

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА

основана 1892 године

КОЛО LXXVIII КЊИГА 515

ИНИЦИЈАЛ СКЗ НАЦРТАО ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ

ЈОХАН ВОЛФГАНГ ГЕТЕ

ФАУСТ

ДРУГИ ДЕО

ПРЕВЕО

БРАНИМИР ЖИВОЈИНОВИЋ

**БЕОГРАД
1985**

Наслов оригинала

Johann Wolfgang Goethe

FAUST

DER TRAGÖDIE ZWEITER TEIL IN FÜNF AUFZÜGEN

ПРВИ ЧИН

ПИТОМ ПРЕДЕО

Фауст лежи на цветној утрини, уморан, немирно се трудећи да заспи.

Сутон.

Коло духова лелуја, љутке малене прилике.

АРИЈЕЛ (пева уз пратњу Еолових харфи):

Киша цвећа у пролеће
кад залебди изнад нас,
земна бића кад пресреће
плодних њива зелен-крас,
силни духом, дуси мали
хитро болном носе спас;
био свет он или зао
несрећника њих је жао.

4830
[4620]

Ви што уз њега лебдите у зраку,
чините ко што личи вилењаку!
Блажите срца прење, љути јад;
вадите стреле прекора што пеку,
из грозе душу вратите у склад!
У четир дела ноћни часи теку,
па љубазно их испуните сад!
На свеже га положите узглавље,
Летином росом шкропите му сан;
проћи ће грч, повратиће се здравље,
у нови дан ће ући ојачан.
Вршите вилењака дужност свету
и лепоме повратите га светлу!

4840

ХОР (појединачно, удвоје и у више гласова, наизменично и заједно):

Шумску зелену чистину
кад обујми ваздух млак,
сладак мирис шкропи тмину,
маглу спушта први мрак:
тихо шапће мили покој,
љушка те у дечји мир,
и пред изнуреним оком
затвара се светска шир!

4850

[4640]

Ноћ већ грли ствари блиске,
звездан круг се склапа свет,
крупна светла, дробне искре
трепте, блистају кроз свет;
трепте језером дрхтећи,
блистају низ јасну ноћ;
сласт починка печатећи
сјајан Месец шири моћ.

4860

Већ утрнуше ти сати,
мину срећа и бол сав;
новом дану што се злати
веруј! Слути! — Бићеш здрав!
Дô зелени и брег буја,
сенчан жбун је мира стан;
жита сребрн вал лелуја
чекајући жетве дан.

Да постигнеш жељу сваку,
само гледај овај сјај!
Збаци обујмицу лаку,
сан је љуска, с њом у крај!
Када оклева већина,
ти користи смело трен;
разборитост и хитрина
племенитом носе плен.

4870

[4660]

(Огромна тугњава наговештава приближавање Сунца.)

АРИЈЕЛ:

Чујте Хора корак хујан!
Тек духовном уху чујан
нов дан већ се рађа бујан.
Стеновите двери звече,
кола Феба громко јече;
светлост носи силан хук!
Труби, бубња, свод се руши,
човек трепће, ал' му уши
нечуven не лове звук.
У цветне се чашке скријте,
међу стење се привијте,
испод лишћа траж'те спас;
ако неког од вас згоди
тугањ који небом ходи,
оглувеће сместа вас.

4880

4890

ФАУСТ:

Небеска била туку новом силом
и благо здраве етерско раздање;
Земљо, и ноћас постојана, чило
и свеже дишеш преда мном, трептање
твоје ме задовољством већ облива,
чврст наум будиш: да у постојање
највише стремим стално, с њим се сливам. —
Под освитом свет већ раскривен прежи,
шумом се живот стогласно дозива,
над дољама повесмо магле лежи;
ал' сјај са неба понору се клони
мирисном, откуд сада ничу, свежи,
из сна дубоког грана милиони;
из тла за бојом боја искрсава,
где трептав бисер низ лист и цвет се рони;
све укруг се у рај преображава.

[4680]

4900

Погледај горе! — Венац горских купа
 најсвечанији дан већ навештава;
 већ рано се у вечном светлу купа,
 што ће тек после и до нас да крочи.
 Низ рудине планинске сада ступа
 и нови сјај и нову јасност точи,
 све ниже, ниже; — ево њега, грану!
 Ал' авај! сместа већ окрећем очи
 прожете болом када оно плану.

4910

[4700]

Тако је то кад наде и кад хтења,
 хрлећ за жељом понајвећом, стану
 пред отворене двери испуњења;
 из вечних доља шикне млазем врели
 огањ на нас, запањена створења;
 живота луч запалити смо хтели,
 а ватре нас океан сколи цео!
 Да л' љубав ил' нас мржња жарко прели?
 Час радост сплиће, а час бол нас сплео,
 те опет к земљи поглед обарамо,
 у најмлађи да скријемо се вео.

4920

Нек ми је Сунце за леђима само!
 Ено, слап хучи преко провалије
 и ја, све више занет, гледам тамо.
 С бука на бук он ваља се и лије,
 у тисућ рукаваца ври и лопи
 и кључа пеном што одасвуд бије.
 Ал' дивно се над овим хуком склопи
 нестално-трајна дуга кроз висину:
 час јасно се оцртава, час топи
 и шири миомирисну свежину!
 Из ње сва људска настојања сјаје.
 Мисли о њој, и схвати ваистину:
 кроз шарен одраз живот нам се даје.

4930

[4720]

4940

ЦАРСКА ПАЛАТА

Престона дворана

Државно веће очекује цара.

Трубе.

Улазе разни чланови дворске свите, раскошно одевени. Цар се пење на престо; с његове десне стране стоји астролог.

ЦАР:

Добро ми дошли, драги моји,
 сабрани овде одасвуда; —
 видим, крај мене мудрац стоји,
 али где оста моја луда?

ПЛЕМИЋ:

Баш иза самог скута твог
 на степеништу он је пао;
 изнесе одмах крмка тог, —
 пијаног? мртвог? — ко би знао!

ДРУГИ ПЛЕМИЋ:

Ал' намах — кô чаробњак прави —
 други се за то место јави;
 нагиздан, све на њему сија,
 но грдобан да свако зија;
 стражари твоје царске гарде
 пред њиме прече хелебарде —
 ал' ево ипак — каквог чуда! —
 овамо уђе смела луда!

4950

[4740]

МЕФИСТОФЕЛЕС (*клекнувши пред престо*):

Шта кунеш али стално храниш?
 Шта жудиш ал' то стално грдиш?
 Шта непрестано својски браниш?
 Због чега вечито се срдиш?
 Ког не смеш себи амо звати?
 Ког радо помиње сваки живи?
 Ко жели уз твој престо стати?
 Ко сâм прогонство своје скриви?

4960

ЦАР:

За сада речи своје штеди!
 Овде гонетање не вреди,
 за то господу ову имам —
 хајд, чик да одгонеташ њима!
 Мој стари лудак у Недођин нестô,
 бојим се. Стани на његово место.

4970

(*Мефистофелес пење се и стаје с леве цареве стране.*)

МРМЉАЊЕ ИЗ ГОМИЛЕ:

Нова будала — На нов јад —
 Откуда дође? — Како? — Кад?
 Стари је пао — Беше гад —
 Имасмо буре — А вејку сад —

[4760]

ЦАР:

Па, добродошли, верни моји,
 скупљени овде са свих страна!
 Наклоне су нам ових дана
 звезде — на небу тако стоји.
 Ал' што, кад срећа нам је дала
 да бриге збацимо са плећа,
 кад нам је једино до шала,

4980

до маски и до карневала —
 што мора да се мучно већа?
 Ал' мислите ли да не може без тога,
 тад почните у име Бога!

КАНЦЕЛАР:

Кô ореол, врлина понајвећа
 цареву главу окружава;
 њу само он ваљано упражњава:
 правичност! — Што је за све људе срећа,
 што свако иште, без чега сваки пати,
 то народу он само може дати.
 Ал' вај! Шта људском духу разбор вреди
 и спремна рука и доброта сва,
 кад бес грозничав државу не штеди
 и једно зло безбројна рађа зла?
 Ко гледа, стојећ овде на висини,
 на царство, све му тежак сан се чини,
 где свуд грдоба кроз грдобе влада,
 од безакоња народ страда
 и расте море заблуда и јада.

4990

[4780]

5000

Ту један стада, други жене краде,
 крстове и путире са олтара,
 и тим се дичи још и седе браде,
 весео, здрав и читав и пун пара.
 Сад тужиоци хрле у дворане
 где судија на јастуку се бањи;
 ал' већ се љутим једом немир храни,
 побуна спрема се да плане.
 Једни се грехом и срамотом диче,
 за друге јатаци сведоче,
 и „Крив је!“ чујеш где судија виче
 кад невиност се брани кô сироче.
 Тако се цео свет комада
 и ништи што је долично и здраво;
 па како да ту развије се сада

5010

[4800]

смисао о том шта је право?

Најзад и онај ко је часност сушта
пред ласком или пред митом попушта;
судија који не кажњава кривца
и сам се нађе у друштву злочинца. 5020
Црна је слика та, ал' ја бих пре
и црњи вео ставио преко ње. (Пауза.)
Ту најзад мора да се што одлучи;
кад свако чини зло и трпи свако,
и величанство настрадаће лако.

ВОЈСКОВОЂА:

Како ли ово дивље доба бучи!
Убија свако, свак убијен бива,
и свак је глув за наређење.
Грађанин иза зидина се скрива,
витез у горско утврђење, 5030
чувајућ силе за тренутак тај
када ће нама доћи крај.
Војника бесна стоји дрека
док иште своју најамнину;
да нема тол'ки дуг да чека
одмаглио би у туђину.
Забрани што је сваком воља —
ко да си дирно гнездо пуно зоља;
а царство, које ваља сви да бране,
опустошено на све стране. 5040
Пусти их нека бесне још толико,
и већ је проћердано пола света;
има још краљева, ал' нико
не хаје за то, ником то не смета.

РИЗНИЧАР:

Од савезника боже нас саклони!
Обећају нам новце, али они
пресахну као водоводска вода.

Па и у твојој земљи, царе,
ко присвоји имања и све паре?
Свуд куће нова зидају господа, 5050
сви би да живе самостално;
скрштених руку гледамо та зла;
толика права раздајемо стално
да немамо већ право ни на шта. [4840]
А странке, како год се звале,
постале су непоуздане;
равнодушне у наше дане
све су им грдње и све хвале.
Гибелин или Гвелф, тек свима
стало је да тих почин траже;
ко данас суседу помаже?
Свако ти своја посла има.
Зашипише се златне двери,
сви за се грабе као звери,
а царској каси преста новац тећи.

УПРАВИТЕЉ ДВОРА:

Ова су зла и мени знана!
да штедимо би сваког дана,
а сваког дана трошкови су већи
и свакодневно гледам нови јад. 5070
У кухињи још нема оскудице;
зечеви, свиње, срне, препелице
и свака врста домаће живине,
десеци, масне закушине,
све некако још пристиже и сад;
ал' ево, пића више нема. [4860]
Толику бурад нашу, пуну вина
најбољих врста, чувених година,
све отмена госпоштина пошљема
жедна од обилатих јела.
И већник мора тад да поји госте; 5080
пију из врчева и здела
док цело друштво под сто се не простре.

А ја хајд плаћај сав тај трошак;
 Јеврејин не да нити гроша
 а да лихварски не зацени
 и сав будући род поплени.
 Одлазе још неутовљене свиње,
 заложисмо и јастуке и скриње,
 неплаћен хлеб нам долази на сто.

ЦАР (*после краћег размишљања, Мефистофелесу*):

Будало, да ли знаш још неко зло? 5090

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ја? Никако! Та свуда гледам сјај,
 тебе и твоју свиту! Свуда рај! —
 Зар може ту да нема поверења
 где величанство даје наређења,
 где моћ приправна растура све што је 4880
 непријатељско, где при руци стоје
 и добра воља, од разума снажна,
 и стотрука делатност преодважна?
 Шта може овде у зло да се споји,
 у мрак, крај тол'ких сјајних звезда твојих? 5100

МРМЉАЊЕ:

Баш обешенак — Знање зна —
 Улагује се — Кажем ја —
 Знаш шта ће — Јасно као дан —
 А шта то? — Смера неки план —

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Свуда на свету, то се већ разуме,
 нечега нема; овде нема пара.
 Не расту попут лишћа, ал' мудрост увек уме
 да их из крајњих дубина дочара.

Где год је темељ, јама, горска жила,
 има и кованог и некованог злата; 5110
 а наћи ће га дух и природа, ко сила
 што обдареном човеку је дата.

КАНЦЕЛАР:

Природа, дух — то хришћани не зборе.
 За такве речи атеисти горе
 на ломачи, и нек им буде право. 4900
 Природа грех је, дух је ђаво;
 и одмах зачиње то двоје
 сумњу — грдобно чедо своје.
 Шта ће то нама? — Царска земља стара 5120
 има два достојна чувара
 што престо од олуја штите:
 један је свештеник, а други ритер;
 њима су, место награде и плате,
 црква и земља на управу дате.
 Ал' смушењаци и простаци
 супротстављају сад се њима;
 јеретици и чаробњаци
 муте по граду и селима!
 Ти би сад хтео шалом дрском
 да њих увучеш у круг благородни; 5130
 у поквареном свету мрском
 будала воли њих, јер су му сродни.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

По томе одмах видим госпара ученога!
 Што не питате, за вас у грдној је даљини;
 ако што не хватате, и лишени сте тога;
 што не израчунате, то вам се лажним чини; 4920
 тежине нема — ви паметујете —
 све што на својој не измерите вази;
 све што у својој ковници не скујете
 то, мислите, уопште и не важи. 5140

ЦАР:

Спасти нас нећеш оскудице тако;
зашто нам ко о посту придикујеш?
Сит сам тог вечног „можда“, „како“, „ако“;
немамо новца — па набави га, чујеш!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Хоћу, и више још; додуше, то је лако,
ал' баш у лаком крије се тежина.
Он је већ ту, ал' стећи га — вештина
то је о којој не слуги већина.
Та помислите: у страшна времена
кад људске племе земље и племена
гутаху, многи људи сред ужаса су тог
крили најбољи део блага свог;
тако је било од римског земана
па све до јуче, све до наших дана.
У земљи то скривено лежи све
и цареве је, јер цареве је тле.

5150

РИЗНИЧАР:

Не збори лоше, мада је будала,
јер то је збиља право старог цара.

[4940]

КАНЦЕЛАР:

Ђаво вам ставља омче златоткане,
то нису ствари чисте и ваљане.

5160

УПРАВИТЕЉ ДВОРА:

У двор нек пошље ствари добродошле,
па нек су мало нечисте и лоше.

ВОЈСКОВОЂА:

Корист нам мудро будала обриче;
порекло, пак, војника се не тиче.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А мислите ли да вас обманути ја могу —
ено, обратите се астрологу!
У сваком кругу он сат и дом познаје;
па реци нам: на небу ново шта је?

МРМЉАЊЕ:

Две хуље — Изврсно се знају —
Луда и фантаст — Уз трон стају —
Песмица стара — Беда права —
Будала мудром дошаптава —

5170

АСТРОЛОГ (*говори, а Мефистофелес му шапће*):

Сунце од чистог створено је злата;
Меркуру милост и новац јесу плата;
госпа Венера мами вас свом силом,
и вечером и јутром гледа мило;
невина Луна ћудљиво опхађа;
Марс прети чак и када не погађа.
Јупитер сија ко најлепши пламен,
Сатурн је велик, оку далек, мален;
није на цени у виду метала:
врло је тежак, ал' му вредност мала.
Е, кад се Сунцу Луна, сребру злато
придружи, све је срећом обилато;
а остало се потом лако стиче:
палате, баште, румен-обрашчиће —
све ће нам овај учењак да да
што више од нас и уме и зна.

[4960]

5180

ЦАР:

Двоструко слушах речи астролога,
ал' нисам убеђен ни после тога.

5190

МРМЉАЊЕ:

Шта млати сламу? — Опсенарство —
Враџбине црне — Календарство —
Сто пута слушах то — Па јадац! —
Ако и дође — Биће лажац —

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ето, сви стоје па се чуде,
сумњају да л' што има ту;
о расковнику зборе луде
ил' бунцају о црном псу.
Неће им бити тад до вица
нит' мађију ће клети црну,
када их пета заголица,
кад једном загну и посрну!

[4980]

5200

Природе, вечне владичице,
сви осећате рад и мах,
из сфера понајдубље тмице
допире до нас живи дах.
Кад заигра вам цело тело,
кад језа прожме душу сву,
ви одмах закопајте смело!
Свирач је ту, и благо ту!

5210

МРМЉАЊЕ:

Кô да о нози вучем тег —
Прсти се кô од гихта грче —
Мени по пети мрави трче —
Мене пробада нешто свег —

По знацима бих рекô тима
да ту кô плеве блага има.

ЦАР:

Сад хитро! Нећеш се извући;
прокушај своје бујне лажи
и скривнице нам те покажи.
А ја ћу царски плашт свој свући,
па не лажеш ли мене, сам
посао овај окончаћу,
а ако лажеш, тебе ја ћу
у пакао да изагнам!

[5000]

5220

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И сам ћу лако наћи пут у пакô,
ал' стално морам да понављам како
толико блага лежи свуд без газде.
Селяк што своје оре бразде
с бусеном дигне ћуп дуката;
лêп гребе ради шалитреног праха,
а гле, најједном ћемер злата
у руци држи, пун среће и страха.
Какве све мора разбити катанце,
кроз какве ходнике и кланце
мора да прође човек који трага
да нађе сакривена блага!
У добро чуваним подрумима
чинија златних и крчага
и плитица свуд редом има;
бокали ту су од рубина
и ко из њих да пије жели
ту одмах има древног вина.
Ал' — верујте што зналац вели —
дуге су одавно већ труле,
стреш служи вину као буре.
Срж таквих вина племенитих —

5230

[5020]

5240

а не једино злато нити
драгуље — крију ноћ и страва.
Ту мудрац духу тражи храну;
лако је да се сазнаје по дану,
у мраку загонетка обитава.

5250

ЦАР:

Препустићу је теби! Чему тмина?
Што вреди, мора на дан из дубина.
У мрклу поноћ не знаш ко је гад.
Црне су краве, мачке сиве тад.
Извуци плут, изори из те таме
ћупове злата који доле чаме!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ашов и пијук узми радо,
па као сељак копај сам,
и златне телади ће стадо
истрчати на бели дан.
Тада ћеш моћи мирно, све у сласт,
да драгану и себе украшаваш;
драгуљима шареним увећаваш
лепоту женску ко и своју власт.

[5040]

5260

ЦАР:

Ал' одмах, одмах! Докле још да чекам!

АСТРОЛОГ (као горе):

Умери, царе, нестрпљење! Нека
шаролико весеље најпре прође;
с расејаношћу никуд се не дође.
Најпре да грехе откајемо спремно
и надземаљским заслужимо земно.
Нек буде добар ко доброту жели;

5270

ко жели радост, нека нађе меру;
ко иште вина, нек грозд муља зрели;
ко тражи чуда, нек ојача веру.

ЦАР:

Па, нек се време весело проћерда!
Пожељно стиже Пепељава среда.
А дотле, нека песма, игра, шала
означе дане лудог карневала.

[5060]

(Трубе: Излазе.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

О спрези среће и заслуге тај шљам
будала појма нема. Макар сам
мудрости камен пао им у крило,
мудраца уз тај камен не би било.

5280

*Пространа сала са споредним одајама,
украшена и окићена за карневал.*

ГЛАСНИК:

Није вам ово Немачка, где знају
само ђаволска кола нека,
лудачка ил' мртвачка да играју;
овде вас ведре светковина чека.
Господар, кренувши пут Рима,
себи на корист, а на радост свима,
прешавши Алпе високе је стекло
весело царство, знано надалеко.
Клећећ пред светим папучама
право на власт је добио од папе;

5290

пошав по круну, он је нама
донео и лудачке капе.
Под њима препородисмо се; свако
коме и мало стало је до света
набивши такву капу шета;
на последњу будалу личи тако,
а мудрост — то је брига му девета.
Већ видим како сви се чете,
удружују се, на све стране лете;
уз један хор се други већ прибија.
Плету се, растају се, све се нија!
Ипак је свет, одвајкада и свуда,
са својих сто тисућа лакрдија,
једна једина грдна луда.

[5080] 5300

БАШТОВАНКЕ (*певају уз пратњу мандолина*):

Младе Флорентинке ми смо,
двор немачки допратисмо;
вечерас се окитисмо
да сви поздравите нас.

5310

Црне увојке нам кити
лепо цвеће, стручци вити,
траке свилне, свилне нити
обгрљавају нам стас.

Смерна жеља нас покреће
да нам похвала се да;
целе године нам цвеће
цвета и вештачки сја.

Хартије у боји вешто
разместисмо пар по пар;
можда је и смешно нешто,
ал' целина плени бар.

[5100] 5320

Да л' овакав кад видесте
баштованки мио круг?
Јер природа жена јесте
уметности близак друг.

ГЛАСНИК:

Хајд, са глава и мишица
лепу робу поскидајте,
благо својих котарица
свакоме да види дајте.
Хајте, хајте, похитајте,
нек сеница башта буде;
ви остали, погледајте
шга цвећарке ове нуде.

5330

БАШТОВАНКЕ:

Купујте сад душе ведре,
ал' да цењкали се нисте!
А из кратке речи једре
сознаћете шта добисте.

МАСЛИНОВА ГРАНА С ПЛОДОВИМА:

Не завидим лепом цвећу,
кавге заметати нећу,
то је страно бићу мом:
срж сам земље, залог стамен
и поуздан, мира знамен
на свету сам васцелом;
данас, мислим, срећна бићу,
вредну главу окитићу.

[5120] 5340

ВЕНАЦ КЛАСЈА (*златан*):

Љупко ваше груди нека
украси Церерин дар:
прва корист за човека
нек вам буде адићар.

5350

ФАНТАСТИЧАН ВЕНАЦ:

Шарно цвеће, слезу слично,
маховину осуло је!
У природи необично,
ал' због моде процвало је.

ФАНТАСТИЧАН БУКЕТ:

Ни Теофраст не би знао
какво би ми име дао;
ипак, ако не баш свима,
допашћу се бар некима,
што ће радо да ме носе
и украсе своје косе,
па чак да ми, гајим наду,
на грудима места даду.

[5140] 5360

РУЖИНИ ПУПОЉЦИ (изазивачки):

Нек за моду једног лета
то маштарско цвеће цвета —
чудна, необична грађа,
какву природа не рађа;
зелен-дршке, чашке рујне,
виристе из косе бујне! —
Ал' ми скривамо се, боме;
ко нас нађе, благо томе!
Кад се младо лето буди
и пупољак када руди,
ко о срећи тој не сања?
Испуњењем обећања
и око се и дух крепе
ту у царству Флоре лепе.

5370

(Под зеленим сеницама баштованке умилно разастиру робу.)

БАШТОВАНИ (певају уз пратњу теорби):

Дражесно вам ове цвасти
коло око главе воде;
ал' плодови не заводе —
нек загризе, ко би сласти.

[5160] 5380

Црнпурасти нуде људи
трешње, брескве и кајсије;
купујте их! јер јасније
језик наш од ока суди.

Хајде, нек се свако служи,
нек са слашћу куша воће;
песма пева се о ружи,
јабука се гристи хоће.

Дајте да се придружимо
вашем цветном кругу ту,
па и ми да изложимо
нашу зrelu робу сву.

5390

Испод гирланди, сред ложе
коју сенчи зелен свод,
све се скупа наћи може:
лист, пупољак, цвет и плод.

(Певајући наизменично уз пратњу гитара и теорби, оба хора настављају да ред по ред слажу увис робу и да је нуде.)

МАЈКА И КТИ.

МАЈКА:

Ко беби ти купих ја,
кћери, хаљиницу;
како нежна беше сва,
премила у лицу!

[5180] 5400

Снила сам још онда то:
удаћу ја богато
своју луткичицу.

Ах, колико лета већ
узаман нам прође,
удварача чета већ
откако не дође;
ти си с једним играла,
а с другим се титрала
и с трећим такође.

5410

Ал' узалуд забаве
и фоте и танац,
беше, кћери, чаба све —
села, шетње, чамац.
Сад су, пак, будале свуд,
па ће, можда, неко луд
да загризе мамац.

*Другарице, младе и лепе, придружују им се; чује се поверљиво
ћаскање.*

*Рибари и птичари с мрежама, удицама и гранчицама премазаним
лепком, долазе и мешају се с лепојкама. Узајамно покушавају
да придобију, да ухвате, да измакну и да задрже, и то даје при-
лике за најпријатније дијалоге.*

ДРВОСЕЧЕ (улазе, силовито и незграпно):

Мичи се, места!
Простор нам треба!
Рушимо дебла,
јечи сва гора;
возимо кола,
трешти сва цеста.
Нека утуби
ваљано свако:
да није грубих

[5200] 5420

како би, како
успели фини
остати живи,
ма како били
умнога соја?
Ви бисте зебли
кад било не би
нашега зноја.

5430

ПУЛЧИНЕЛИ (*тупаво, готово глупаво*):

Ви сте тупачи,
грбосвијачи;
паветни ми смо,
носили нисмо;
јер су нам лаке
капе и јакне
и дроњци други;
дани нам дуги,
занат је нама
у папучама
по трговима
где света има
зјала продавати,
све завитлавати;
тад се спасавамо,
измигољавамо,
опет се збирамо
и лудирамо.
Да л' ће нас хвалити
или нас грдити,
нећемо марити
нити се срдити.

5440
[5220]

5450

ПАРАЗИТИ (*удворички-похотно*):

Ви сте, дрвари
и ћумураши,

дивни другари,
 красни пајташи;
 јер све то цимање,
 потврдно климање,
 врдање, мување,
 двоструко дување —
 згревање, хлађење
 да је потаман —
 све је то рађење
 заиста заман,
 коме то треба?
 Не вреди с неба
 гром да се сруши
 ако ли лучи
 нема у кући,
 угља ни ћумура
 да се фуруна
 добро ражари.
 Ал' се то вари,
 крчка и чвари!
 Сладокусачка,
 чанколизачка
 братија њуши
 са нестрпљењем
 шта се то пуши:
 њуши печење,
 пиле и смуђа;
 сад их на нове
 подвиге зове
 трпеза туђа.

5460
 [5240]

5470

5480

[5260]

ПИЈАНАЦ (ошамућен):

Ала данас дан је диван!
 Слободан сам и уживам.
 А већ за весеље јемчим —
 удем ја да теревенчим!
 Зато пијем! Гуцни-гуц!

5490

Чаше амо! Куц-куц-куц!
 Што ти бежиш чак у крај?
 Куцнимо се, то је рај!

Грдила ме жена љута
 због мог шареног капута,
 што сам налик оклагији,
 одан вину и ракији.
 Е, баш јесам! Гуцни-гуц!
 Хајд, на здравље, куц-куц-куц!
 Маско, хајде, вина дај!
 Кад зазвечи, то је рај!

5500

Не реците да залутах!
 Ту ми драго, нисам тута.
 Замолићу бирташицу:
 Дај на креду бар чашицу!
 Стално пијем! Гуцни-гуц!
 Хајте и ви! Куц-куц-куц!
 Редом свако! Ихахај!
 Баш је ово прави рај!

[5280]

5510

Није важно где пијанчим,
 главно да се добро банчи.
 Дајте сад да легнем — богме,
 нешто ме не држе ноге.

ХОР:

Дела, браћо: гуцни-гуц!
 Чило свако куц-куц-куц!
 Чврсто седите! А тај
 сад под столом нађе рај.

5520

Гласник наговештава различите песнике, песнике природе, дворске и витешке песнике, и нежне и занесењаке. У гужви разноврсних супарника нико никог не пушта да рецитије. Један се прошуња изговоривши неколико речи.

САТИРИЧАР:

Знате л' о чему сневам,
шта ме ко песника куша?
Да могу да зборим и певам
што нико неће да слуша.

Песници ноћи и гробова се извињавају, јер управо воде изванредно занимљив разговор с једним тек насталим вампиром, из чега би евентуално могла проистећи нова песничка врста; Гласник је принуђен да то уважи, па на сцену зове грчку митологију, која, чак и под модерном маском, не губи ни карактер ни привлачност.

ГРАЦИЈЕ

АГЛАЈА:

Љупкост је наше даривање;
ко даје, нек љупко то чини! [5300]

ХЕГЕМОНА:

Унесите љупкост у примање,
узмите дар у милини!

ЕУФРОСИНА:

У дневних међа тишини
нек љупко је захваљивање! 5530

ПАРКЕ

АТРОПА:

Позваше ме, најстарију,
животне да предем нити;
то захтева мајсторију,
опрезан ту треба бити.

Најфинији лан ја пробрах
да је мекан и повитљив;
да свуд буде чист и добар,
средиће га прст довитљив.

Никако не претерујте
веселећ се, играјући! 5540
Нит границе има, чујте:
чувајте се, може пући!

КЛОТО:

Мени отпре неко вече
маказе су поверили;
нису задовољни били
како моја стара сече. [5320]

По светлости дуго суче
сасвим некорисне жице,
док најлепше узданице
немилице у гроб вуче. 5550

Али, млада, ја и сама
врло често већ погреших,
па држати данас реших
маказе у корицама.

Обуздана тако, ја се
сад веселим док вас гледам;
нек се забави свак преда
у слободне ове часе.

ЛАХЕСА:

Мени, разумној једино,
ређење је додељено;
делама живахно, ал' фино
и никада пренагљено. 5560

К мотовилу свакој нити
прст мој правац усмерава,
свака мора равна бити
да се добро намотава.

[5340]

Било би ми жао света
да заборавим се када;
теку часи, теку лета,
ткачу пређа сва припада.

5570

ГЛАСНИК:

Нећете ове сада препознати,
па да сте, богме, учени ко нико;
њих, које зла су створиле толико,
гошћама драгим могли бисте звати.

Фурије то су — умилнијих није,
младе и лепе, веровао ко би!
Ал' приђите им ближе, ето коби:
ујешће те голунице ко змије.

Подмукле јесу, али данас, када
будала свака манама се дичи,
ни њима слава анђелска не личи,
па признају да од њих сав свет страда.

5580

АЛЕКТО:

Шта вреди, морате нам веровати!
Лепе смо, младе, вичне ласкањима;
ако ли неко од вас цуру има,
његово ћемо ухо миловати

[5360]

све док у лице не кажемо њему
да она с тим и оним очијука,
да грбава је, глупа, крива кука
и да ту нема надати се чему.

5590

А и њу знамо да сколимо вешто:
њен драги, рећи ћемо, кол'ко јуче
пред другом своје црнио је луче!
Измире ли се, остаће бар нешто.

МЕГЕРА:

То је тек шала! Чим су привенчани,
ја знам да век им бубицама кљујем
и да им срећу понајлепшу трујем;
човек и дани нису постојани.

Чим неко има све о чему снева,
од среће дожељене, коју грли,
већ почне к још жељенијој да хрли;
од сунца бежи, мраз би да загрева.

5600

Све ово спада у послове моје,
а водим Асмодеја, слугу верна,
да посвуда зла сеје неизмерна;
и тако људе ништим све по двоје.

[5380]

ТИСИФОНА:

За вас отров је и кама,
сви што своју реч скршисте;
пре ил' после пропали сте,
неверници, тешко вама.

5610

И најлепши трен ваш мора
у жуч да се преобрати!
Свако ће да љуто плати,
без ценкања и без збора.

Нек се нико ту не нада
опроштају! Нек лелече!
Освета! све горе јече;
ко је неверан, нек страда.

ГЛАСНИК:

А сада склоните се и одмор'те;
јер то што иде није ваше сорте.
Видите, к нама нахрупљује брег,
ћилими шарни прекрили га свег;
дугозуб, свињском сурлом располаже,
тајанствен је, ал' кључ ћу да вам кажем.
На врату седи нежно женско биће
и смер му даје тананим прутитем; [5400]
а друга горе, кô владарка права,
стоји сред сјаја што ме ослепљава.
Са стране жене две у оковима, 5630
једна вид срећан и слободан има,
друга се плаши, слободу би да стекне.
Ко су, нек свака од њих сама рекне.

БОЈАЗАН:

Пламен чађавих буктиња
свечаности даје сјај;
ах, сред лица аветиња
доведе ме ланац тај!

Беж'те, бедни ви смејачи!
То церење лош је знак;
сад сви моји затирачи 5640
к мени навиру кроз мрак.

Гле, душманин што ме срео
друг пре беше; маску знам;
а тај убити ме хтео,
па, откривен, бежи сам.

Ах, хтела бих сваког часа
да напустим свет, ма куд! [5420]
Ал' сред магле и ужаса
прети пропаст одасвуд.

НАДА:

Здраво, моје сестре миле! 5650
Данас вам се тако хтело
па сте ми се прерушиле;
али сутра, знам зацело,
скинућете маске ове.
Мада сад, сред полутаме,
нисмо срећно насмејане,
ми ћемо у ведре дане,
баш како нас срце зове,
час у друштву а час саме,
ићи слободне кроз поље 5660
и све чинити од воље,
и у безбрижном животу,
без лишавања, лепоту
пити, стремићи ка бољем.
Као добродошле гошће
свуд спокојно ћемо заћи:
и највише добро још ће
бити могућно пронаћи. [5440]

МУДРОСТ:

Бојазан и наду, љута
људска врага два, од вас 5670
сада склањам; дајте пута!
Ево, донела сам спас.

Колоса вам неуморног,
који носи кулу, водим,
и он, гледајте га, орно
стрмим путевима ходи.

А на леђима му стоји
богиња, и крила њена
титрају: све што постоји
да је део њеног плена. 5680

Обасјана сва глоријом,
блиста преко света бела;
а зову је Викторијом,
богињом свих људских дела.

ЗОИЛ-ТЕРСИТ:

Ху-ху! У прави дођох час
да ругом поздравим све вас!
Али истинска моја мета
јест госпа Викторија клета.
Мисли, са паром белих крила
да орлица је или вила,
и да, куд било да се крене,
све душе су и земље њене;
ал' пође л' јој за руком што,
сав се наострешим на то.
Кад ниско сукне у висину,
високо падне у дубину,
кад исправи се што се криви,
а пр'аво свија — ту се живи,
налазимо здравље само ту;
и такву желим земљу сву.

[5460]

5690

5700

ГЛАСНИК:

Па нек те онда, бедни псу,
жестоко лупи жезло верно! —
Криви се, виј се неизмерно! —
Како се двострук тај патуљак
грчи у одвратан смотуљак! —
Ал' гле! — Он јаје бива сада,
наду се, распрсну се; пада
из њега двоје близанаца:
гуја и слепи миш; палаца
змија и по прашини гмиже,
миш слепи се у таван диже;
на састанак ће сад потећи,
ту не бих хтео бити трећи!

[5480] 5710

МРМЉАЊЕ:

Брзо! Плес је већ почео —
Не! Одавде ја бих хтео —
Осећаш ли врашке чете?
Аветињски сој нас сплете!
Ево, косу ми окрзну —
Мене, пак, у нози трзну —
Нико од нас није рањен —
Ал' ужаснут и запањен —
Преседе нам радост сва —
Жгадија је крива та.

5720

ГЛАСНИК:

Откако ми је дужност да сам
на маскаради гласник, ја сам
бдио пред овим вратницама
да ту, где је весеље, к вама
не ушуња се авет зла;
не мрдам нит' се склањам ја.
Ал' кроз прозоре ове рој се
цео увући може, бој се,
а од сабласти ваздушастих
не бих вас, богме, знао спасти.
Куд ли патуљак онај несташ?
Сад силно вуче с оног места.
Шта свака од фигура значи
хтео бих да вам растумачим;
али што нико још не схвати
то вам ни ја не могу знати;
поучите, помозите ми! —
Ал' шта кроз гомилу то стреми?
Четворопрег се један красан
креће кроз народ усталасан;
но не дели он свет док иде,
нит' гужву моје очи виде;
у боја прелива се триста,

[5500] 5730

5740

кô волшебнички фењер блиста,
блуди кô шарних звезда рој,
с олујним хуком амо приста.
Бежите! Сав се јежим!

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Стој!
Коњи, крила сад спутајте,
стисак узда осећајте,
кад заустављам, ви стајте,
кад вас бодрим, лепришајте —
овом месту част одајте!
Поклоника, погледајте,
око нас је круг све већи!
Хајд, гласниче, мораш рећи
пре но даље откасамо,
какво ћеш нам име дати;
алегорије смо само,
кô такве нас мораш знати.

[5520] 5750

5760

ГЛАСНИК:

Не знам како ћу тебе звати,
али бих могао покушати
да опишем те.

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Хајде!

ГЛАСНИК:

Свака част:
млад си и леп. Још мален ти је раст,
додуше, ал' зацело, женска бића
већ гледају те кô правога младића.
Будући заводник се чиниш мени,
рођен да сломиш срце свакој жени.

[5540] 5770

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Лепо је чути говор тај;
хајд, ведром речи одгонетку дај!

ГЛАСНИК:

Очи ти као црна муња,
кô ноћ дубока твоје власи,
ведри је колајна драгуља!
Па каква одећа предивна
с рамена се до пета слива
а пурпур-руб и шљока низ је краси!
Да девојка си, помислиће ко;
ал' такво момче већ сад много вреди
код девојака, на добро и на зло:
научиће те оне абецеди.

5780

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

А овај што ту на висини
колски је заузео трон?

ГЛАСНИК:

Богат и благ се владар чини;
срећан ком наклоњен је он!
Он нема шта да жели више;
да л' нечег нема, оком иште,
толећ се чистим поклањањем
више но срећом и имањем.

5790

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Не прекидај, тако ти свега!
Опиши у танчине њега.

[5560]

ГЛАСНИК:

Зар може неко да опише
што таквим достојанством дише?
То крупно лице пуно здравља,
образи цветни, поглед оран
што му се под турбаном јавља,
па овај богат плашт наборан!
Па отмено држање! Морам
да кажем: неки краљ изгледа знан.

5800

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Богатства бог је ово, Плуту зван;
долази у свем сјају из далека,
јер цар га узвишени једва чека.

ГЛАСНИК:

Па кажи и о себи ко си!

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Ко сам?

Ја расипништво јесам, песништво сам;
песник сам, усавршавам се тако
што расипам најдража блага лако.
Богат сам неизмерно, осим тога,
не мање, ценим, од Плута богатога,
красим му игру и весеље ведро;
што нема он, ја делим штедро.

5810

ГЛАСНИК:

Хвалисање ти дивно стоји;
ал' дај нам коју од вештина својих!

[5580]

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Ево, чим пукнем прстима, већ чуда:
блиста и сја крај кола свуда.
Ено бисерних огрлица.

(Непрестано пуцајући прстима у круг.)

Ено вам златних копчи, наушница;
па круница без мане, красних гривни,
прстења и рубина дивних;
понекад делим и пламичке мале,
гледајућ да л' ће нешто да запале.

5820

ГЛАСНИК:

Што граби ова руља мила!
Замало није давача прегазила.
Кô у сну наките из руку сипа,
а све уокруг хвата, пипа.
Ал' ево нових досетака: тек што
пожудно шчепа неко нешто,
већ види да је добитак му мршав:
поклон из руке одлепрша.
Ниска од бисера ишчили,
по шаци рој му буба мили;
он отреса их, ћуран прави,
а рој му се на глави јави.
Другом, пак, место ичег чвршћег,
на длану танан лептир дршће.
Спадало, обећава чуда триста,
а даје само што кô злато блиста!

5830

[5600]

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Маске, додуше, знаш да навештаваш,
ал' да суштину љуски докучаваш —
то није дворска дужност гласникова;
оштрији вид вештина тражи ова.

5840

Ал' чувам се да се не спорим!
Мој господару, нешто проговори!
(Окренут Плуту.)

Зар не повери бризи мојих руку
четворопрега овог вихор-хуку?
Не кочијашим ли како одредиш?
Нисам ли онде где ми заповедиш?
Зар не освајах за те, лакокрилан,
победни венац преумилан?
Кад год за тебе у бој кретох,
уек сам срећне руке био;
ако ти ловор чело окитио,
зар ја га умом и руком не плетох?

5850

[5620]

ПЛУТО:

Ако већ треба да сведоџбу дам,
ево ти: духа мог си део.
Уек си чинио што ја сам хтео,
богатији си но што сам и сѐм.
Подарићу ти за службу ваљану
од круна вредније: зелену грану.
Реч истиниту нека чују сви:
мој драги сине, по вољи си ми ти.

5860

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ (гомилу):

Највеће дарове сам дао
и около свуд разаслао;
на многој још горуцка глави
пламичак који ја запалих;
скаче са једног на другог, све бржи,
од овог бежи, код тог се задржи,
всма ретко увис плане
и за тренутак блистав грање;
већина, пак, ни схватила га није,
а он већ гасне и у мрак се крије.

5870

ЖЕНЕ (оговарајући):

Гле тог наврх четворопрега:
шарлатан грдан! А иза њега
пајац је шћућурен у клупче,
ал' тако глад и жеђ га муче
да се, усукан, једва креће;
штипни га, осетити неће.

[5640]

МРШАВКО:

Торњај се, гадни женски соју!
Ко да ћуд задовољи твоју. —
Док уз огњиште беху још жене,
звали су Аварицијом мене;
тад нам у дому беше свега:
трпај у њега, не дај ван њега!
Над свим скрињама имах власт;
па зар је порок та моја страст!
Ал' кад се у последња времена
одвикла штедне моја жена
и, кô сваки платиша лош,
сто жеља има а један грош,
ту муж је збиља среће црне:
дугови куд год се осврне;
кад пређом заради што новаца,
она на белило све баца,
руча копуне и колаче
и вином части удвараче;
стог злату сам све више одан:
сад сам Тврдичлук, мушког рода!

5880

5890

[5660]

ПРЕДСТАВНИЦА ЖЕНА:

Код змајева тај змај нек оде
и тврдичи! Да лашца злог!
Мушкарце хоће да подбоде,
а незгодни су и без тог.

5900

ГОМИЛА ЖЕНА:

Страшило! Шамар њему дај!
 Шта нама прети штркља тај?
 Е, баш се уплашисмо, знај!
 Од картона је овај змај —
 навали, удри, нападај!

ГЛАСНИК:

Мир! Жезлом ћу да вам покажем! —
 Ал' једва морам да помажем;
 где како немани те љуте
 пред собом хитро крче путе,
 двоструким крил'ма како тресу!
 Где, бљују змајеви у бесу
 огањ из крљуштастих ждрела;
 опустела дворана цела.

5910

[5680]

(Плуту силази са кола.)

ГЛАСНИК:

Силази с кола, кô цар ходи!
 Ал' где'те чудо што се згоди:
 змајеви на знак његов с хуком
 хватају сандук онај где су
 драгуљи скупа с тврдичлуком,
 да га пред ноге њему снесу.

5920

ПЛУТО *(кочијашу):*

Терета сад си досаднога лишен,
 слободно лети у простор свој узвишен!
 Он није овде, где нас окружава
 гомила дивљих, искежених глава.
 Тамо где јасно гледаш у самоћу,
 где себи верујеш и припадаш,
 где за лепоту и доброту знаш,
 стварај свој свет! — Полети у самоћу!

ДЕЧАК-КОЧИЈАШ:

Тако си, кô најближи рођак мио,
 за посланика мене поставио.
 Крај тебе јест обиље; у мојој, пак, близини
 сваком се добит најдивнија чини;
 у збрци животној свако збуњен гледа:
 да л' да се теби или мени преда?
 Уз тебе може почивати, додуше,
 ал' са мнош послата имаће до гуше.
 Дела се моја гласе, а не таје;
 и најмањи ме дах мој већ одаје.
 Па збогом! Ти ми желиш срећу сву;
 ал' шапни само, и сместа бићу ту.

5930

[5700]

5940

(Одлази као што је и дошао.)

ПЛУТО:

Час је да блага откријем пред свима!
 Гласниче, жезло! Да сломим катанце.
 Где, отвара се! У тешким казанима
 крв златна кључа, навире и лопи;
 сав накит — круне, прстење и ланце —
 прети да најпре прогута, да стопи.

НАИЗМЕНИЧНИ УЗВИЦИ ГОМИЛЕ:

Где ту! Где тамо! Како кључа
 и прелива се казан тучан. —
 Топе се посуде од злата,
 настају гомиле дуката —
 златници скачу исковани,
 о, како ми то душу храни —
 Ту гледам своју жудњу сву!
 Котрљају се, где, по тлу. —
 Узимај одмах што се нуди,
 сагни се и богаташ буди. —
 А ми ћемо, кô муња хитри,
 цео тај сандук уграбити.

5950

[5720]

ГЛАСНИК:

Шта хоћете, будале јадне?
 Па то су само шале маскарadne.
 Вечерас крај је жељама; зар неко
 злато и вредност од нас је збиља чекó?
 У игри тој да је тантузе могó
 добити, чак и то би било много.
 Глупаци! Сместа привид лепи
 кó сушта збиља вас заслепи.
 Шта ће истина вама? — Хајте,
 у тупој заблуди истрајте. —
 Плутó, јуначе прерушени,
 растерај овај свет шарени!

5960

5970

ПЛУТО:

Жезло за посао је тај;
 на два-три часка ми га дај! —
 Да гурнем га у вар и жар. —
 Сад, маске, прелазим на ствар!
 Ал' сева, прашти, искри све!
 Врх жезла већ се жари, гле!
 Ко близу приђе и навали,
 без милости ћу да га спалим. —
 Започињем сад опход свој.

[5740]

ВИКА И ГУЖВА:

Бежите! Готови смо! Јој!
 Нека се спасава ко може! —
 Натраг, ви отпозади! Боже! —
 У лице ми врелина врца —
 Под ужареним жезлом грцам —
 Настрадали смо, тешко нама! —
 Натраг, светино под маскама! —
 Повуците се, људи глупи! —
 Да су ми крила! — Беж', одступи!

5980

ПЛУТО:

Устукнуо је круг, сви беже,
 а нико није, рекó бих, ожежен.
 Страх сваког гони
 да се склони. —
 Ал', као залог поретку овакву,
 невидљиву ћу да опишем траку.

5990

[5760]

ГЛАСНИК:

Хвала због овог дивног дела
 што га је умна твоја моћ извела!

ПЛУТО:

Треба нам, врли друже, још стрпљења:
 још прете разна узбуђења.

ТВРДИЧЛУК:

Сад може свако ком то прија
 са задовољством круг наш да разгледа;
 јер, жене, има л' у што да се зија,
 увек до првог пробију се реда.
 Још нисам ја потпунце зарђао!
 А лепа жена наслада је права;
 па бих се мало сад швалерисао,
 пошто је ионако забадава.
 Ал' овде све је пуно пунцијато;
 неће сви чути све, ни кад је гласно,
 те пантомимом покушаћу зато
 да изразим се, и то, мислим, јасно.
 Рука и нога и покрет су ми мало,
 до веће ми је лакрдије стало.
 Месићу злато као да је глина,
 јер овај метал сваки облик прима.

6000

6010

[5780]

ГЛАСНИК:

Шта мршотиња хоће та?
 Зар гладница за хумор зна?
 Злато му одмекну под шаком
 и меси га кô тесто лако;
 ал' иако га гњави вично,
 остаје ипак безоблично. 6020
 К женама оним се окреће,
 а оне грде, циче, дрече,
 желе да побегну што пре;
 баш хуља ова свашта сме!
 Назлобрз, срећа му је права
 када пристојност нарушава.
 Не могу ћутке то да трпим;
 дај моје жезло, да га спрпим!

ПЛУТО:

Не слуги он шта с претњом сад корача;
 пусти га, луду, нек блебеће!
 Простора за то остати му неће;
 закон је јак, ал' невоља је јача. 6030 [5800]

ВРЕВА И ПЕСМА:

То дивља војска са планина
 стиже, из шума и долина,
 корача ничим задржана
 славећи свога силног Пана.
 Што нико не зна, они знају
 и у круг празан упадају.

ПЛУТО:

Знам добро вас и вашег силног Пана!
 Поход је ваш и смео и чудесан.
 Знам тајну која није сваком знана,
 с поштом вас примам у круг овај тесан. 6040

Нека их добра судба прати!
 Могу се збити дивна чуда;
 не знају куд ће корачати,
 нису ни предвидели куда.

ДИВЉА ПЕСМА:

Гиздавци, соју напирлитан!
 Ми само грубо ићи знамо,
 скок нам је висок, трк нам хитар,
 тутњимо када корачамо. 6050

ФАУНИ:

Кô весела чигра
 збор фауна игра, [5820]
 у чулавој коси
 свака венац носи;
 танано ухо зашиљено
 из коврца им вири ено;
 туп носић, копита место пета,
 ал' све то женама не смета.
 Када их шапом за плес моле,
 ни најлепше им не одоле. 6060

САТИР:

За њима сада сатир трчка,
 козоног, жилав, сув кô дршка;
 и треба да је тако мршав.
 Кô дивојарац с врха голог
 воли да гледа наоколо.
 Кад ваздухом слободе груди
 окрепи, руга се што људи
 доле у диму и прабини
 живе, и то им радост чини,
 док њему горе, чист и здрав
 и миран, припада свет сав. 6070

ГНОМИ:

Малена чета цупка та,
не воле ићи два по два;
у маховину одевени,
с фењерчићима, раздвојени
они трчкарају по тами
и роје се ко свици сами;
крстаре, на све стране гмижу,
марљиво у кут сваки стижу.

[5840]

Брдским патуљцима родбина,
знани ко хирурзи планина,
високом горју крв сисамо,
из пуних жила захватамо;
метале разне гомиламо
и са „Срећно!“ се поздрављамо.
То искрен клик је са дна груди,
јер драги су нам добри људи.
Али за крађу и блуд — зато
ми износимо на дан злато;
да доста гвожђа онај има
што ратом жели пропаст свима.
Ко скрши те три заповести,
и остале ће с ума смести.
То није наше огрешење;
стог имајте, ко ми, стрпљење.

6080

6090

[5860]

ДИВОВИ:

За њих ко дивље људе знају
на Харцу и у целом крају;
долазе чврсто, тела нага,
дивовска им је стара снага.
У десници им стабла јелā,
дебело уже око тела,
лишће и грање им прегача:
папина гарда није јача.

6100

НИМФЕ У ХОРУ (окужавају великог Пана);

Ево и њега!
Велики Пан
ко знамен свега
света је знан.
Најведрије, опколите га,
лелујном игром утолите га,
озбиљан, добар је, па жели
да се крај њега све весели.
Испод небеског свода плава
он постојан је и не спава;
ал' жубор-потоци га гоне,
и ветар благ, у сан да клоне.
А док он преко подне спава,
ниједан лист не подрхтава;
биљака здрави миомир
струји кроз ваздух и кроз мир;
ни нимфа не сме бдети тада:
где стајала је, у сан пада.
А кад у ненадани час
одјекне његов силни глас
ко морски хук, ко грома јек,
тад нико не зна страху лек,
напушта храбра војска бој,
јунак у вреви дрхти тој.
Част оном ко је достојан ње,
који нас амо доведе све!

6110

[5880]

6120

ДЕПУТАЦИЈА ГНОМА (великом Пану):

Мрежица се руда сјајних
свуд кроз процепе проткива,
сплет њихових стаза тајних
само расковник открива;

6130

[5900]

ту у троглодитској тмини
дом нам је, копамо живо,

докле ти на површини
делиш блага милостиво.

Сад пред нама искрсава
извор чудесан, сав златан:
он нам поклон обећава
што пре беше недохватан.

6140

Да то оствариш си кадар,
те га мораш прихватити!
Свако благо свету на дар
у твојој ће руци бити.

ПЛУТО (Гласнику):

Нек узвишени дух се наш спутава,
гледајмо мирно све што се дешава;
та обично си храбар каквог нема.
Сад убрзо се нешто грозно спрема;
свет и потомство то ће да поричу;
а ти записуј верно целу причу.

6150

ГЛАСНИК (хватајући штап, који Плуту и даље држи у руци):

Патуљци приводе великога
Пана извору жива огња;
из гротла увис кључа врело
па затим на дно спласне цело,
докле му мрачно зјапи ждрело;
ал' опет ври од силног жара.
Велики Пан је сав очаран,
у чуду ужива од срца,
док пена на све стране врца.
Што оном верује ко лаже?
Да боље види, он се саже. —
Гле, брада му унутра пада! —
Ко је та личност голобрада?
Ал' он се шаком од нас скрива. —

[5920]

6160

Сад несрећа се силна збива:
узлеће брада, ватра жива,
пали му груди, косу згара,
веселе се у бол претвара. —
Свет трчи, гаси, ал' не вреди
јер пламен никога не штеди;
док туку, плескају и скачу,
ватру распирују све јачу;
већ цела хрпа маски гори
што се са стихијом том бори.
Ал' шта се ово сада чује,
шта један другом довикује?
О, вечно кобна ноћи, што ли
оваквим страдањем нас сколи!
Јавиће сутра данак бео
што нико чути не би хтео;
но ево, одасвуд се ори:
„Наш цар“ то страда, „цар“ нам гори.
Камо да лажна вест је та!
Цар гори, а с њим свита сва,
проклета, која га навуче
те грање смоласто обуче
и смами га, уз пој и хуку,
у ову пропаст, ову муку.
Младости, кад ћеш умерити
веселе своје преобилно?
О, величанство, кад ћеш бити
разумно као што си силно?

6170

[5940]

6180

6190

[5960]

Већ целу шуму пламен хвата;
палаца, лиже горе ватра
к таваници од сувих греда;
пожар нам прети, општа беда.
Превршила се мера јада,
ниоткуд нема спаса сада.
Шта од раскоши царске оста?
Хрпа пепела за ноћ поста.

6200

ПЛУТО:

Довољно је маха страви,
нека помоћ сад се јави! —
Света палица нек звекне
да задрхти тле и јекне!
Ваздушна пространства магле
нек испуне, пуне влаге!
У густа се руна збијте,
испарења, препокријте
ускомешан пламен луд!
Шумно, орно и жуборно
наваљујте, пригушујте,
све гасите и спасите;
нека ваше ромињање
преобрати у тињање
сујетнога огња ћуд! —
Нек духове зле што прете
чаролије осујете.

6210

[5980]

Парк

Јутарње сунце

*Цар, његова свита, мушкарци и жене; Фауст и Мефистофелес,
долично и по моди одевени, али не упадљиво; обојица клече.*

ФАУСТ:

Због опсена огњевитих нам строго
не суди, царе!

ЦАР (*махнувши им да устану*):

Тих шала желим много. —

6220

У жарку сферу намах сам залуто,

учини ми се скоро да сам Плутон.
Гудура кроз ноћ жарила се цела
од угљевља. Из различитих ждрела
сукљаше безброј дивљих пламенова
засвођујући све нас попут крова.
Успламсали су у храм понајвећи,
час настајући а час се губећи.
Кроз бескрај пламних стубова се дуга
поворка, видех, народа вијуга
овамо к мени, навире ко река
и клања ми се, ко од памтивека.
Са двора свог сам многе опазио;
као да цар сам даждевњака био.

6230

[6000]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И јеси! Елементи пуну власт
признају величанству и одају му част.
Послушност ватре видеше ти очи;
у море, где је понајбешње, скочи
и чим на бисерноме будеш дну
предиван круг раствориће се ту;
тиркизни вали, пурпурни по свом
рубу, прекрасан подизаће дом
около тебе, средишта. Палате
при сваком ће те кораку да прате.
И зидови ће сами живи бити,
повитљиви и комешаво-хитри.
Чудовишта ће морска нов благи сјај привући,
навалиће, ал' неће смети ући.
Ту играће се рој златних аждаха,
ајкули зубе гледаћеш без страха.
Ма кол'ко да те на двору салећу,
од такве тишме нећеш видет већу.
Ал' биће и лепоте: Нереиде
радознало ће прићи да те виде
у свежем дому; оне млађе жудно
и опрезно ко рибе, а старије ће мудро;

6240

6250

[6020]

Тетида даће, кад сазна за ово,
руку и усне свом Пелеју новом. —
Па тад на Олимпу високом место...

ЦАР:

Препуштам теби ваздушно пространство; 6260
довољно рано тај нас чека престо.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А земља већ је твоја, величанство!

ЦАР:

Каква те добра коб доведе само
из Хиљаду и једне ноћи амо?
Ако си ко Шехерезада плодан,
највишу хвалу теби ћу да одам.
Приправан увек буди када на свет се дневни,
што често бива, згадим и разгневим.

УПРАВИТЕЉ ДВОРА (*брзо улази*):

Пресветли, мислим да у свом животу 6270
још не дојавих срећу и дивоту
ко ову сада, што ме усређава
и пред тобом толико усхићава: [6040]
исплатили смо све рачуне наше,
зајазили све зеленаше;
лишен сам мука, и у рају
тешко да такву срећу знају.

ВОЈСКОВОЂА (*долази брзо за њим*):

Предујам смо на плату дали,
поново целу војску збрали,
најамници су опет орни,
крчмари и девојке задовољни. 6280

ЦАР:

Како вам груди дишу лакше!
Весела лица — а зборана пре!
Како су хитре ноге ваше!

РИЗНИЧАР (*приступа*):

Њих питај, они извели су све!

ФАУСТ:

За канцелара извештај пристоји.

КАНЦЕЉАР (*полако прилази*):

Усређише ме стари дани моји. —
Гле, хартија је судбоносна та
у добробит претворила сва зла. (*Чита.*)
„Нек чује свако који за то хаје:
хиљаду круна та цедуља стаје. 6290
А залога су за њу поуздана
блага по царству свуда закопана. [6060]
Кад извадимо ова блага силна,
то накнада ће бити изобилна.“

ЦАР:

Слутим, ту неко страховито вара.
Ко се ту потписа уместо цара?
Зар за тај злочин није кажњен нико?

РИЗНИЧАР:

Сети се! Сам то потписа, колико
ноћас. Ко Пан одевен ту стајаше,
канцелар приђе, с њим и друштво наше: 6300
„С два-три потеза пера себи дај
уживање, а народу свом рај.“

Добише потпис, кад га ти повуче,
вештаци, да га ухиљадоструче.
Да падне сваком добробит у део,
одједном низ смо отиснули цео,
по десет, три'ест, педесет и сто.
За народ благодат је била то.
Твој град, пре скоро убуђан до смрти,
сад живну, свако весело се врти!
Име ти и пре за свет радост беше,
ал' никад му се као сад не смеше.
Азбука цела мало нам сад каже,
јер у том знаку свако бива блажен.

6310

[6080]

ЦАР:

И свако прима то уместо злата?
Војсци и двору служи то ко плата?
Чудим се, али ништа нећу рећи.

УПРАВИТЕЉ ДВОРА:

Сви ко да сместа хтедоше побећи;
растурише се свуд док човек трене.
Мењачнице су широм отворене,
хартују сваку и сребром и златом
исплаћују, додуше са рабатов.
У крчме тад и касапнице јуре;
једни би само да ждеру и пију,
други се новом одећом шепуре.
Трговци секу, а кројачи шију.
„Живео цар!“ по подрумима дрече
док варе, пеку, а тањири звече.

6320

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ко пође сам терасама, видеће
где нагиздана лепотица шеће
лепезом пауновом кријућ лице;

6330

смешка се, мотри оне цедуљице,
те брже него умно говорећи
љубавну милост можеш тако стећи.
Ту ћемер-кеса више нужна није,
листић се лако у грудима крије
са љубавним писамцетом у пару.
Смерно га носи поп у бревијару,
а војник, да би кретао се лакше,
радо ће појас испражњен да паше.
Извини, ако чини се да смело
умањујем то превисоко дело.

[6100]

6340

ФАУСТ:

Безмерна блага ова, што расута
по тлу твог царства леже недирнута,
не користе се. Мисли понајшире
не могу да ни делић уоквице
богатства тог; смеоно машта леће
и труди се, но схватити то неће;
ал' дух што гледа дубоко и вично
верује безграничном безгранично.

6350

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Од бисера и злата хартија је
згоднија: знаш шта имаш! Не треба је
мењати најпре, можеш кол'ко желиш
за њу да волиш и да се веселиш.
Хоћеш ли метал, мењач ће га дати;
нема ли он, ти копај мало. Кад ти
откупе накит, кад се лишиш дуга
помоћу тог папира, неће смети
сумњало да се више дрско руга.
Свет ће се свићи, неће друкче хтети.
Биће у царству сад без граница
драгуља, злата и новчаница.

[6120]

6360

ЦАР:

Хвала вам на тој силној добробити;
по заслуги ће и награда бити.
Поверавам вам све што је под тлом,
јер прави сте чувари благу том.
Нек копају — а ризнице ви знате —
само кад за то наређење дате.
Сад, управници нашега богатства,
вршите срећно своја достојанства,
онде где с горњим подземни се свет
спаја у штедар и јединствен сплет!

6370

[6140]

РИЗНИЧАР:

Нек нема распре измеђ нас и њега!
Чаробњак ми је најдражи колега. (*Одлази са Фаустом.*)

ЦАР:

Даћу дар сваком, ал' да призна мени:
шта ће да чини с поклоном стеченим?

ПАЖ (*узимајући*):

Весео, ведар, расположен бићу.

ДРУГИ ПАЖ (*исто тако*):

Ланац и прстен драгој набавићу.

КОМОРНИК (*прихватајући*):

Најбоље вино пићу сваки дан.

ДРУГИ КОМОРНИК (*исто тако*):

За коцкицама већ ме сврби длан.

6380

БАРОН (*промисливши*):

Њиве и замак свој ћу да раздужим.

ДРУГИ БАРОН (*исто тако*):

Осталом благу то ћу да придружим.

ЦАР:

Надах се, храбра дела жели свако;
ал' ко вас зна, прочитаће вас лако.
Видим ја, и у злату и у свили
ви остајете какви сте и били.

БУДАЛА (*прилазећи*):

Дајте и мени тих поклона мало!

ЦАР:

Још жив си? Та све пропићеш, будало.

БУДАЛА:

Чаробне хартијице! Е, баш чудо!

ЦАР:

Ти би их само протраћио, лудо.

6390

БУДАЛА:

Ево и других; шта да чиним сада?

ЦАР:

Узми их само! Све то теби спада. (*Оде.*)

[6160]

БУДАЛА:

Пет тисућа су круна — паре, богме!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Зар васкрсну, мешино на две ноге?

БУДАЛА:

Често, ал' први пут на добит своју.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тол'ко си срећан да си сав у зноју.

БУДАЛА:

А ово збиља као новац важи?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Добићеш за то све што трбух тражи.

БУДАЛА:

Могу да купим кућу, њиве, је ли?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Плати па узми што ти срце жели.

6400

БУДАЛА:

Замак са шумом и ловиштем?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Да!

Бићеш ти сиан племић, нема шта.

БУДАЛА:

Поседник бићу још вечерас, вала! (Оде.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (*solus*):

Ко сумња још да умна је будала!

Мрачна галерија

Фауст. Мефистофелес.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Што ли ме вучеш кроз ходнике тамне?

Та зар се онде не ужива?

Сред дворске гужве је поамне
за варање и шалу згода жива!

ФАУСТ:

Не причај! Још у древне дане

те забаве су теби биле знане;

6410

сад врпољиш се, јер ти жао

да реч одржиш што си дао.

[6180]

Мене коморник и управник двора
гоне, те деловати морам.

Цар тражи да се њему овог часа
приведу Парис и Хелена;

узор свих мушкараца и свих жена
жели да гледа ко обличја јасна.

Брзо! Реч не смем прекршити ту.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Што олако и лудо даде њу?

6420

ФАУСТ:

Мислио ниси, друже мили,
куд нас вештина твоја води;
најпре смо га обогатили,
а сада хајд га разоноди.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

За трен се налог не обавља тај;
јер стрмије су стубе ове,
у најнезнанији си пошћ крај,
и најзад опет у дуг пашћеш тако;
ко авет злата папирног призове
лако, тај неће и Хелену лако. —
Туњави вешци, гушави патуљци,
сабласти — то је увек ми при руци;
ал' моје миљенице, мада фине,
не могу важити за хероине.

6430

[6200]

ФАУСТ:

Остави вечну литанију ову!
У неизвесност вазда водиш.
Сваки час нову сметњу родиш,
за сваки лек и награду би нову.
Не треба тол'ко мрмљати и плести;
за тили час их, знам, можеш довести.

6440

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Од народа паганскога се клоним,
у сопственом су паклу они;
но има начин.

ФАУСТ:

Сместа реци сад!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Открити вишу тајну нисам рад. —
Богиња има што самотно-неме
столују, а око њих не постоји
никакав простор, а још мање време;
о њима реч да каже, свак се боји.
Мајке се зову!

ФАУСТ (уплашено):

Мајке!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Стрепиш?

ФАУСТ:

Мајке!

Мајке! — То звучи чудно, кô из бајке!

6450

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И јесте. За њих не зна смртно стадо,
а ми им име не помињемо радо.
Пут к њима ка дну понајдубљем тоне;
ти сам си крив што требају нам оне.

[6220]

ФАУСТ:

А куда води пут?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ка пределу беспутном
и неприступном, на молбу окрутном
и неуслишљивом. Да л' ћеш то моћи? —
Ту нема катанаца нити реза,

самоћа тебе носиће и језа.

Да л' штогод знаш о пустошној самоћи? 6460

ФАУСТ:

Изреке такве не помињи више;
овде на кујну вештичју мирише,
на доба давно нестало у ноћи.
Зар се са светом ја не суочавах?
Шупљост не учих, шупљост не предавах? —
Кад разумно казивах што видео сам јасно,
противречје је било двапут гласно;
чак сам, да злобе избегнем жестину,
морао у самоћу, у дивљину,
па, да не живим напуштен, сасвим сам, 6470
морадох најзад ђаволу да се дам.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ма препливао пола океана
и с бескрајем се тамо срео, 64240
ипак би видо вале са свих страна,
чак и кад смртни страх те обузео.
Бар нешто видео би: врх дубина
зеленог мора јата би делфина
видео, Сунце, Месец, звезда рој
и облаке над главом; ал' у тој
вечито празној даљини ти ништа
видети нећеш, нећеш корак свој
чути, нит' наћи чврста упоришта.

ФАУСТ:

Кô врховни мистагог збориш, што је
варао верне неофите своје;
ал' обрнуто. Шаљеш ме у празнину
да тамо стичем снагу и вештину;
желиш од мене да, кô она мачка,

кестење за те из угљевља чачкам.
Хајд, видећемо на шта ће изаћи:
свемир ћу у твој ништавилу наћи. 6490

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Пре но што одеш, морам да те хвалим:
ђавола, видим, ти упозна лепо.
Ево ти овај кључ.

ФАУСТ:

Зар тако мали!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Хватај га! Немој судити наслепо! 64260

ФАУСТ:

Расте у мојој шаџи! Блиста, сја!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Брзо ћеш знати шта ти дадох ја!
Кључ право место нањушиће; деде
за њим! Нек он те к мајкама одведе.

ФАУСТ (јежећи се):

Мајкама! Реч је та за мене гром!
Шта је то у њој страшно слуху мом? 6500

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Зашто се нове речи тако гнушаш?
Зар желиш само познато да слушаш?
Нек не смета ти ништа, ма колико
чудно, јер ти на чуда већ си свикô.

ФАУСТ:

У окоштавању не тражим спас,
јеца је део најбољи свих нас;
мада нам тупи осећања свет,
пред огромним је свако цептањем обузет.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Потони! Могу и: узлети! рећи —
свеједно. Од свег насталог побећи
мораш, у простор слободних обличја!
Нестала давно нек те толе бића!
Комешају се кô магла; потони,
завитлај кључем, од себе их гони!

6510

[6280]

ФАУСТ (*одушевљено*):

Од њега нова снага ми се буди,
за велико се дело шире груди.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Троножац жарки угледаћеш ту —
тада ћеш бити на најдубљем дну.
Уз његов сјај ћеш мајке опазити;
седеће једне, друге пролазити.
Обликовање, преобликовање,
вечнога смисла вечно одржање, —
око њих лебде слике свих створења;
не виде никог осим привиђења.
Иако страшна опасност ту прети,
мораш до оног трonoшца допрети
и дотаћи га кључем.

6520

Фауст одлучно и заповеднички замахује кључем.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*посматрајући га*):

Тако вреди!
Кô верни слуга он ће да те следи;
мирно ћеш сићи, срећно се узнети
натраг, пре но што нека то примети.
Кад га донесеш амо, ти ћеш моћи
јунака и јунакињу из ноћи
призвати, као први који смеде
да ово дело велико изведе.
Из тамјанских ће тада испарења
магијом нићи божанска створења.

6530

[6300]

ФАУСТ:

А сад?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Сад стреми наниже! Потони
лупивши ногом, тако и изрони.

Фауст лупи ногом и потоне.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Само да кључ му помоћ не ускрати!
Радознао сам да л' ће да се врати.

6540

Јарко осветљене дворане

Цар и кнежеви. Дворани промичу тамо-амо.

КОМОРНИК

Још сте нам дужни приказ привиђења;
брзо, док још је у цара стрпљења.

УПРАВИТЕЉ ДВОРА:

Управо пита владар милостиви;
не оклевајте, да вас не окриви!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Па мој друг оде тога ради;
он добро зна шта ваља да се ради,
па дела скривен сред тишине;
посебна ту се траже прегалаштва:
за благо и лепоту вам вештине
највише треба мудрачког чаробњаштва.

6550

УПРАВИТЕЉ ДВОРА:

Не тичу ме се чаролије те;
цар жели да све свршите што пре.

БЛОНДИНА (*Мефистофелесу*):

Господине! Сад лице ми је чисто,
али у гадно лето није исто!
Тад безброј пега мрких и црвених,
на јед мој, оспе белу кожу мени.
Знате ли лека?

[6320]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Штета! Таква жена
у мају као пантерка шарена!
Ту жабља икра и језици вреде
о уштапу кад брижно се процеде
и о младини намажу се — неће
ниједне мрље бити у пролеће.

6560

БРИНЕТА:

Једва вам прићох од ласкавог света!
За лек вас молим! Промрзла ми нога
при игри и при корачању смета;
и кад се клањам неспретна сам стога.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Дозвол'те да вас такне моја нога.

БРИНЕТА:

Па тако раде заљубљени само.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Мој додир више значи, млада дамо!
Клин клином — ма од чега боловао
човек, то истим тим се лечи, знајте.
Приђите! Пажња! Ал' не узвраћајте.

6570

БРИНЕТА (*виче*):

Ах! Пече! Ви ме ударисте, јао,
копитом коњским, канда.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Лек сам дао.
Играти можеш сад кол'ко ти воља,
гуркати ногом драгог испод стола.

[6340]

ДАМА (*пробијајући се*):

Пропустите ме! Болови ме гуше,
кључају, рију на дну моје душе;
до јуче ми се клео — сада неће,
са другом брбља, леђа ми окреће.

6580

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тешко је то, ал' слушај ме у свему:
полако с леђа пришћуњај се њему,
узми тај угљен, па му тад превуци
црту низ плећа, раме, ил' по руци;
кајање он у срцу осетиће.
Прогутај сместа угљен, али нити
вина нит' воде не смеш уз то пити;
он ти пред кућом већ вечерас биће.

ДАМА:

Да није отров?

МЕФИСТОФЕЛЕС (*љутито*):

Поштовања, жено!
Овакав угљен ретко види око;
с ломаче то је парче покупљено
коју смо некад царали жестоко.

6590

ПАЖ:

Волим је, али не могу до ње.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*у страну*):

Већ не знам ког бих саслушао пре.
(*Пажу*) Није сва срећа код младих; у жена
зрелијих већа биће ваша цена.
(*Други се тискају око њега.*)

[6360]

Све нови! Морам с истином на крају —
најгорим средством — у том положају
помоћи себи, јер ће зло ме снаћи. —
О, мајке, дајте Фаусту изаћи!
(*Осврћући се.*)

6600

Свеће већ горе у дворани тмурно,
цео се двор наједном крете журно.
Долично, видим, прате једни друге
кроз галерије и ходнике дуте.
К витешкој иду стародревној сали,
ал' да их прими, тај је простор мали.
По зидовима свуд ћилими висе,
оклопи краше кутове и нише.
Не треба овде да се басме зборе;
духови сами ту ће да се створе.

6610

Витешка дворана

*Мутно осветљење**Цар и дворани су управо ушли.*

ГЛАСНИК:

Задатак мој — да радњу навештавам —
квари ми тајно духова вршљање;
залуд се трудим ја да објашњавам
разумом ово збркано делање.
Наслоњаче су ту већ принесене;
господар наш крај самог зида седа;
одатле може бојеве чувене
по вољи на тапетима да гледа.
Сви седе: цар, па дворани у круг,
пред њима клупа крцатих низ дуг;
у куту, док час сабласни одбија,
драга се к драгом у тмини привија.
И тако, пошто сви нађоше места,
спремно је све; нек дуси дођу сместа! (*Трубе.*)

[6380]

6620

АСТРОЛОГ:

Нек почне драма одмах! Наш цар даде
наредбу да зид сваки сада падне!
Препрека нема пред магијом више.
Ћилима неста, кô да испарише;
зид пуца, раствара се, руши, пада;
дубока позорница ту се јавља,
неки нас сјај тајанствен озарава
и ја на просценијум ступам сада.

6630

МЕФИСТОФЕЛЕС (*искрсавајући из суфлернице*):

Кô шаптач, мислим, бићу свима мио;
то ђаволов је занат вазда био. (*Астрологу.*)
Звезданих стаза такт да пратиш умеш,
шапат ћеш мој мајсторски да разумеш.

[6400]

АСТРОЛОГ:

Чудесном силом јавља се пред нама
прочеље старог масивнога храма.
Кô Атлас, који небо носио је,
у низовима стубови ту стоје;
доста су за то стеновито бreme —
и два би зграде понела големе.

6640

АРХИТЕКТ:

Антички стил је незграпан и тром,
претежак — није по укусу мом!
Што грубо је, то зову племенитим.
Ја волим кад у небо стреме вिति
стубови, сваки шиљат лук кад хита,
крепећи дух наш, право до зенита.

АСТРОЛОГ:

Поштујте звезда стицај, часе свете!
Магична реч нек разум вам оплете;
но зато нека фантазија смела
посвуда крене. Што вам беше жеља
гледајте сада! Немогућно то је,
а управ зато веродостојно је.

6650

[6420]

Фауст *искрсава на другој страни просценијума.*

АСТРОЛОГ:

У раси, с венцем, чудотворац славан
што започе сад ево довршава.
С њим из дубина трonoжац се диже,
тамјана мирис осећам све ближе.
Врло ће дело он да благосиља;
одсад ће бити среће и обиља.

6660

ФАУСТ (*величанственим тоном*):

О, мајке, које столујете древне,
вечито саме, а ипак дружевне,
у безмеђу! Око вас су се свиле
живота слике, неживе а чиле.
Што некад беше, сјајно неизречно,
креће се ту; јер жели да је вечно.
И ви то делите, о вишње моћи,
под чадор дана или под свод ноћи.
Па једне мили ток живота грли,
а к другима чаробњак смели хрли
и сваком пружа штедро, пун уздања,
жељених чуда дивна приказана.

6670

АСТРОЛОГ:

Кадioniцу жарки кључ додирну,
а магла се просторијом расплину;

[6440]

свуд продире, кô облак се таласа,
шири се, грудва, цепа и беласа.
А сада ево шта духови могу!
Музиком бруји бат њихових ногу.
Из звукова се лаким нешто лије,
ходећи творе саме мелодије.
Труп стуба звони, па и триглиф сам;
рекô бих чак да пева цео храм.
Из вела магле, док музика јача,
по такту младић леп к нама корача.
Са својом причом ја бих овде стао:
ко Париса умилног не би знао!

6680

ДАМА:

Што блиста снага младићка жестока!

ДРУГА ДАМА:

Кô бресква он је, свежа, пуна сока!

ТРЕЋА ДАМА:

Те извијене, набубреле усне!

ЧЕТВРТА ДАМА:

Из те би купе желела да куснеш?

6690

ПЕТА ДАМА:

Леп је, ал' да је и финији мало.

ШЕСТА ДАМА:

До окретности није му баш стало.

ВИТЕЗ:

Он не на принца него на пастира
налик је; ништа од дворских манира.

[6460]

ДРУГИ ВИТЕЗ:

Овако полунаг је леп кô луче;
ал' видећемо кад оклоп навуче!

ДАМА:

Он седа, нежно, пријатно.

ВИТЕЗ:

На крило
да посади вас, драго би вам било?

ДРУГА ДАМА:

Над главу диже руку грациозно.

КОМОРНИК:

Мислим да то је простачки и грозно!

6700

ДАМА:

Мушкарци свему нађу ману лако.

КОМОРНИК:

Зар да пред царем протеже се тако!

ДАМА:

Он глуми само! Мисли да је сам.

КОМОРНИК:

Глумац на двору нека зна за срам.

ДАМА:

Лепотан клону у наручје сна.

КОМОРНИК:

Већ хрче; природан је, нема шта.

МЛАДА ДАМА (*усхићено*):

Шта то уз тамјан амо провејава
и само срце мени освежава?

СТАРИЈА ДАМА:

Збиља! У душу сладак дашак пири
од њега!

НАЈСТАРИЈА ДАМА:

Цвеће растења то мири,
као да амброзија из младића
све шкroppи слашћу његовога бића.

6710

Појављује се Хелена.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

То ли је она! Бићу миран ту;
лепа је, али не марим за њу.

[6480]

АСТРОЛОГ:

Признајем часно, за ме више посла
сад нема. Јер лепотица је дошла!
Да имам огњен језик, не бих знао
како бих ту лепоту опевао!
Губи се ко јој лик угледа мио,
а чија беше, пресрећан је био.

6720

ФАУСТ:

Имам ли очи још? Лепота жива
да л' се то душом ко врело разлива?

Са стравичног се пута враћам блажен.
Ништаван беше свет ми, неистражен!
А сад је, откад свештеник сам, сјајан,
пожељан, сад тек заснован и трајан!
Животом нек се више не запајам
ако ме икад што од тебе отме! —
Складностасје што некад ме узбуди,
чаробним одразом свег слуди,
тек пенаст лик је било те красоте!
За тебе сва је моја страст, све силе,
сви моји дамари и жиле,
избезумљени, само тебе воле.

6730

[6500]

МЕФИСТОФЕЛЕС (*из суфлернице*):

Прибери се! Не испадај из роле!

СТАРИЈА ДАМА:

Висока, складна, ал' јој глава мала.

МЛАЂА ДАМА:

Има л' што грубље од њених стопала?

ДИПЛОМАТ:

Кнегиње такве виђах широм света;
лепа је, мислим, од главе до пета.

ДВОРАНИН:

Лукаво-кротко пред заспалим стаје.

6740

ДАМА:

Крај младог, чистог лика ружна сва је!

ПЕСНИК:

Лепота њезина га озарава.

ДАМА:

Ендимион и Луна! Слика права!

ПЕСНИК:

Богиња нежно у овај се мах
саже да пије с усана му дах!
Пољубац! — Каква завист ме прожима!

ДУЕНА:

Е, то је преко јего! Зар пред свима?

ФАУСТ:

Дечаку такву милост! —

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Не говори!
Што авет жели, оно нек и твори!

ДВОРАНИН:

Одмакла се; он буди се из сна.

6750

ДАМА:

Осврнула се! Та знала сам ја.

ДВОРАНИН:

Чуди се! Збиља, чудо му се збива.

ДАМА:

Ал' за њу није; гледа и ужива.

ДВОРАНИН:

Окренула се; смерно му приступи.

[6520]

ДАМА:

Сада би да га поучава хтела;
у том су, богме, сви мушкарци глупи:
он мисли да је први ког је срела.

ВИТЕЗ:

Не корите је! Величанствена је! —

ДАМА:

Простачка развратница, него шта је!

ПАЖ:

Поред ње који трен и мени да је!

6760

ДВОРАНИН:

Ко не би да га сплиће таква мрежа?

ДАМА:

У много руку овај драгуљ лежа,
и позлата отрцала се доста.

ДРУГА ДАМА:

Неваљала са десет лета поста.

ВИТЕЗ:

Сви се, кад могу, понајбољим крепе;
ја лично сам за те остатке лепе.

НАУЧНИК:

Видим је јасно, ал' признати треба:
да ли је права, ту се ја колебам.
Присуство лако све увеличава,
у написаном сигурност је права.
Па читам: сви Тројанци брада седих
држаху за њу да изнимно вреди.
Е, то се слаже савршено: мада
млад нисам, она свиђа ми се сада.

6770

[6540]

АСТРОЛОГ:

Не дечак, него јунак постојани
грли је; она не сме да се брани.
Крепком је руком увис диже мало;
да л' отима је?

ФАУСТ:

О, дрска будало!
Слушај ме! Стани! Претера! Зар сме?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Па ти си сам виновник игре те.

6780

АСТРОЛОГ:

Тренутак само! После ове сцене
назваћу комад: *Отмица Хелене*.

ФАУСТ:

Отмица! Та зар мене овде нема?
Зар још у руци кључ не држим, гле!
Кроз крш и вале и пространства нема
он ме на чврсто довео је тле.
Ту стадох, где је стварност и где смем
кô дух са духовима да се прем,
двоструко царство силно да припремам.
Пре далек, сад је преда мном њен лик!
Спашићу је, моја двоструко ће бити.
Смело! О, мајке, услишите мој крик!
Ко спозна њу, не сме је оставити.

6790

АСТРОЛОГ:

Фаусте! Не то! — Покретом је наглим
хвата, а она чили већ у магли.
Испружио је кључ и дотакао
младића! — Тешко нама! Помоћ! Јао!

[6560]

(Експлозија. Фауст лежи на поду. Духови се расплињавају у магли.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (дизући Фауста на раме):

Ето вам! Најзад и ђаволу штети
кад се будалом неком оптерети.

(Мрак, општа врева.)

ДРУГИ ЧИН

Високо засвођена, тесна ГОТСКА СОБА, некада Фаустова, непромењена.

Мефистофелес излази иза завесе. Док је он задиже и осврће се, види се Фауст како лежи на старинском кревету.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Лези ту спутан, створе клети,
у нераскидљиве љубавне узе!
Коме Хелена моћ покрета узе,
тај тешко може да се опамети. (*Осврћући се.*)
Канда је овде све унутра
непромењено и на броју све:
шарена окна мало више мутна,
паучине је више него пре;
хартија жута, мастило сасушено;
ал' све је још на месту свом;
па чак и пера тамо ено
којим се потписа Фауст на уговору мом.
Јест! Још ту у држаљи чами
капљица крви коју му измаших.
И највећи би колекционари
цркли да дођу до овакве ствари.
А оно старо крзно у буцаку
сећа ме како некад сам дечаку
причао керефеке, које су, можда, храна
младићу све до ових дана.
Заиста ми се жеља буди
да узем топли плашт тај, па у њему
да као доцент бусам се у груди
како сам увек у праву, и у свему.

6800

6810

[6580]

6820

У тако нешто учењак се разуме,
а ђаво то већ одавно не уме.

(*Скида крзно и тресе га; излећу попици, бубице и мољци.*)

ХОР ИНСЕКАТА:

Наш стари газдо, добро нам
дошао у дом свој!
Ми лебдимо и зујимо,
и зна те већ сав рој.
Једно по једно тихо си
ти зачео све нас;
а гле сад врве хиљаде
и певају у глас.
У грудима се добро скри
потуљен враголан;
из крзна пре ће вашкице
измилети на дан.

6830

[6600]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Како ме свет тај млади радосно изненади!
Сеј само, па ће време да награди.
Да још протресем два-три пута,
па ће још неки излетети из капута. —
Свуд укруг, мили, коло разавијте,
у сто хиљада кутова се скријте!
Онде где старе кутијице стоје,
овде у пергаменту смеђе боје,
у рбинама лонаца и справа,
у дупљама мртвачких оних глава.
У таквом кршу, мемли, лому,
бубице вазда у свом су правом дому.

6840

(*Увлачи се у крзно.*)

Хајд, опет прекриј ми рамена!
Газда сам, као у стара времена.

6850

Ал' ништа ми не вреди то назвање;
има л' ту ког да ода ми признање?

(Повлачи звоно, које се огласи громким, продорним звуком,
тако да се просторије затресу и врата поотварају.)

ФАМУЛУС (тетурајући низ дугачак мрачан ходник):

Какав тутањ! Каква страва! [6620]
Свод и зид се искривљава;
кроз прозоре што трепере
видим: муња небом дере;
патос зјапи, а са врха
сипи креч и све се крха;
врата, чврсто зашипљена, 6860
чудом су распечаћена. —
Гле! Ту неки цин огрнџ
Фаустово старо руно!
Како маше! Оком штреца!
Пред њим колено ми клеча.
Да побегнем? Ил' да стојим?
Ах, за живот свој се бојим!

МЕФИСТОФЕЛЕС (домахује му):

Уђите, пријатељу! — Та ви сте Никодемус.

ФАМУЛУС:

Тако је, узвишени господине. — Oremus —

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Нека то!

ФАМУЛУС:

Што ме знате, то ме весели јако! 6870

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Знам, знам, у годинама, а студент свеједнако,
старино часна! Па и човек учен
студира стално, јер не може друкче. [6640]
Овако кућу од карата људи
свуд граде за се, и муче се онолико;
ал' заман и дух највећи се труди:
њу не сагради до краја још нико.
Ал' ваш је газда поткован у свему,
ваш доктор Вагнер племенити;
мало ће данас људи бити 6880
да нису слушали о њему!
У научноме свету он је први,
на окупу га сам он одржава,
свакога дана мудрост умножава.
А око њега, жељна знања, врви
гомила слушалаца сваког дана.
С катедре блиста као луча;
њему је моћ, кџ светом Петру, дана
низине и висине да откључа. 6890
Свачија слава у засенак пада
испред његове мисли пламне;
и Фаустово име чак потамне,
он једини је проналазач сада.

ФАМУЛУС:

Извин'те, господару, ако кажем
да се у томе са вама не слажем:
речима таквим нема места;
јер он је сасвим скроман у суштини. [6660]
Откако непојамно нестало
велики онај муж, он не зна шта да чини;
за његов повратак он стално моли Бога, 6900
утеху и спасење очекује од тога.
Доктора Фауста радна соба
чека свог старог господара

још недирнута, кô у давно доба.
Једва и сам са страхом је отварах.
Како се ово звезде сустекоше? —
Кô да се сваки зид од страха сруши;
довраци задрхташе, резе све испадôше,
иначе амо не бисте ни ушли.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А где се сад тај човек скри?
Нек дође! К њему водите ме ви!

ФАМУЛУС:

Ах, не знам да л' бих прекршити могô
забрану коју изрече ми строго.
Месецима, свог крупног дела ради,
у најдубљој тишини ради.
Најнежнији од свију научника
сада је правог ђумурције слика:
и нос и уши нагаравио,
од дувања му поглед закрвавдио;
тако се сваког трена пати;
а звекет клешта кô музика га прати.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А што ми приступ не би дао?
Ја бих му срећу управо убрзао.

(Фамулус одлази, Мефистофелес достојанствено седа.)

Само што овде се посадих,
а један знани гост већ хрли отпозади.
ал' овог пута он је од новака;
биће му дрскост безгранично јака.

6910

[6680]
6920

БАКАЛАУРЕУС (дођуривши кроз ходник):

Сва се врата отворише!
Е, па надам се да више
неће човек жив у тами
и у мемли да зачами
као мртвац, усред тмине
од живота чак да гине.

6930

Све се љуља, кућа тоне,
зидови се крају клоне;
ако што пре не изађем,
смрт под кршем ћу да нађем.
Изузетно ја сам смео,
али даље не бих хтео.

[6700]

Ту од знања слаба вајда!
Лета прођоше од када
дођох, плашљив и потиштен,
да науке ту упишем;
веровô сам брадоњама,
крепила ме празна слама!

6940

Лагаху из стародревних
књига, тобоже учевни;
нису у то веровали,
но ми само живот крали.
Али гле! — У полутами
још ту један од њих чами!

6950

Сад у чуду дижем веће:
умотан у крзно смеђе,
он још седи ту сред књига
баш као што оставих га!
Беше спретан, нема шта,
кад још не схватах га ја;
ал' то данас не помаже.
Хајде да му се покажем!

[6720]

Ако вас, стари господине, Бог
не обли мутним валом Лете свега,
ако вам главу ћелаву не смути,
с признањем ђака погледајте свог
који се амо ка вама упути,
ослобођен свих академских стега.
Ви сте још каквог одонда вас познајем;
а ја промењен пред вас стајем.

6960

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Мило ми што вас опет могу срести.
Још онда сам вас почео да ценим.
По гусеници већ и покретима њеним
знаш какав леп ће лептир се извести.
Коврце, чипке, свилено одело,
у том кô право уживасте дете —
перчин, пак, нисте носили, зацело? —
а сасвим поткушени сад идете.
Ви изгледате ваљан, резолутан;
немојте само бити апсолутан.

6970

БАКАЛАУРЕУС:

Господине мој стари! Ово је стара соба;
ал' сетите се духа новог доба,
па се окан'те двосмислених прича;
сад чувамо се добро таквих чича.
Наивног завитлавасте младића
без напора и без вештине;
ал' данас нигде то не смеју да чине.

6980
[6740]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Кад истину им обзнањујеш чисту,
не маре за њу жутокљунци куси;
ал' после много лета, кад њу исту
свак од њих грубо на кожи искуси,
мисле да то у њиној ниче ћупи,
па учитеље грде да су глупи.

6990

БАКАЛАУРЕУС:

Хуље — то можда! — Има л' уче ког
да истину нам сву у лице каже?
Час мало скрати, час дода од свог,
час смртно строг, а час се пренемаже.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

За учење вам треба време силно;
а стало вам је, видим, да ви учите друге.
Зацело, кроз све ове зиме дуге
искуство накуписте изобилно?

БАКАЛАУРЕУС:

Искуство! Прах и пена, него шта!
И с духом није равноправно!
Признајте: што се знало већ одавно,
уопште није вредно да се зна!

7000
[6760]

МЕФИСТОФЕЛЕС (након паузе):

Већ дуго мишљах да сам глуп,
а сад се себи чиним заиста бљутав и туп.

БАКАЛАУРЕУС:

Дивно! Разбора правог ето:
Први сте старац разуман ког сретох!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

За златом трагах преко света цела,
а једино угљевље грозно скупљах.

БАКАЛАУРЕУС:

Признајте, ваша лобања и ћела
не вреде више него она шупља!

7010

МЕФИСТОФЕЛЕС (доброћудно):

Од вређања ти немаш игре драже?

БАКАЛАУРЕУС:

Када је Немац учтив, он тад лаже.

МЕФИСТОФЕЛЕС (који се на својој столици са точковима све више приближавао просценијуму, обраћа се партнеру):

Овде ми ваздух и светлост скоро нешта.
Наћи ћу, ваљда, међу вама места?

БАКАЛАУРЕУС:

Ко није више ништа, а сујетно би хтео
да буде нешто још, за лудницу је зрео.
Крв је покретач целог људског бића,
а где је живља него у младића?

Ту свежом снагом што се не одмара
нов живот она од живота ствара.
Све ври, све кључа, пуца све од здравља,
све слабо пада, све се крепко јавља.

Док ми већ пола освојисмо света,
шта постигосте ви? Све вама смета,
смишљате, сањарите, па са стравом
одбацујете што вам кружи главом.
Дабоме! Старост грозница је клета,
ледена беда што бубица је пуна;
ко год наврши три'ест лета
нек се у живе не рачуна.
Најбоље вам је: крепајте на време.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

На такве речи и ђаволи неме.

7020

[6780]

7030

БАКАЛАУРЕУС:

Ако не желим, ђавола не сме бити.

МЕФИСТОФЕЛЕС (у страну):

Е, чекај, ђаво ће ти ступицу поставити.

БАКАЛАУРЕУС:

Ово је омладине дужност света!
Док га не створих, и не беше света;
извадих Сунце из дубоког мора;
завитлах Месец да лети преко гора;
тад окити се дан свуд испред мене,
сва Земља процвета ми, зазелене;
на мој се један миг, те прве ноћи,
разави звезда сјај у свој пуноћи.
Ко ли, сем мене, све међе уништи
и филистарску мисао што тишти?
Слободан идем, ко што дух ми збори,
за светлом које у бићу ми гори
и хитро ходим, душе опијене,
гледајућ сјај, док мрак је иза мене. (Оде.)

7040

[6800]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Путуј, оригинале главе шупље! —
А да знаш, врло увређен би био:
нема те мисли, паметне ил' глупе;
о којој неки предак већ није промислио! —
Али ни ово нас не угрожава;
година-две, и биће друкче све:
ма како да се шира измотава,
на крају вино постане од ње.

7050

(Млађим гледаоцима у партеру, који не аплаудирају.)

Док причам, ви сте хладни; ништа зато,
то ћу вам, добра децо, прогледати;
ђаво је прастар — помислите на то;
нек остари ко хоће да га схвати!

7060

ЛАБОРАТОРИЈА

средњовековног изгледа; гломазни, груби апарати за фантастичне сврхе.

ВАГНЕР (за огњиштем):

Чађави зидови трепере
од звона које јечи бесно;
још дуго потрајати неће
очекивање неизвесно.
Већ светлост се кроз таму креће;
већ на дну бочице се жари
угљевље живо, лаки пламен
кô најдивнији алем-камен
муњама помрчину зари.
Светлост се беличаста диже,
ах, да је сад задржим само! —
Боже, што врата шкрипе тамо?

[6820]

7070

МЕФИСТОФЕЛЕС (улазећи):

Са срећом! Пријатељ вам стиже.

ВАГНЕР (бојажљиво):

Добро ми дошли у звездани час!
(Тихо.) Ал' обуздајте дах и глас!
Збива се нешто чему нема пара.

МЕФИСТОФЕЛЕС (тише):

А шта то?

ВАГНЕР (тише):

Један човек сад се ствара.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Човек? А који заљубљени пар
затвористе у овај дим и жар?

ВАГНЕР:

Ма откуд! Мода с којом су се људи
плодили досад — смех у нама буди.
Танана тачка из које навираше
живот до сада, и снага из наше
душе, што даваше и узимаше,
наумна саму себе да означи,
да најпре блиско, па туђе привлачи —
лишена сад је свога достојанства;
животиња нек тера та поганства,
ал' човек, са свим силним даровима,
чистије, више порекло нек има.

7080

[6840]

7090

(Окренут огњишту.)

Гледајте! Сија! — Сад збиља има наде
да ће, кад многе твари се уграде
и смећају — јер смеса све ту чини —
и људска твар се полако компонира,
и глином у реторти изолира

и како треба дестилира —
настати славно дело у тишини.

(Поново окренут огњишту.)

Ствара се! Већ се бистри маса!
Извесност већа сваког часа!

Што кô природну тајну величали смо пре, 7100
сад путем ума ми кушамо смело,
и што је било органско у ње,
код нас се јавља кô кристално дело. [6860]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ко дуго живи, нагледа се свега,
на свету ништа ново не настаје за њега;
одавно већ, док земљом блудих,
посматрах много кристалисаних људи.

ВАГНЕР (који је дотле непрестано пажљиво гледао бочицу):

Нараста, бубри, јарко гори,
за тили час ће да се створи! 7110
Велики наум спочетка луд изгледа;
ал' случај биће од сада искључен,
па ће овакав мозак првог реда
и мислилац да гради убудуће.

(Ускићено гледа бочицу.)

Одзвања стакло од умилне силе,
мути се, бистри; оманути неће!
Видим, уз покрете се миле
ту љубак човечуљак креће.
Траже л' што више свет и људски дух?
Јер тајна белодана ту је:
поклоните том звуку слух 7120
и он ће као глас и језик да се чује.

ХОМУНКУЛ (из фиоле, Вагнеру):

Татице, како си ми? — То баш не беше лако!
Хајд, на груди ме нежно привини кô свог сина! [6880]
Ал' не прејако, да не прсне стакло.
Ово је ствари особина:
природном ни сав свемир није доста;
а скучен простор тражи све што вештачки поста.

(Мефистофелесу.)

И ти си овде, рођаче пун шала?
У прави час! Е, баш ти хвала. 7130
Добра те судба овамо довела;
пошто постојим, морам и да делама.
Сместа бих хтео посла да се латим;
уз твоју вичност напор ћу да скратим.

ВАГНЕР:

Још само једну реч! Досад се патих,
јер одговор на питања сви траже.
На пример само: нико још да схвати
како се душа с телом лепо слаже,
чврсто се држе, као да не кане
никад се једно с другим растајати — 7140
а ипак стално једно другом дане
загорчавају. Затим —

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Стој!

Проблем је занимљивији за мене:
што се не трпе мушкарци и жене?
То никад не знаш, пријатељу мој.
Ту има посла, то баш мали тражи. [6900]

ХОМУНКУЛ:

Шта треба?

МЕФИСТОФЕЛЕС (*показујући на врата са стране*):

Овде таленат покажи!

ВАГНЕР (*непрестано гледајући у фиолу*):

Збиља си понајљупкије дечаће!

(*Врата са стране се отварају, види се Фауст опружен на лежају.*)

ХОМУНКУЛ (*зачуђено*):

Значајно!

(*Фиола исклизне из Вагнерових руку, лебди изнад Фауста и осветљава га.*)

Лепо друштво! — Бистра вода
у густом лугу; жене што се свлаче,
прелепе! — дивна и све лепша згода. 7150
Ал' једна ликом блиставим одскаче,
од херојског је ил' божанског рода.
У провидну ведрину она ступа,
расхлађујући жар живота мио
кристалним валом што је обгрлио
и племенито њено тело купа. —
Ал' какав лепет крила и немирно
плускање мрешка зрцало прозирно?
Девојке беже, страх их хвата, вриска;
краљица чува једина спокојство 7160
и гледа с гордим, женским задовољством
лабућег кнеза како јој се стиска
уз колена, наваљујућ, ал' питом.
И као да се навикава при том.
Али наједном густа магла крије
призор од кога лепшег било није. [6920]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Богами, везеш бајке говорећи!
Ни мање дерле, ни фантаста већи.
Не видим ништа —

ХОМУНКУЛ:

Верујем. Па где би
слободан поглед мога бити теби, 7170
у доба магле одраслом северњаку,
у витешком и поповскоме мраку!
Теби је само помрчина дом. (*Обазирјући се.*)
Камење мрачно, мемљиво и гадно,
вијуге, шиљци лукова, све јадно! —
Ако се овај из сна прене сада,
умреће сместа — ето новог јада.
Лабуде, врела, лепотице голе
слутњом је угледао у свом сну;
па како би да привикне се ту! 7180
Чак и ја, прилагодљив понајбоље,
ту једва издржавам, крај све воље.
Напоље с њим сад!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тај ми исход годи.

ХОМУНКУЛ:

У битку ратнику нареди,
а девојку у коло води,
па ће све дивно да се среди.
Класична ноћ Валпургина се 6940
светкује баш у ове часе;
најбоља згода да се он
нађе у елементу свом. 7190

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Још ништа не чух ја о том.

ХОМУНКУЛ:

А откуд вести те до вас да сврате?
 За авети романтичне ви знате
 једино, али авети се праве
 морају и кô класичне да јаве.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А куда води пут? На врх ког брега?
 Већ ми се гади од античких колега.

ХОМУНКУЛ:

Северозапад твој је забран мили,
 Сатано; ал' сад једрићемо чили
 на југоисток — дрвећем обрубљен
 ту Пенеј тече, пун залива свежих,
 а у планини, у кланац удубљен,
 стари и нови Фарсал лежи.

7200

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ах, мани сва та клања непрестана
 између робља и тирана!
 Већ ми се смучи; чим заврше то,
 почињу испочетка старо зло;
 не виде да их само завитлава
 Асмодеј, сила покретачка права.
 Боре се, веле, сви зарад слободе;
 кад погледаш, то роб се с робом боде.

[6960]

7210

ХОМУНКУЛ:

Не дирај људске ратоборне ћуди;
 свако се мора како зна да штити,

једино тако сазревају људи.
 Ал' како ће нам овај оздравити?
 Имаш ли средства, овде их примени,
 а не можеш ли, све препусти мени.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

С Брокена штошта погодно бих знао,
 ал' пред паганским резама сам стао.
 Грци не беху никад богзна шта!
 Ал' игром чула маме срца сва,
 заслепљена, у весео грех бурни;
 за наше сви ће рећи да су тмурни.
 А сада, шта?

7220

ХОМУНКУЛ:

Ти бистар си иначе;
 па ваљда нешто вештице ти значе
 тесалске — то ти неће бити криво.

МЕФИСТОФЕЛЕС (пожудно):

Тесалске! Красно! О бићима тим
 одавно сам се распитивô.
 Из ноћи у ноћ да поред њих бдим,
 у томе не бих, верујем, уживô;
 али да свратим, пробам —

[6980]

7230

ХОМУНКУЛ:

Плашт ми дај,
 па витеза да огрнемо њим!
 То крпче ће вас кô и досад, мним,
 понети скупа у далеки крај;
 ја ћу светлети напред.

ВАГНЕР (бојажљиво):

А ја?

ХОМУНКУЛ:

Стари,
овде ћеш важне обављати ствари.
Разавијај прадревне пергаменте,
животне брижно скупљај елементе
и склапај их, кô што у књизи пише,
мисли на шта, на како још и више.
Да прођем света парченце, а потом
наћи ћу, ваљда, тачкицу над јотом.
Тад циљ ће бити постигнут големи;
заслужио је ко овако стреми
здрав живот дуг, част, злато, величину,
а можда и — науку и врлину.
Збогом!

7240

ВАГНЕР (жалосно):

Па збогом! Срце ми се кида.
Стрепим, већ нећу видети те нигда.

[7000]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Сад брзо к Пенеју, по тами!
Рођаче млади, силан си ми ти!
(*Ad spectatores.*)

7250

На крају зависимо сви
од бића која створили смо сами.

КЛАСИЧНА ВАЛПУРГИНА НОЋ

Фарсалска поља

Мрак

ЕРИХТО:

На ове ноћи светковину језиву
ја, туробна Ерихто, ево долазим;
не тако гадна кô што злобни песници
изобилно ме грде... Стати не знају
у покуди и хвали... Већ ми доља сва
беласа се од вала сивог чадорја,
кô оне брижне, грозне ноћи паслика.
Колико пута ово већ се понавља!
И у сву вечност још ће се понављати...
Ниједан човек другог радо не гледа;
ко снагом стекне царство, снажно влада њим.
Јер сваки онај који не зна својим Ја
да управља, над суседовом вољом би
и одвећ радо управљао охоло...
Ал' овде велики је пример извојштен
за силу што супротставља се силнијем
и за то како мили, хиљадоцветни
слободе венац кида се, а ловор крут
сад око главе владарске се обвија.
Ту Магнус сниваше да моћ му процвета,
а онде Цезар бдио је, колебљиви
језичак мотрећ! Они ће се понети.
А свет већ зна ко успех је получио.

7260

[7020]

7270

Румене ватре стражарске се жаре свуд;
крв просута одблескује, њом дише тле,
и примамљена ноћним сјајем чудесним

предања хеленских се скупља легија.
Крај ватара лелуја, или удобно
ту седи древних дана лик бајковити...
Иако непун, блистав Месећ диже се
и благ сјај лије свуда; привид шатора
ишчезава, и ватре горе плавкасто.

7280

Ал' какав ли је то метеор ненадан?
Сав блистав, лопту телесну обасјава.
Ту слутим живот. Мени се не приличи
да приближим се живоме, ком штетна сам;
лош глас бих стекла, не видевши користи.
Већ спушта се. Да смотрено се склоним ја!
(Удаљује се.)

7290

(Ваздушни путници у висини.)

ХОМУНКУЛ:

Изнад стравних пламенова
облећем још један круг;
сабласна је слика ова
коју пружа дђ и луг.

[7040]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Кђ кроз прозор на Северу
видим, кроз сав крш и лом,
гадне авети: ту, веруј,
мени је кђ онде дом.

ХОМУНКУЛ:

Гле, штркљаста нека жена
граби тамо све у кас.

7300

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Баш је добро уплашена;
у ваздуху виде нас.

ХОМУНКУЛ:

Нека је! Ти сад на земљу
витеза положи свог
да оживи; живот њему
сред царства је бајки тог.

ФАУСТ (додирнувши тле):

А где је она?

ХОМУНКУЛ:

Не бих могђ знати,
ал' неко ће нам ту одговор дати.
Хајд, пре но што се дан пробуди,
тражи, и огњева се држи;
ко се ка мајкама усуди,
нема шта више да издржи.

7310
[7060]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И мене овде чека ћар;
ал' мислим, најбоља је ствар
да свако измеђ пламенова зађе
и своју пустоловину да нађе.
А да бисмо се опет збрали,
светиљком ти зазвони, мали.

ХОМУНКУЛ:

Нек само сева, звечи свуда.

(Стакло тутњи и силно засветли.)

Напред у нова дивна чуда!

7320

ФАУСТ (сам):

Где ли је она? — Сад не питај даље! ...
 Не само грудa што држаше је ту,
 ил' талас што је заплускивао њу,
 већ ми и ваздух њезин говор шаље.
 Ево, ко чудом, сред Грчке сам свете!
 Осетих одмах тле на које слетех.
 Чим, успаваног, дух ме нов прожари,
 устах, у души као Антеј стари.
 Макар ту ствари најчудније срео,
 претражићу лавиринт пламни цео. (Удаљује се.) 7330

На горњем Пенeју

МЕФИСТОФЕЛЕС (њушкајући унаоколо):

Докле кроз ове ватрице крстарим, [7080]
 све мање туђ сам; готово све голо,
 тек понеки у кошуљама старим:
 бестидно сфинги и грифона коло
 коврцаво и крилато, што спреда
 и отпозади око гледа ...
 И ми смо с непристојности чувени,
 ал' је антика одвећ жива мени;
 то треба новим премазати духом
 и оденути у помодно рухо ... 7340
 Баш гадан свет! Ал' није ми на ино,
 ко нов гост морам поздравити фино ...
 Са срећом, лепојке и ви, мудри грубони!

ГРИФОН (крештећи):

Нисмо грубони, не! Ми смо грифони! —
 Ко воли да је груб? Из сваке речи

по делић њенога порекла звечи:
 грч, грмаљ, грдан, грбав, грозан, гробни,
 етимолошки подједнако сходни,
 нису нам згодни.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ал' ваљда сте склони
 понеком гр у називу грифони? 7350

ГРИФОН (као горе, а тако и даље):

Наравно! „Граби“ нам је врло сродно— [7100]
 куде то каткад, ал' је неопходно;
 награби само цура, злата, круна,
 то најчешће благосиља Фортуна.

МРАВИ (колосалне врсте):

О злату реч је: ми га сакуписмо
 сву силу, шпиље њиме напунисмо;
 ал' народ Аримаспа откри где је;
 оте га, па нам се још сад и смеје.

ГРИФОНИ:

Извући ћемо већ од њих признање.

АРИМАСПИ:

Не, ваљда, ове слављеничке ноћи! 7360
 До јутра, пак, зацело ћемо моћи
 да превеземо све имање.

МЕФИСТОФЕЛЕС (севши међу сфинге):

Овде се радо свикавам и лако!
 Разумевам што каже свако.

СФИНГА:

Сваки наш звук је кô дах духова тих,
ви потом отеловљујете њих.
Пре даљегa познанства, реци име.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Дају ми многа, мислећи да тиме
могу да именују мене.
Има л' Енглезa ту? Они крстаре
вазда по свету, тражећи чувене
руине, водопаде, цркве старе;
ово би био циљ достојан њима.
Е, у њиховим старим позорјима
мене су звали: Old Iniquity.

7370

[7120]

СФИНГА:

А што?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Зар знам!

СФИНГА:

Па добро! А да л' ти
знањем о колу звезда располажеш?
Знаш ли да што о садашњици кажеш?

МЕФИСТОФЕЛЕС (*дигнувши поглед*):

Сја полумесец, рој звезда небом веје,
а мени овде тако присно све је,
твоја ме лавља кожа дивно греје.
Штета да дрско тамо горе шетам;
но дај да нешто одгонетам!

7380

СФИНГА:

Себе изреци, већ загонетка то је.
Покушај биће да разложиш своје:
„Потребан побожњаку кô и злима;
првом да о шта мач тупити има,
другима да с њим протерају бес —
а зашто све то? Да забави се Зевс.“

ПРВИ ГРИФОН (*крештећи*):

Не марим овог!

ДРУГИ ГРИФОН (*јаче крештећи*):

Шта ће нам он сад?

7390

ОВОЈИЦА:

У наше друштво не спада тај гад!

МЕФИСТОФЕЛЕС (*брутално*):

Мислиш ли, зар, да гостов нокат чешка
слабије но та твоја канџа тешка?
Покушај само!

[7140]

СФИНГА (*благо*):

Но, остати можеш,
ал' брзо сам пожелећеш да одеш;
у твојој земљи душа ти се дичи,
ал' овде ти је лоше, све ми личи.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Горе си згодна, ал' доле си права
животиња, и то ме ужасава.

СФИНГА:

Испаштаћеш због језика свог злога;
јер шапе су нам крепке, то да знаш;
пожелеће та твоја коњска нога
да, што пре може, скуп напусти наш.

7400

Сирене прелудирају горе.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ко ли су птице те умилне
што их тополā њише грање?

СФИНГА:

Опрезно! И јунаке силне
савлада такво певуцкање.

СИРЕНЕ:

Ах, зар да вам укус скрене
уз ругбе ове гадне!
Нек вас наша јата плене
певајући песме складне
и доличне за сирене.

7410

[7160]

СФИНГЕ (*подсмевалући им се у истој мелодији*):

Нагнајте их да се спусте!
Оне усред крошње густе
орлушинске канце крију
да вас сколе и побију
ако слушате им глас.

СИРЕНЕ:

Доста мржње и пакости!
Јасне збирајмо радости

свуд по свету! Ту је спас!
Здрављен нек је ко год ходи
земљом, или морем броди,
добродошлицом од нас.

7420

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Новине красне слушам туна
где из свих грла, са свих струна
са тоном преплиће се тон.
Тај ћурлик је за мене трица;
додуше, уши ми голица,
али у срце неће он.

СФИНГЕ:

О срцу сујетно не вичи!
Стара ти кеса више личи,
збрчкана, тврда као ђон.

7430

[7180]

ФАУСТ (*прилазећи*):

Чудесно! Тај се приказ мени свиђа,
у гадноме ваљане црте виђам.
Повољан стицај прилика већ слутим;
куд ме тај приказ озбиљан упутити?
(Показујући на сфинге.)

Пред њима Едип некада је био;
(Показујући на сирене.)

пред њима Улис везани се вио;
(Показујући на мраве.)

ови су благо збрали неизмерно;
(Показујући на грифоне.)

ови га строго чували и верно.
Осећам, бодар дух прожима мене;
голема бића, големе успомене!

7440

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Овакве клетвом гонио си пре,
а сад ти, канда, не сметају ништа;
кад човек драгу тражи где,
добро су дошла чак и чудовишта.

ФАУСТ (сфингама):

Реците, женске сподобе, да л' игде
нека од вас Хелену виде?

СФИНГЕ:

Наш сој до њених дана се не проби,
јер последње већ Херкул поби. 7450
Можда ти Хирон нешто рекао би;
он јури дивље по сабласној ноћи 7200
и, ако усхте, много ће помоћи.

СИРЕНЕ:

Код нас би се наслушао!...
Кад се Улис снисходио
те нас уз пут походио,
он је много прича знао;
морем зеленим заплови
и доброди у наш крај —
чућеш цео извештај. 7460

СФИНГА:

Лажима не веруј овим!
Као Улис не везуј се,
нашим саветом поткуј се;
Хирон ће ти племенити
све што желиш поверити.

(Фауст се удаљава.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (мрзоволно):

Шта крести то, шта то лепеће?
Брзо, невидљиво се креће,
све једно за другим пролеће?
За ловца то би била мука.

СФИНГА:

Кô зимске непогоде хука, 7470
измичућ стрелама Алкиде,
то рој је хитрих Стимфалида, 7220
јастрепска кљуна, оштрих ногу;
крештањем оне поздрављају,
јер пресрећне су ако могу
кô наш род да се представљају.

МЕФИСТОФЕЛЕС (као да је застрашен):

Ту шишти још и нешто друго.

СФИНГА:

Њих не бојте се! То су главе
лернејске змије; мада су већ дуго
без трупа, мисле да су силе праве. — 7480
Ал' реците, шта је то с вама?
Што сте немирни тако? Ама,
куд бисте хтели? Крен'те само!...
Вијоглавку је онај леп хор тамо
створио од вас. Смело хај'те,
дражесна лица поздрављајте!
Ламије то су, вично буде страст,
осмехују се, дрска су им чела;
за сатирски су народ права сласт,
јарчија нога све би код њих смела. 7490

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Хоћу л' ту после моћи да их видим?

СФИНГА:

Да! У то коло ваздушасто иди. [7240]
 Ми, из Мисира, навикле смо давно
 да столујемо тисућ' лета славно.
 Поштујте нас, и ми ћемо вам рећи
 како ће Месец, како Сунце тећи,
 уз пирамиде тисућлетне,
 кô судије над народима,
 поплаве, рат, мир — све што има
 посматраћемо непокретне. 7500

На доњем Пенеју

Пенеј окружен водом и нимфами.

ПЕНЕЈ:

Нек кроз шевар сав шаптање
 крене, сестре из трипчака,
 нек шумори шум врбака,
 шушти јасиково грање
 начас прекинутом сну!
 Пробуди ме из покоја
 тмула непогода, која
 затрепта кроз реку сву.

ФАУСТ (*прилазећи реци*):

Чујем, ил' се чини мени,
 из крошања преплетених,
 иза листова и грања 7510

кô да људски глас одзвања. [7260]
 Талас сја кроз ћеретање,
 ћув је — слатко шаљакање.

НИМФЕ (*Фаусту*):

На обалу ову
 ти лези, не стрепи,
 сав умор свог тела
 свежином окрепи,
 мир одавно незнан
 да осетиш ту; 7520
 а ми ћемо твоме
 жуборити сну.

ФАУСТ:

Не, бдићу! Дајте ми да гледам
 створења та неупоредна
 што ту их оком шаљем сам.
 Дивота каква проже мене!
 Да л' снови то су? Успомене?
 По други пут ту срећу знам.
 Вода се кроз свежину шуња
 узлељујалог густог жбуња, 7530
 и једва да шумори спруд;
 у чисти плићак за купаче
 светлуцајући ту се стаче
 сто кладенаца одасвуд. [7280]
 Ту женска тела обнажена,
 у таласима одражена,
 усхићен поглед хвата мој!
 Весело тад у воду слазе,
 пливају дрско, плахо газе;
 па најзад вриска, речни бој. 7540
 Ту требало би да се скрасим,
 да жудњу призором тим гасим,
 ал' даље стреме дух и вид

да пробију се кроз копрену
где краљицу преузвишену
збијеног лишћа крије зид.

Чудесно! И лабудови
долазе, и сваки плови
као величанствен чун.
Мирно, припијени тесно,
али гордо, самосвесно
главу покрећу и кљун...
Један, пак, пред све остале
испловљава, сече вале;
смело прси се ко краљ;
надимајућ перје модро
к светилишту он је продро
док се за њим ваља вал...
Остали плове амо-тамо,
блистави, спокојни, и само
с часа се закавже на час,
скрећући девојачку дружбу
да не мисли на своју службу
већ једино на сопствен спас.

НИМФЕ:

Положите, сестре, уши
на зелено приобаље;
као да се шумом руши
потковица звук удаљен.
Не знам ко то овог часа
с вешћу амо брзо каса.

ФАУСТ:

Ко да цела земља титра
тутњећ испод коња хитра.
Тамо се поглед диже!
Тај стицај среће

7550

[7300]

7560

7570

[7320]

да ли к мени већ стиже?
О, чудо понајвеће!
У пуној докаса брзини,
пун духа, одважан се чини,
блиставо бео коњ га носи...
Не, не варам се, знам већ ко си,
ти си Филирин син уважен! —
Хироне, стани! Желим да ти кажем...

7580

ХИРОН:

Но, шта је? Шта је?

ФАУСТ:

Трк обуздај! Стој!

ХИРОН:

Не застајем.

ФАУСТ:

На пут ме узми свој!

ХИРОН:

Па седи! Могу натенане тако
да питам: куда? Са обале те
кроз ову реку понећу те лако.

ФАУСТ (седајући):

Куд хоћеш! Вечно хвала ти за све...
Ти, племенити васпитачу, који
себи на славу јунаке одгоји,
аргоната врлих лепи цвет
и све што песников сатворили су свет.

7590

[7340]

ХИРОН:

Не помињимо то! Чак и Палада
кô Ментор почаст не стече ни право;
на крају свако се на свој начин влада,
кô да их нико није васпитавао.

ФАУСТ:

Лекара, који свакој биљци даје
име, до сржи корење познаје,
све ране цели и болноме јад,
духом и телом крепког, грлим сад!

7600

ХИРОН:

Кад би крај мене јунак рањен пао,
лек сам и помоћ налазио свима;
ал' најзад све препустих што сам знао
биљаркама и поповима.

ФАУСТ:

Велики човек слушати не жели
када му неко што похвално вели.
Он уклања се скромно свему
и прави се да има равна њему:

ХИРОН:

И пуку и владару, канда, знаш
да лицемерно поласкаш.

7610

ФАУСТ:

Та признај, ипак, у своје си дане
највеће знао великане,
за племенитим делом тежећ силно,
кô полубог си живео озбиљно.

[7360]

Ал' међу свим херојима тих дана
ког држаше за највећма ваљана?

ХИРОН:

У аргонаутском је кругу свако
на свој се начин понечим истакô,
и према оној снази што га пали
успевао би где не би остали.
Први су били Диоскури снажни
где мишица се и лепота тражи.
Одлучност, брзи чин за туђи спас,
то Бореаде изнесе на глас.
Јазон је крепак и промишљен био,
у већу гибак, а женама мио.
Танани Орфеј, погружен у миру,
боље од свих пребирао је лиру.
Даноноћно је Линкеј оштровиди
водио брод крај спрудова и хриди.
Скупа се лако кроз опасност броди:
сви хвале оног ко делатно води.

7620

7630

[7380]

ФАУСТ:

Херкула не спомену! Што?

ХИРОН:

Давну ми чежњу буди то...
Ареса, Феба нисам знао,
нит' Хермесово величанство;
али сам ипак угледао
што сав свет слави кô божанство.
Рођени краљ! Дивота њега
гледати беше кô младића;
штоваше брата старијега
и најљупкија женска бића.
Не може више да се згоди

7640

да Геја другог таквог роди
ни Хеба да у небо води;
узалуд њега песме славе,
узалуд га од стене праве.

ФАУСТ:

Многи је вајар његов кип сатворио,
ал' најлепши се сад покази мени.
О најлепшем мушкарцу си говорио,
па збори сад и о најлепшој жени!

7650

ХИРОН:

Лепота женска није богзна шта,
често је кип укочен под лепотом;
величам само биће које сја
и кипти веселошћу и животом.
Лепота сама себе блажи;
привлачност дају њој тек љупке дражи
као Хелени, док је носих ја.

[7400]

ФАУСТ:

Носио си је?

ХИРОН:

На леђима, да.

ФАУСТ:

Не само што сам ошамућен доста,
већ ми и ово седло срећом поста!

7660

ХИРОН:

Овако држала ме, ко ти сада,
за гриву.

ФАУСТ:

О, изгубих се! Па када
и како? Причај причу ту!
Једино за њу жудњом знам!
Одакле, куда носио си њу?

ХИРОН:

Одговор лако моћи ћу да дам.
Диоскури су спасли у то доба
сестрицу од отимачких страхова.
Ови их, на тај пораз несвикнути,
ко вуци потераше љути.
Елеусинске мочваре задрже
браћу и сестру да потеку брже;
загазе браћа, ја препливам преко;
тад она скочи с мене, милујући
влажну ми гриву, све захваљујући
љубазно-умно, самосвесна, дивна!
Млада, за мене старог срећа жива!

7670

[7420]

ФАУСТ:

Тек десет лета!...

ХИРОН:

Филолози тебе
преварили су, видим, ко и себе.
Митолошке су жене друго: њима
слободно дају лик у стиховима;
нит' пунолетство нити старост знају,
привлаче увек, младе их отимају,
па и већ зреле љупкошћу разнеже;
укратко, време песника не веже.

7680

ФАУСТ:

Па нека ни њу време не спутава!
Ахил у Фери нађе је где спава,

ванвремен и сам. Ретку срећу доби:
 извојшти љубав насупрот свој коби!
 Па зар и ја, што тако силно жудим,
 да тај јединствен лик у живот не пробудим?
 То вечно биће, ко богови силно,
 и узвишено и нежно умилно?
 Ти негда, а ја данас видех њу,
 жељену, љупку и прелепу сву.
 Спутан је дух мој, све ме биће пече;
 живети нећу ако је не стечем.

7690

[7440]

ХИРОН:

Ко човек ти си усхићен, узбуђен;
 ал' духовима чиниш се ко слуђен.
 Но судба за те, ево, срећу спрема;
 јер сваке године, на два-три трена,
 ступам пред Манто, пред кћер Ескулапа;
 тихо се она моли, руке склапа
 преклињућ оца да лекаре гони
 те да једанпут умудре се они
 и тако од убијања их склони.
 Од свих сибила највећма је драга,
 не лудује, милосрдна је, блага;
 корењем снажним, уз нешто стрпљења,
 довешће она до твог исцељења.

7700

7710

ФАУСТ:

Не желим да се лечим! Чврст сам ја!
 Тад бих, ко други, остао роб тла.

[7460]

ХИРОН:

Не презри снагу извора и биља!
 Брзо са мене! Стигли смо до циља.

ФАУСТ:

На које копно довео си мене
 кроз ноћ и шљунак и вале ледене?

ХИРОН:

Рим с Грчком ту је био битку тешку,
 Пенее је десно, лево Олимп ту је;
 највеће царство неста ту у песку.
 Краљ побеже, грађанин тријумфује.
 Погледај! Онде, сасвим у близини,
 диже се вечни храм на месечини.

7720

МАНТО (потонула у себе, сањарећи):

Од коњских потковица
 свети праг тутњи, ко да крочи
 полубожанство к мени.

ХИРОН:

Тако је! Отвори очи!
 Само се прени!

МАНТО (будећи се):

Добродошао! Опет стиже!

ХИРОН:

Па и твој храм се ту још диже!

7730

МАНТО:

Још неуморно свуд крстариш?

ХИРОН:

Ти за склоњеност тиху мариш,
 мени је кружење најпрече.

[7480]

МАНТО:

Ја чекам, око мене време тече.
А он?

ХИРОН:

Ноћ грозна донесе га,
киптећи амо баци њега.
Хелену жели, за њом луди,
а не зна како, не зна где;
болеснији је од свих људи,
лек Ескулапов треба му што пре.

7740

МАНТО:

Тог волим ко за немогућим жуди.

(Хирон је већ далеко.)

Дрзниче, уђи и весело ходи!
Тај мрачни ходник Персефони води.
На дну Олимпа, сред пећинских тмуша,
забрањен поздрав у потаји слуша.
Кришом сам некад Орфеја ту увела;
ти прођи боље! Храбро! Ведро чела! *(Силазе.)*

На горњем Пенеју, као и пре

СИРЕНЕ:

У Пенеја вале хладне
скочимо и запливајмо,
дивне песме запевајмо,
прелепе за људе јадне!
Без воде нам нема спаса!
К Егејскомe мору зато

7750

[7500]

да кренемо, обилато
уживајућ сред таласа!

ЗЕМЉОТРЕС

Ал' вали се уставиле,
пене се, не теку више!
Дрхти земља, јаз се створи,
све се дими, пуца, ори.
Бежимо ка мирној води!
Ово чудо сваком шкоди.

7760

Племенити ведри гости,
брзо к морској свечаности,
где титрави сјајни вали
тихо струје ка обали;
где двоструко Луна сија,
светом росом нас омија;
онде нас слобода чека,
овде земљотреса јека.
Бежите што пре, што пре!
Језиво је ово тле.

7770

СЕИЗМОС *(мумлајући и лутајући у дубини):*

Још једанпут, мора ићи!
Уприте, па ћемо дићи
и на површину стићи
да сви побегну од нас.

[7520]

СФИНГЕ:

Какво одвратно дрхтање,
грозна хука и тутњање!
Какво ружно колебање,
њихање и опирање!
Какав гадан хук и глас!
Али не би сам пакао
одавде нас помакао.

7780

Сад се диже, чудом чистим,
једна купа. То је исти
онај стари, седобради
што острво Дел сагради,
породиље једне ради
из мора га истиснувши.
Напрегав се и погнувши,
упревши се и рукнувши,
он се као Атлас креће,
диже земљу и дрвеће,
диже песак, муљ и глину
наших река у висину.
Тако делом површину
наше мирне доље кида.
И уз неумор-силину,
огромна каријатида,
носи силан склад камења
још од земље до рамења;
али даље стићи неће,
сфинге место заузеће.

7790

{7540}

7800

СЕИЗМОС:

Ја ово сасвим сам изнесох,
добити, ваљда, хвале цвет:
јер да не дрмах и не тресох,
зар тако леп би био свет? —
Зар би вам венац брда био
етерски тако плав и јасан,
да га ја нисам истурио
у сликовити призор красан
када пред Ноћи и Хаосом,
прецима свих земаљских дана,
Пелионом се грудвах ја и Осом
у друштву обесних Титана!
Беснесмо, пуни страсти младалачке,
док нисмо најзад, уморни од свега,
Парнасу, као капе близаначке,

7810

{7560}

натукли грешно оба брега...
Аполонов је ту радостан дом,
где са музама пева често.
Чак за Јупитра и за његов гром
уздигао сам висок престо.
Сад са огромном тежњом страсном
из понора ја опет продрах
у нови живот зовућ гласно
веселе становнике бодре.

7820

СФИНГЕ:

Прадревна су, рекле бисмо,
сва искрсла горја та,
да виделе саме нисмо
како никоше из тла.
Још узбрдо се шири густиш жбуња,
још стена к стени тиска се и љуља;
ал' сфинге за то не хају баш ништа:
чувају свети мир свог боравишта.

7830

{7580}

ГРИФОНИ:

Кроз процепе свуд се искре
злата шљокице и лиске.
Не дајте да отму благо!
Напред, мрави, оним трагом!

ХОР МРАВА:

Како су цинови
дигли те горе,
гмизави синови,
напред сад горе!
Корака лака
кроз процеп туда!
Мрвица свака
вредна је труда.

7840

Траж'те што хитније
 трунке најситније,
 најмању трошку
 у свакоме ћошку. 7850
 Злата овамо,
 марљиве чете!
 Нека вам само [7600]
 ножице лете!

ГРИФОНИ:

Нек се што више злата нађе!
 Ми ћемо на то ставити канце,
 то ће најбоље резе бити;
 тако се велика ризница штити.

ПИГМЕЈИ:

Ево, место заузесмо!
 Ко зна како то се зби. 7860
 Не питајте одакле смо, —
 просто, овде сад смо ми!
 За живљење и милину
 погодне су земље све;
 где год видиш напрслину,
 и патуљак је крај ње.
 Патуљице с патуљцима,
 узоран је сваки пар.
 Ко би знао да ли има 7870
 и у рају такав чар.
 Ал' на овој звезди ведрој
 најлепше је за наш ход;
 Исток или Запад — штедро [7620]
 мајка Земља рађа плод.

ДАКТИЛИ:

Кад она за ноћ зна
 да живот малима да,

и најмање ће знати
 да роди и да прати.

СТАРЕШИНЕ ПИГМЕЈА:

Брзо сад гмижите,
 посвуда стижите! 7880
 Хитрије радите,
 снагу накнадите!
 Искујте, мада
 мир је, већ сада
 оклопе, оружје,
 војсци да послуже.

Мрави, не стајте,
 хитро нам дајте
 много метала! 7890
 Као да крила
 имате, мала
 војско дактила:
 дрва нам створите! [7640]
 Ћумура тражите,
 па га наслажите,
 ватру разгорите!

ГЕНЕРАЛИСИМ:

С луком и стрелом,
 са четом целом
 онамо крените,
 чапље устрелите 7900
 које се, дрске,
 гнезде сред трске!
 Нек се не спасе
 ниједна једина,
 да пера нам њина
 шлемове красе.

МРАВИ И ДАКТИЛИ:

Да л' нас ко чује?
Од гвозђа тог
само се кује
ланац за нас.
Далек је спас;
лукаво стог!

7910

ИБИКОВИ ЖДРАЛИ:

Самртнички крик, стењање!
Уплашено лепетање!
Какво јечање то продре
у висине ове модре!
Крвљу чапљи побијених
све се језеро црвени;
похлапа се гадна кити
њиним перјем племенитим.
С глава хуља већ се клати
кривонного-трбушатих.
Сви што путујете с нама
над горама и водама,
светите се, сви другари,
у праведној овој ствари!
Не жалите ни крв своју,
вечна мржња овом соју!

[7660]

7920

(Растурају се крештећи у ваздуху.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (у равници):

Са вештицама северним сам знао;
ал' сам пред туђим духовима стао.
Блоксберг је згодно место; где год зађеш
можеш за тили часак да се снађеш.
Ту нас са стене госпа Илза штити,
на врху свом ће Хајнрих будан бити,
Хрчачима, додуше, Беда смета,

7930

[7680]

ал' све то стоји на хиљаде лета.
А овде — ко зна, макар куд да креће,
да се под њиме тле подићи неће?
Весео ходам низ равну долину,
кад — иза себе угледам планину
како се диже — не баш превисоку,
ал' ипак тол'ку да сфинге мом оку
заклони. — Још понегде низ до гори
пламен око тог чуда што се створи...
Још игра, лебди, измиче у тами
галантни хор и враголасто мами.
Полако! Коме штрпкање је мило,
гледа да зграби нешто, ма где било.

7940

ЛАМИЈЕ (повлачећи Мефистофелеса за собом):

Хитајмо, хитајмо!
Све даље ходајмо!
А сад успоримо,
брбљиво зборимо.
Весело витлајмо,
варајмо, водајмо
за собом тога
старог курвара;
њему се нога
дртава кочи,
али се бочи,
ћопка, трчкара
за нама: нека,
казна га чека!

7950

[7700]

7960

МЕФИСТОФЕЛЕС (застајући):

Клете ли коби! Варани мушкарци!
Од Адама завођени глупаци!
Ми остаримо, ал' ко мудар поста?
Зар ниси био залуђиван доста?
Знамо, до сржи кварна је та фела;

фракају лица и утежу тела;
 немају ничим здравим да узврате,
 попушта трулеж где год опипате.
 Да стрвине су, то одлично знаш,
 па опет, тек што звизну, заиграш.

7970

ЛАМИЈЕ (*застајући*):

Оклева, успорава; натраг хајте,
 утећи му од нас не дајте!

[7720]

МЕФИСТОФЕЛЕС (*корачајући даље*):

Напред, и не дај да те скоби
 сумња на будаласт свој траг;
 јер да вештица нема, ко би,
 до врага, хтео бити враг!

ЛАМИЈЕ (*најумиљатије*):

Окружимо тог јунака;
 према некој, свакојако,
 прожеће га љубав јака.

7980

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Истина, сред полумрака
 изгледате згодне жене;
 не бих хтео да вас кудим.

ЕМПУЗА (*упадајући*):

Љубазан и са мношћем буди!
 Примите у круг и мене!

ЛАМИЈЕ:

Нико за њу ту не мари,
 вечито нам игру квари.

ЕМПУЗА (*Мефистофелесу*):

Ево рођаке мале твоје,
 Емпузе с ногом магарећом;
 мада ти коњско стопало је,
 нек си ми, рођаче, са срећом!

7990

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Мишљах, међ непознате крећем,
 а, на жалост, род близак срећем;
 ту древну књигу добро знам:
 од Харца до Хеладе рођак сам!

[7740]

ЕМПУЗА:

Смело и брзо делама ја,
 претварам се у много шта;
 а вама у част понајвећу
 главицу ставих магарећу.

8000

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Видим ја да код ове сорте
 веома држе сви до својте;
 али чак уз опасност праву
 поричем магарећу главу.

ЛАМИЈЕ:

Пусти је, јер од њеног зла
 плаше се лепа бића сва;
 лепоте све и све милине
 од њене нестају близине.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И ове рођачице нежне
 сумњиве су ми — тешко њима!

8010

На тим кô ружа образима
промене биће неизбежне.

ЛАМИЈЕ:

Чик! Пробај само! Нас је тушта.
Добитак главни не упуштај,
ако си такав играч јак!
Што похотно се тако трсиш?
Дигô си нос и све се прсиш,
а удвараш се као ђак! —
Ево га! Хвата, покушава;
скидајте маске, бића права
показујте му на мој знак!

[7760]

8020

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Понајлепшу сам изабрао... (*Грли је.*)
О, каква сува метла, јао! (*Хватајући другу.*)
А та?... Лик кô у чудовишта!

ЛАМИЈЕ:

И не заслужи боље ништа!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ону бих малу да исцмачем...
Из руку гуштер ми искаче!
А глатке кике попут змија.
Можда та дуга боље прија...
Штап Тирсов зграбих! Опет варка.
Уместо главе јој шишарка.
Куда то води?... Можда она
дебела још ће бити склона;
да пробам још једанпут, дај!
Млохава, друсна; суво злато
на Истоку би дали за то...
Ал' пухара сад прсну, вај!

8030

[7780]

ЛАМИЈЕ:

Растурите се, лелујајте!
Муњевито облепршајте
тог уљеза, да види сад!
Од круга језивог нек стрепи
кад мишеви га сколе слепи!
Још јевтино је прошô гад.

8040

МЕФИСТОФЕЛЕС (*стресајући се*):

Тешко да сада нешто више знам;
Југ или Север — свуд је апсурд сам,
духови и ту и тамо гнусни,
и песници и народ неукусни.
Ту беше маскарада бурна,
кô свуда, само игра чулна.
Кад хватах маске сав очаран,
ругобе виђах — дах да стаје...
Ја уживам да будем варан,
само да малко дуже траје.

8050

[7800]

(*Залута између стења.*)

Где сам то? Досад бех на стази,
а сад ми кршем нога гази.
Путељак онај раван беше,
а сад се стене свуд костреше.
Залуд се верем, залуд суљам,
где ли ћу наћи моје сфинге?
Дође ми скоро да посумњам:
за ноћ се тол'ка гора дигне!
Баш вредан вештичији рој —
са собом носе Блоксберг свој.

8060

ОРЕАДА (*са живца камена*):

Овамо! Мој брег стоји вазда
исти откако беше саздан.
Поштуј литице и окомке,

најдаље Пиндове потомке!
 Стајаше чврсто ова стена
 још од Помпејевих времена.
 Док то што пука машта ствара
 с првим се петлима разара.
 Већ често гледах: никну бајке те,
 па зачас потону у тле.

8070

[7820]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Честита главо, свака част,
 ти коју грли снажан храст!
 Ни најсветлији Лунин зрак
 не продире у овај мрак. —
 Ал' ту крај жбуња сад се вије
 нешто што скромну светлост лије.
 Како се све то стиче, сплиће!
 Заиста, Хомункулус биће!
 Одакле, шврћо?

8080

ХОМУНКУЛ:

Ја лелујам
 с места на место, чежњом бујам
 да постанем, и то што могу боље;
 нестрпљив, своје разбио бих стакло;
 ал' то што видех није ме подстакло
 да уђем ту — за то још немам воље.
 Него, у поверењу: све низ поље
 па догде гањах филозофа два;
 природа! — само ово слушах ја.
 Од њих се више нећу растајати,
 јер морају земаљски живот знати;
 сазнаћу, ваљда, по речима њиним
 шта ми је најпаметније да чиним.

8090

[7840]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Најбоље, свог се држи пута!
 Где седну авети на престо,
 и филозофу ту је место.
 Да им се својим умећем додвори,
 он одмах туце нових створи.
 До ума неће доћи ко не лута;
 желиш ли живот, свог се држи пута.

8100

ХОМУНКУЛ:

Савете добре не треба презрети.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тад севај! После све ће се видети.
 (Раздвајају се.)

АНАКСАГОРА (Талесу):

С тврдом се главом спорити не вреди;
 зар довољно те досад не убедих?

ТАЛЕС:

Вал се пред сваким ветром свија меко,
 али од хриди држи се далеко.

АНАКСАГОРА:

Та хрид се створи у пламену снажном.

ТАЛЕС:

Што живи, то је настало у влажном.

ХОМУНКУЛ (између обојице):

Да ли бих с вама поћи смео?
 И сам бих настајати хтео.

8110

АНАКСАГОРА:

Талесе, како ум твој ово схвата:
за ноћ подићи то брдо из блата?

[7860]

ТАЛЕС:

Природе живи не веже се ток
за дан и ноћ и часове и рок;
све обликује бдијућ у тишини,
ненасилна чак и кад крушно чини.

АНАКСАГОРА:

Ал' овде јесте! Плутонска љута јара,
еолска снажна и разорна пара
земљишта равног проби стару кору,
те силом сместа нову ствара гору.

8120

ТАЛЕС:

А шта се тиме догађа у следу?
Ту је сад где је, и то је у реду.
Таквом се распром само време харчи
и стрпљив народ вода и магарчи.

АНАКСАГОРА:

Зачас рој мирмидона ступа,
пуна их брега свака рупа,
пигмеја, мрава и палчића
и других вредних малих бића. (*Хомункулу.*)
Ти стреми високо ниси,
живео пустињачки ти си;
можеш ли свићи се на власт,
краљевску теби даћу част.

8130

[7880]

ХОМУНКУЛ:

Шта вели Талес мој на то?

ТАЛЕС:

Не саветујем тако што;
с малима чиниш дела мала,
уз велике и мали расте.
Где онај црни облак ждрала!
Народу прете птице тмасте,
па би и краљ ту нашô гроб.
Кљунова дугих, канџи оштрих,
на мале су са неба пошли;
одасвуда већ сева коб.
Чапље крај језера свог мирног
побијене су безобзирно.
Ал' киша стрела убилачких
освету страшну рађа сада
и побуђује бес рођачки
на грешну крв пигмејског стада.
Шта вреде штит и шлем на глави?
И шта чапљина пера та?
Крије се дактил, крију мрави!
Безглаво бежи војска сва.

8140

8150

АНАКСАГОРА (*свечано након паузе*):

Досад величак бића испод тла,
а сада увис обраћам се ја...
Ти горе вечно млада, ванвремена,
трооблична и троимена,
Дијано, Луно, Хекато, ходи сад,
погледај народа мог јад!
Ти ширитељко прса, најсмотренија,
пресилно присна, на изглед најсмиренија,
раскрили својих сенки ждрела грозна
да стара моћ се без враџбина позна! (*Пауза.*)
Да л' ми је пребрзо услишена
молба што лети
пут лика узвишена,
те поредак се света поремети?

[7900]

8160

Богињин кружни престо амо стиже,
и све је већи, све ближе и ближе,
огроман, стравичан за око!
Рујан му пламен тмури се дубоко...
Не ближе! Силан колут тај што прети
копно и море и нас ће разнети!
Истина зар је да тесалске жене,
у чини уздајући се паклене,
песмом те са путање смамиле су,
разорном навеле те бесу?...
Светли се котур сав замрачи,
наједном прска, сева, зрачи!
О, какав тресак! Каква бука!
Грмљава, страшна вихор-хука! —
Повијте испред трона чело! —
Праштајте! То је моје дело.
(Баца се лицем на земљу.)

ТАЛЕС:

Шта овај човек све виде и чу!
Ја не знам шта се збило ту
нит' осетих шта њега то узбуди.
Признајмо, то су часи луди,
а Луна мирно трепери са своје
путање, као увек што је.

ХОМУНКУЛ:

Пигмеја брег је сада, гле,
пиљат, а обал беше пре!
Осетих: силан тутањ стаде
када с Месеца стена паде;
сместа без разлике све здроби,
и душмане и своје поби.
Вештине, пак, похвалио бих
што стваралачки, током ноћи цигле,
одоздо и одозго се упреше
те брдско здање то су дигле.

8170

[7920]

8180

ТАЛЕС:

Смири се! То у мислима тек беше.
Погани накот! Нек му је на здравље!
Добро што њихов краљ не поста.
Сад хајдемо на ведро морско славље,
где часте сваког чудеснога госта. (Одлазе.)

8200

МЕФИСТОФЕЛЕС (пењући се са супротне стране):

Морам уз стрмо мучити се стење,
кроз чврсто старо храстово корење!
На моме Харцу на катран мирише
смола, и ја то волим више;
пре свега сумпор... Ал' код Грка ових
ни траг од тога по зраку не плови;
радознао сам баш да проњушкам
чиме ли хране свој паклени плам.

8210

ДРИЈАДА:

На дому своме умствуј по домаћи,
у туђој земљи с тим се нећеш снаћи.
Нек завичају мисли ти не лете,
храстове ове поштуј свете.

[7960]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Мислимо стално на остављен крај,
на шта смо свикли, то је за нас рај.
Ал' кажи, шта ли у пећини тамо,
у полумраку, троструко се пови?

8220

ДРИЈАДА:

Форкиде! Хајде, смело само!
Не грозииш ли се, њих ослови!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А што да не? — Ал' шта то видим, шта?
 Морам, ма кол'ко горд, да признам себи:
 овако нешто још не спазих ја,
 расковник-корен грђи био не би...
 Ко види ову немам тројну,
 ни црни грех ни рану гнојну
 сматрати неће ружним он.
 Трпели не бисмо ми њу
 чак ни на страшног пакла дну;
 а ту сред земље лепоте пребива
 која се славном, античком назива...
 Мичу се, мора да их узнемирих,
 пиште кô слепи мишеви-вампири.

8230

[7980]

ФОРКИДА:

Дајте ми око, сестре, па да сама
 видим ко дрско шуња се крај храма.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Штоване! Трострук благослов ми дајте
 и дозволу да приђем. Јер сам, знајте,
 иако овде кô незнанац стижем,
 у сродству с вама, мада не најближем.
 Ја гледах многог старогрчког бога,
 Опу и Реу моје очи знаше;
 и Парке, сестре Хаоса и ваше,
 видех још јуче — или дан пре тога;
 ал' вама равна не видех створења —
 стог ћу заћутати, пун усхићења.

8240

ФОРКИДЕ:

Из овог духа кô да разум бије.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Како да песник славио вас није?
 И откуд, кажите ми, откуд то
 да вас у кипу не представи ко?
 Вајари нека длетом ваш лик даду,
 а не Венеру, Јунону, Паладу.

8250

ФОРКИДЕ:

Самотне сред најтише ноћи ми смо,
 на тако нешто још не помислимо!

[8000]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Дабоме, овде од света далеко
 нити вас неко виђа, нит' ви неког.
 За стан вам ваља изабрати место
 где уметност и раскош деле престо,
 где сваког дана најхитрије ходи
 по јунак да се из мермера роди.
 Где —

8260

ФОРКИДЕ:

Ћути, искушења нас поштеди!
 Чак и да боље знамо, шта то вреди?
 Кћери смо ноћи, рођаке смо таме,
 никоме знане, једва себи самим.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тешкоће овде, мислим, не постоје;
 на другог биће пренесите своје.
 Један су зуб и око вама доста;
 па зато, ствар је митолошки проста
 да се у двома биће трију схвати,
 а треће лик тад можете ми дати
 закратко.

8270

ЈЕДНА:

Да ли да то покушамо?

ДРУГЕ ДВЕ:

Хоћемо! — Ал' зуб и око не дамо.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Најбоље одузесте; како могу
постићи без тог верност лика строгу?

[8020]

ЈЕДНА:

Затвори једно око, то је лако,
искези један очњак, ето тако,
па ћеш, с профила, сад успети сместа
да личиш на нас потпуно кô сестра.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Нек буде!

ФОРКИДЕ:

Нека буде!

МЕФИСТОФЕЛЕС (*као Форкида из профила*):

За час тили
постадох, ево, Хаосов син мили!

8280

ФОРКИДЕ:

Ми смо, без сумње, кћери Хаосове.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Свак може сад да двополним ме зове.

ФОРКИДЕ:

Лепотом новом тросестарство сја!
Два ока сад имамо, зуба два.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Баља да с лица света отперјашим,
па усред пакла ђаволе да плашим. (*Оде.*)

Стеновити заливи Егејског мора

Месец мирује у зениту.

СИРЕНЕ (*леже на стењу, свирају у фруле и певају*):

Док, за грозних ноћних тмица,
тесалских те чаробница
грешна моћ овамо свали,
сад са лџка ноћи своје
мирно гледај где се роје
благо светлуцави вали;
вреву ту и метеж тај
на пучини обасјај!
Слуге сјајем нек облива
лепа Луна милостива!

8290

[8040]

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ (*као морска чудовишта*):

Нек се јачи звуци оре,
житељи дубина зборе,
тутњи морем њихов глас! —
Испред буре безобзирне
бежимо у краје мирне,
мила песма вуче нас.

8300

Гле како нас све усхите
златни ланци што нас ките,
гле драгуља, круна сјајних,
појасева златотканих!
Све то створисте нам ви.
Блага бродолома јадног
привукосте песмом на дно,
наше драге дуси зли.

8310

СИРЕНЕ:

Знамо ми, за рибе глатке
морске су свежине слатке,
без патње вас живот гиба;
ал', свечано-живе чете,
хајд да данас докажете
да сте више што од риба.

[8060]

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Ми то знамо, добро знамо,
пре но што смо дошли амо;
браћо, сестре, брзо сви!
Хајдмо на пут кратак, па да
докажемо свима сада:
бољи смо од риба ми. *(Удаљују се.)*

8320

СИРЕНЕ:

Повољан ветар их гони
ка Самотраки, и они
нестадоше у часу!
Каквом се успеху надају
ту где Кабири владају?
Чудно ти богови чарају,
сами се изнова стварају
и никад не знају шта су.

8330

Премила Луно, на тој
висини милосно стој
да ноћни полумрак траје
и дан не прогна нас даље!

[8080]

ТАЛЕС *(на обали, Хомункулу):*

Повео бих те да видиш изблиза
Нереја старог — близу обитава;
али је страшно тврда глава,
стално се дуса и чангриза.
Никад род људски не беше ни у чему
по вољи мрзовољном њему.
Али будућност види јасно,
зато га свако хвали гласно,
одаје му се дужна пошта;
а и поможе многим штошта.

8340

ХОМУНКУЛ:

Не, закуцајмо! Неће, ваљда, баш
да страда стакло и пламичак наш.

НЕРЕЈ:

Да л' ми то ухо чује гласе људи?
Сместа се гнев на дну мог срца буди!
Створови ти ка боговима стреме,
а само себи слични су све време.
Могох кô бог већ давно мировати,
ал' најбољима желех помоћ дати;
а потом, кад им дела разгледавах —
све беше кô да савет и не давах.

8350

[8100]

ТАЛЕС:

Старино морска, ипак свак те шутије;
мудраче, не терај нас! Да те чује
дође и пламен овај, на човека
налик, додуше, и твој савет чека.

НЕРЕЈ:

Савет? Зар он се људи икад тиче? 8360
 Паметна реч у тврдом уху мре.
 Макар да љуто чин себе пориче,
 тај сој је самовољан ко и пре.
 Париса ја очински опоменух
 пре но што страшћу опчини Хелену!
 На грчком жалу ту стајаше смео,
 причах му што духовним видех оком:
 застире небо дим румен и врео,
 кровне се греде жаре, доле покољ:
 ритмички срочен, Тројин судњи дан, 8370
 тисућлећима страшан, добро знан.
 Старчеве речи дрско презре он,
 пође за страшћу, и паде Илион —
 циновски леш укочен, дуго мучен, 8120
 плен орловима са Пинда изручен.
 Зар и Улису не прорекох сва
 лукавства Кирке и киклопска зла?
 Лакомисленост оних што су с њим,
 и шта све не! Па зар се вајди тим?
 Све док, ал' касно, милостив га вал 8380
 на гостопримљив не однесе жал.

ТАЛЕС:

Мудраца такав немар ужасава,
 ал' добар човек опет покушава.
 Кад драм захвалности у душу леже,
 товаре незахвалности претеже.
 Јер наша молба гласи, ништа мање:
 тај дечко жели мудро настајање.

НЕРЕЈ:

Не квáри редак час расположења!
 За данас имам друга запослења:

кћери сам своје позвао, Дориде, 8390
 грације морске. Да л' се игде виде,
 на Олимпу, на целом вашем тлу,
 створења лепа и љупка ко ту?
 На морским змајевима гипко плове, 8140
 па скачу тад на коње Нептунове,
 толико нежно с морем сједињене
 да стоје, рекао би, и врх пене.
 У колима Венере, шкољци што се
 прелива, сада Галатеју носе, 8400
 коју у Пафуштују, откако је
 Кипарка лице одвратила своје.
 Ко наследница одавно већ има
 и свети град и престо на колима.

Пођите! Мени, срећноме због мојих
 кћери, ни мржња ни грдња не пристоји.
 Питајте Протеја, то чаробно створење,
 за настајање и преображење! (Одлази према мору.)

ТАЛЕС:

Не постигосмо овим ништа, сине.
 И кад га сретнеш, Протеј се расплине. 8410
 Ил' ће ти рећи, баш и када стане,
 само што може да збуни и згране.
 Ал' теби савет треба; зато даље
 кренимо тамо куд нас Нереј шаље! (Одлазе.)

СИРЕНЕ (горе на стенама):

Шта клизи у даљини 8160
 по морској површини?
 Ко да по ћуди ветра
 пристижу бела једра,
 ко вилинска створења
 светла од преображења. 8420
 Хајдемо к мору ниже,
 већ глас им до нас стиже.

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Што носимо, због тог
свако ће срећан бити.
Хелонину сад кити
љуштуру облик строг:
божанства носимо дивна;
нека им одјекне химна.

СИРЕНЕ:

Мали висином,
велики силином,
бродоломникова нада,
штовани одвајкада.

8430

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Доведосмо Кабуре
на мирну свечаност;
где год власт свѣту шире,
ту Нептун рад је гост.

[8180]

СИРЕНЕ:

Слабије смо од вас;
кад год брод неки тоне,
ви, снаге праисконе,
за посаду сте спас.

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Ми тројицу узесмо,
четвртог не успесмо;
рече: ту нема збора,
он за све мислити мора.

8440

СИРЕНЕ:

Бива да један бог
унизи брата свог.
Сваку светињу штујте —
сву штету очекујте.

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Заправо седам их има.

СИРЕНЕ:

Шта је са осталим трима?

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

Не знамо ми толико,
то Олимп мора вам рећи;
можда ћете затећи
и осмог, ког не зна још нико!
Сву милост нам дати би хтели
ал' нису још сасвим зрели.

8450

[8200]

Њих, неупоредне,
чежња гони све даље,
па их, гладне и жедне,
за недостижним шаље.

СИРЕНЕ:

Свикле смо ми и волимо,
ма Сунце ил' Месец да сја,
да му се свуда молимо;
то увек награду да.

8460

НЕРЕИДЕ И ТРИТОНИ:

О, предводници овог пира,
где славе има до наше?

СИРЕНЕ:

Јунаци доба давних
не беху тако славни,
ма кол'ко дивно сјаше —
Златног се руна дочепаше,
а ви Кабира.

8470

(Понавља се као заједничка песма.)

Златног се руна дочепаше,
а ми! { Кабира.
а ви! {

(Нереиде и тритони пролазе.)

ХОМУНКУЛ:

Грдобе те су за ме само
лонци од лоше глине;
сад се мудраци јате тамо
и ломе главе тиме.

[8220]

ТАЛЕС:

Па то и јесте баш посреди!
Тек кад порђа, новчић вреди.

ПРОТЕЈ (непримећен):

Весели ово мене, старога измишљача!
Што чудније, то забава је јача.

8480

ТАЛЕС:

Протеју, где си?

ПРОТЕЈ (говори из трбуха, час изблиза, час издалека):

Овде сам! И овде!

ТАЛЕС:

Опраштам, ал' те шале ми је доведе;
зашто да пријатеље залуд мориш!
Знам, увек с другог места збориш.

ПРОТЕЈ (као да је далеко):

Па збогом!

ТАЛЕС (тихо Хомункулу):

Ту је близу. Јаче сјај!
Радознао је кô ласица тај;
ма где преображен да чами,
пламен га одмах себи мами.

ХОМУНКУЛ:

Излићу сада светлост, али скромно,
да не би прсло стакло ломно.

8490

ПРОТЕЈ (у облику џиновске корњаче):

Откуд та љупка светлост стиже?

ТАЛЕС (прекривајући Хомункула):

Хоћеш да видиш? Лепо! Приђи ближе!
Не гунђај на тај мали труд, мој мили,
покажи се кô двоножно створење.
Можеш да видиш оно што смо скрили
само уз наше допуштење.

[8240]

ПРОТЕЈ (племенито уобличен):

У светска се лукавства још разумеш.

ТАЛЕС:

А ти још слатко мењати се умеш.

(Открива Хомункула.)

ПРОТЕЈ (изненађен):

Блистав патуљак! Још не видех слично!

ТАЛЕС:

За савет пита, настати би хтео.
Како ми рече, на свет није цео
дошао, него чудно, половично.
Он има све духовне особине,
ал' не опипљивости и чврстине.
Стакло му даје сад тежину сву,
ал' хтео би да брзо стекне тело.

8500

ПРОТЕЈ:

Ти си син девице, зацело:
пре но што треба да си, ти си ту!

ТАЛЕС (тихо):

Има и друга једна беда;
хермафродит је, како ми изгледа.

8510

ПРОТЕЈ:

Тад ће још пре за руком поћи;
сваки ће облик добро доћи.
Не премишљај се сад овде о томе,
почни у мору широкоме!
Покушај најпре у маленом,
гутај у сласт најситнија створења
и тако расти постепено,
за виша обликуј се остварења.

[8260]

ХОМУНКУЛ:

Слатко ми овај мек ваздух мирише
на биље када расте после кише.

8520

ПРОТЕЈ:

Верујем, дечко мили! Тако стално
пријатније још биће, милије.
На овом уском језичку обалном
мирисаће још неизрецивије;
а ено тамо, и већ близу,
прилика чудесних у низу.
Хајдете.

ТАЛЕС:

Поћи ћу са задовољством.

ХОМУНКУЛ:

Необично смо ми духовно тројство.

ТЕЛХИНИ СА РОДА

на морским коњима и змајевима, држећи Нептунов трозубац.

ХОР:

Саковасмо Нептунов трозубац тучан
да кроти њим вале, олује бес хучан.
Кад Громовник процепи облачје тамно,
одговара Нептун том тутњу помамном;
ма како одозго да сева, палаца,
за таласом талас одоздо се баца;
што измеђ то двоје се бори сред тмине
и цепти — прогутају морске дубине;
свој скиптар нам данас он предаде зато,
па спокојно свечано плови нам јато.

8530

[8280]

СИРЕНЕ:

Ведра чето Хелијева,
пребогата благословом,
поздрављамо вас у овом
часу кад свака Луна пева.

8540

ТЕЛХИНИ:

О, богињо љупка, са високог свода
ти слушај где хвале твог брата са Рода,
са блаженог острва где му свако поје,
где вечите химне ка њему се роје.
Док иде по дневној путањи све даље,
он зраке свог пламеног поздрава шаље.
Планине и села и жало и вали —
све ово га, светло и премило, гали.
Прикраде л' се магла, у часу је истом
од сунца и ветра све острво чисто!
Ту бог је у стотину ликова жив,
који питоми младић, који велики див.
Ми први приказасмо бога свог силног
у огромном кипу човека умилног.

8550

[8300]

ПРОТЕЈ:

Нек размећу се песмом орном!
Светоме Сунцу животворном
смешна су мртва дела та.
Топе и лију, вредно раде,
а када бронзан кип саграде
мисле да то је богзна шта.
Кипови стајали су славно —
а шта се најзад с њима деси?
разорише их земљотреси;
претопљени су већ одавно.

8560

Земаљски живот увек бива,
какав год био, мука жива;

за живот вал је бољи; ходи,
да те понесе к вечној води
делфински нови облик мој! (*Преображава се.*)
Онде те права чека срећа;
уседни сад на моја плећа,
па се са океаном спој.

8570

[8320]

ТАЛЕС:

Тој жудњи лепој се одзови
и стварања сав круг оплови!
Хитро на сваки делај миг!
Ту вечним мерама ти дај се,
кроз безброј обличја натрај се
док не стекнеш човечји лик.

8580

(*Хомункул се пење на Протеја-делфина.*)

ПРОТЕЈ:

Ко дух у влажну хајд ширину,
па кроз пространство, кроз дубину,
по сваком морском куту ткај;
ал' к вишим ступњима не жуди:
кад једном ступиш у круг људи,
за тебе то ће бити крај.

ТАЛЕС:

Зависи; вечна част човеку том
ко беше ваљан у времену свом.

ПРОТЕЈ (*Талесу*):

Мислиш човека свога кова?
Ал' мало част ће потрајати ова;
јер измеђ бледих аветињских чета
гледам те ту већ стотинама лета.

8590

СИРЕНЕ (на стени):

Ко у прстен облачиће
око Месеца сад сплиће? [8340]
То, љубављу обузете,
голубице беле лете.
Са Пафа су отпослата
ова страсна птичја јата;
доврхунише нам пир,
донесоше ведар мир! 8600

НЕРЕЈ (прилазећи Талесу):

Могоао би круг тај при том
неко звати привиђењем;
ал' ми знамо истинито
и једино објашњење:
голубице то се јате,
моју кћер у шкољци прате,
знају чудесан тај лет
још откад постоји свет.

ТАЛЕС:

И ја сматрам: најбоље је,
за ваљаног радост права, 8610
кад у гнезду које греје
светиња се одржава.

ПСИЛИ И МАРСИ (на морским биковима, морској телади и морским овновима):

Сред кипарских сурових шпиља,
где морски бог не потапа, [8360]
где Сеизмос горе не склапа,
где вечно је ваздух пун миља,
ми још од дана смо старих
Кипридиних кола чувари,
док тиха радост нас зари,

па, ноћи док шуме и бају 8620
и вали се грле и гнају,
ми новоме нараштају
понајлепшу водимо кћер.
Није нас, делатне, страва
од орла ни крилатог лава,
ни крста ни месеца млада
нит' ичег што горе влада
и посвуда креће и страда
и прогони се и коље
пустошећ град и поље. 8630
Наш ваздашњи ово је смер:
понајлепшу водимо кћер.

СИРЕНЕ:

Лако и без журбе ходећ,
око кола творећ лук, [8380]
час сплетено коло водећ
змијолико уокруг,
кћери крепкога Нереја
и Дориде нежне с њима,
нека дође Галатеја,
што лик дивне мајке има: 8640
као озбиљна божанства
бесмртнога достојанства,
али, ко и смртне жене,
пуна чари нечувене.

ДОРИДЕ (у хору пролазећи поред Нереја, све на делфинима):

Светлости и сенки дај,
Луно, младост обасјај!
Да мужеве изведемо
пред свог оца, молећ немо. (Нереју.)
Ми смо те младиће спасли
из чељусти бура злих, 8650
и живот им полузгасли

згреја загрљај наш тих,
па сад врелим пољупцима
захваљују нама свима;
милостиво гледај њих!

[8400]

НЕРЕЈ:

Красан је овај двоструки добитак:
с милосрђем у исти мах ужитак.

ДОРИДЕ:

Не кудиш ли нас што срећно
стекосмо плен слатки тај,
дај да грлимо их вечно,
бесмртну им младост дај!

8660

НЕРЕЈ:

Веселите се своме лову,
нек младић муж вам је; ал' ја
не могу дати милост ову —
њу може само Зевс да да.
Вал њише вас, па неизбежно
и љубавни окончча жар;
на копно вратите их нежно
кад наклоности згасне чар.

ДОРИДЕ:

Ми вас, младићи, волимо,
ал' растанком нас рађавају:
за вечну верност молимо,
ал' богови не дозвољавају.

8670

МЛАДИЋИ:

Лађари, нек се ко и пре што смо
у љубави веселимо;

[8420]

за такав живот не знадосмо
и бољи и не желимо.

Галатеја се приближава на колима од шкољке.

НЕРЕЈ:

Премила, ти си!

ГАЛАТЕЈА:

Ох, оче! Да л' снивам!
Стојте, делфини! Тај приказ је диван.

НЕРЕЈ:

Већ прођоше, док се трене
пројурише кругом у кас!
Шта маре за присан срца глас!
Ах, да су повезли и мене!
Ал' један ме поглед наслађује
и годину сву надокнађује.

8680

ТАЛЕС:

Слава! На многа лета!
Од среће сав процветах,
проже ме истина и лепота...
Вода је извор свег живота!!
Без воде би морало све да страда!
О, море, вечито нама владај!
Кад не би облаке давало,
кроз потоке набујавало,
речице усмеравало,
и реке препуњавало,
шта била би брда, равнице и свет?
Из тебе се развија живот у цвет.

8690

[8440]

ЕХО (хор свих кругова):

Из тебе млад живот се точи у свет.

НЕРЕЈ:

Сасвим далеко заокрећу,
очи их више не пресрећу;
у круговима највећим,
весело празник славећи
низ се за низом вије.
А Галатејин шкољчасти престо
могу да видим где често
кроз мноштво сјај свој лије
кô звезда нека.
Кроз тишму вољена блиста!
Ма кол'ко далека
светли се блиска и чиста,
истинита, вечито иста.

8700

8710

ХОМУНКУЛ:

Где год да сјај проливам,
свуд само живот диван
у мору видим ја.

[8460]

ПРОТЕЈ:

У мору животворном
тек твоја светлост орно
прекрасним брујем сја.

НЕРЕЈ:

А каква се нова то помаља тајна
пред очима нашим сред мора бескрајна?
Шта пред Галатејом то букну свом силом?
Час снажно пламиња, час слатко и мило,
кô љубавно било у њему да зрачи?

8720

ТАЛЕС:

Хомункула Протеј то собом одвлачи...
Силовите чежње то знак је; у слутњи
ја чујем: са страхом све јечи и тутњи...
О блистави трон ће се смрскати места;
сад пламса, сад сева, и разли се, неста.

СИРЕНЕ:

Гле, гори све море, гле пламеног чуда:
свуд искре се вали и ломе се свуда!
То блиста, лелуја, па увис се вину,
сва тела се жаре док лете кроз тмину,
све облива пламен и тече све јаче;
нек влада сад Ерос, што ово све заче!
Слава мору, чије вале
свети огњеви свуд пале!
Слава ватри! Слава води!
Слава чуду што се згоди!

8730

[8480]

СВЕКОЛИКИ ПОЈ:

Слава зраку пуном миља!
Слава тајни земних шпиља!
Величајмо углас ми
елемента четири!

8740

ТРЕЋИ ЧИН

ПРЕД МЕНЕЛАЈЕВОМ ПАЛАТОМ У СПАРТИ

Појављује се Хелена са хором заробљених Тројанки. Панталаида, предводница хора.

ХЕЛЕНА:

И много слављена и много кућена,
ја, Хелена, на жало ево долазим
на које тек што пристасмо, још пијана
од живог таласања што амо нас
од равни фригијских, на плећима
накострешено-узвишеним, доведе,
захваљујућ Посејдоновој милости
и снази евра, завичајним драгама.
Менелај краљ се ено доле повратку
с најхрабријима ратницима радује.
А ти, ти добродошлицом ме дочекај,
високи доме што те, кад се вратио,
Тиндареј, отац мој, уз сами обронак
Паладиног брежуљка сазида, па тад —
док ја сам овде с Клитемнестром сестрицом
и с Кастором и Полуксом стасавала
у игри веселој — и сјајно украси,
дивотније од свих спартанских домова.
О, поздрављам вас, крила двери тучаних!
Кад ви се гостољубиво раскрилисте,
Менелај мени, пробран међу многима,
у сусрет пође, блистави младожења.
Отворите их мени опет, те да ја,
ко супрузи што краљевој и приличи,

8750

[8500]

8760

потпунце хитну заповест му испуним.
О, пустите да уђем, па да остане
све оно за мноштво, коб црну носећи,
до сада олујно ме заплускивало!
Јер откад пођох с овог места, безбрижна,
у храм китерски, свету дужност следећи,
а разбојник из Фригије ме уграби,
догодило се много шта што опширно
свет прича, ал' што онај слуша нерадо
о ком се кажа све до бајке испреде.

8770

ХОР:

Презрети немој, жено предивна,
највишег добра посед и част!
Јер само за те је срећа највећа:
лепоте слава, најузвишенија.
Име јунака пред њим се гласи,
те гордо ступа;
ал' сместа и најтврдоглавији свија
дух пред лепотом пред свепобедном.

[8520] 8780

ХЕЛЕНА:

О, доста! Амо с мужем сам добродила
и сада он у свој ме град је послао;
ал' шта му је на уму не знам рећи ја.
Да л' стижем као супруга? Ил' краљица?
Да л' као жртва за владарев горак бол,
за грчке патње, тако дуго трпљене?
Освојише ме; да ли и заробише?
Јер доиста позвање ми и усуд мој
одредили су двосмислено бесмртни,
што прате с подозрењем све што лепо је,
па чак и сад, на прагу овом присутни,
уз мене стоје туробно и претећи.
Јер већ у бродској утроби је супруг мој
тек ретко поглед к мени дизао, и реч

8790

ниједну пријатну ми није рекао.
 Кô зло да смишља, наспрам мене сеђаше.
 И тек, упловивши у залив дубоки
 Еврота, када предње лађе прамцима
 целивати су копно почеле, а он,
 кô богом неким сав надахнут, прозбори:
 „По реду ту ће сићи моји ратници;
 на морском жалу смотру ћу одржати.
 А ти пак крени даље, све уз Еврота
 благословену плодом крени обалу,
 парипе гонећ красном влажном ливадам,
 све док не приспеш на равницу убаву
 где Спарта сад се диже, некад пространо
 и плодно поље сред планина сурових.
 Укочи тад у дом владарски, нагиздан
 високим кулама, на окуп збери све
 служавке које онде за мношвом осташе,
 са настојницом, оном мудрошћу старицом.
 Нек богату ти ризницу покаже тад
 што отац твој је остави и коју сâм
 у рату и у миру умножавах ја.
 Затећи ћеш у реду све, јер владарско
 то јесте преимућство да у дому свом
 све тачно, вративши се, затекне, још све
 на месту оном на ком он га остави;
 јер слуга не сме сам да ишта измени.“

ХОР:

Тим дивним благом, што множи се стално,
 порадуј сада очи и груди!
 Јер украс ланца и накит на круни
 леже ту сујетно
 и мисле да су богзна шта;
 ал' ти само уђи, изазови их,
 зачас ће се за мегдан спремити.
 Волим да гледам лепоту у боју
 са златом и бисером и алам-камењем.

8800

[8540]

8810

8820

[8560]

8830

ХЕЛЕНА:

Тад нову господареву чух заповест:
 „Кад будеш све прегледала по реду, ти
 колико треба треножаца прикупи
 и посуда разноразних што морају
 при руци бити оном који, вршећи
 обичај свет и свечан, жртву приноси:
 бакраче, затим чиније и плите;це;
 у високим крчазима нек вода се
 најчистија из светог нађе кладенца;
 и сувих дрва ваља ти припремити
 што брзо пламен хватају; а, коначно,
 не сметни с ума ни нож, добро наоштрено;
 све остало, пак, твојој бризи препуштам.“
 Овако рече, гонећи ме поласку;
 ал' ништа живо заповедник није ми
 одредио што жели да се закоље
 Олимпљанима у част; то је зачудно.
 Ал' нећу више бринуту; нек одлуче
 о томе вишњи богови, што увек све
 приведу крају како су наумили;
 то људи могу или добрим сматрати
 ил' злим, тек ми то подносимо, смртници.
 Већ често дизао је жртвоприносник
 над вратом брава к земљи повијенога
 секиру тешку, ал' је није могао
 и спустити, јер у том би га омели
 ил' душманинов долазак ил' божији.

8840

[8580]

8850

ХОР:

Што ће се збити, смислити нећеш.
 Краљице, поуздано
 закорачи!
 Неочекивано снађе
 добро и зло човека;
 ни кад нам је наговештено

8860

не верујемо у то.

Та горела је Троја, та гледали смо
смрт пред очима, срамну смрт;
а зар нисмо сад овде
здружени с тобом, услужно весели,
не гледамо ли заслепљујући сјај
Сунца са неба
и најлепше на Земљи,
тебе, милосну нама срећнима!

[8600] 8870

ХЕЛЕНА:

Нек буде како хоће! Без оклевања,
ма шта ми предстојало, дужност ми је сад
у краљев да се попнем дом, од којег сам,
од жељеног, већ давно била лишена;
он, скоро проигран, сад ево поново
пред очима ми стоји необјашњиво.
Уз степенике ноге ме не уносе
онако храбро као што су некада,
кад детињасто преко њих сам скакала.

8880

ХОР:

Одбаците, о сестре,
тужно заточене,
болове на све четир стране;
поделите с господарицом
срећу, Хеленину срећу,
која се огњишту очева дома
кораком позним, додуше,
ал' утолико чвршћим
весело приближава!

8890

Величајте богове свете
што срећно све васпостављају
и доводе дому!
Коме су разрешене узе

[8620]

тај као да крилима лебди
по најтврђем тлу, док узалуд
заточеник, обрван чежњом,
шири руке преко оgrade
тамнице своје и цвели се.

8900

Али њу зграби неки бог,
њу удаљену;
и из тројанских рушевина
пренесе је натраг амо
у стари, новоокићени
очински дом,
да након неизрецивих
радости и мука
с новом се бодрошћу сећа
младости ране.

8910

ПАНТАЛИДА (као предводница хора):

Напустите сад песме стазу веселу
и поглед свој ка дверима окрените!
Шта видим, сестре? Зар се враћа краљица
ка нама, жустрим, узбуђеним кораком?
О, шта је могло тебе, силна краљице,
потрести ту, у твога дома предворју,
сем поздрав твојих драгих? Ти то не кријеш,
јер племениту срцбу с чела читам ти,
гнев који са пренеражењем бори се.

[8640]

8920

ХЕЛЕНА (која је оставила отворена оба крила на
вратима, узбуђено):

Страх простачки не личи кћери Зевсовој
и летимично-тиха рука бојазни
њу не тиче; ал' ужас који извире
из крила древне ноћи још од првашњег
почетка, многообличан, и који се
ка нама горе ваља као ужарен

сплет облака из горског ждрела огњеног —
тај ужас и јунаку срце потреса.
Овако данас мени силе стигијске
језовито означиле су улазак
у кућу, па се радо, као отпуштен
гост, повлачим са прага давно жељеног,
на који сам толико пута ступала.
Ал' не! На светлост склоних се, и даље ме
не отерасте, силе, ма ко биле ви!
На освећење морам сада мислити,
јер поздрављати може само очишћен
жар огњишта и жену и домаћина.

8930

[8660]

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

О, госпо, својим слушкињама, које те
окужише са поштом, реци: шта се зби?

8940

ХЕЛЕНА:

Што видех, треба и ви саме очима
да видите, сем ако није древна ноћ
ту творевину сместа натраг сурвала
у предубоку својих чуда утробу.
Ал' ево, да вам опишем то речима:
Кад, мислећи на прву дужност, свечано
у краљев ућох дом, у строго средиште,
са ћутње пустих ходника се зачудих.
Нит' ухо срете топот вредних корака,
нит' поглед жива, ужурбана марљивост,
нит' видех коју слушкињу ил' редушу,
што сваког странца поздрављају љубазно.
А када се приближих језгру-огњишту,
крај запретаног спазих млаког пепела,
на тлу, где седи нека жена висока,
сва умотана, више слична некоме
што размишља но каквом бићу заспалом.
На рад је позвах речима господарским

8950

претпостављајућ да је надзорница то
што запосли је, можда, муж обазрив мој;
ал', увијена, она се не помера;
тек најзад, кад навалих, диже десницу
ко да би хтела да ме изгна отуда.
Од ње се гневно окретох, па похитах
ка стубишту што води горе онамо
ка брачној ложници и ризници уз њу;
ал' оно чудо брзо с тла се подиже;
заповеднички одступ ми препречивши,
висока, сува исправи се, шупљега
закрвављено-мутног ока, стасом сва
необична, што вид и дух нам смућује.
Но говорим у ветар, јер се напразно
реч труди да творачки лик оваплоти.
Ње саме гле! На дан се чак усућује!
Ми овде владамо, док не дође наш краљ,
господар наш. А грозне ноћне породе
у пећине ће Феб, лепоте пријатељ,
изагнати ил' снагу ће им скршити.

[8680] 8960

8970

Форкида се појављује на прагу између довратака.

ХОР:

Много доживех, иако ми коса
младаљачки се вије челом;
нагледах се многих страха, та,
ратничких патњи, видех ноћ
кад Троја паде.

8980

[8700]

Кроз тутањ ратника који хрле
у облаку праха, чух где богови
стравично вичу, раздора чух
тучани глас где пољем јечи
ка зидинама.

Ах! Стајаху они још,
зидови Троје, ал' јарки плам
већ од суседа суседу крете,
ширећи се са разних страна,
ношен олујом сопственом, преко
града над којим лежахше ноћ.

8990

Бежећи видех кроз дим и жар
и палацавог пламена сјај
како се грозно гневни богови
ближе, прилике као из бајке,
дивовски велике, како ходе
кроз тмуран облак обасјан огњем.

9000

Видех ли то, или мој дух,
оплетен страхом, такву сатвори
збркану слику? Рећи то
не могу; али да ову овде
грозоту гледам својим очима,
ваистину, то знам;
могу чак руком да је додирнем,
само кад ме пред опасношћу
ужас не би задржавао.

[8720]

Која ли си само
од кћери Форкових?
Јер с тим те породом
упоређујем.
Да ли си, можда, једна од Граја,
седокосо рођених,
што се наизменично служе
једним оком и једним зубом?

9010

Зар смеш, чудовиште,
крај ове лепоте
зналачком оку Феба
да се покажеш?
Ипак, само се ти појави,

9020

[8740]

јер он не види што је грдобно,
као што његово око свето
никад још сенку не угледа.

Али нама смртнима, ах!
на жалост, тужна намеће коб
неизрецив бол у очима,
што га гнусност, вечно проклета,
буди у оном ко воли лепоту.

9030

Па стога почуј, ако ли дрско
кренеш ка нама, почуј клетву,
чуј свеколиких погрда тутањ,
чуј како куну уста срећника
које богови обликоваше.

ФОРКИДА:

Још истинит је древне речи смисао:
с лепотом никад скупа, руку под руку
не иде стид по зелен-стази земљиној.
У њима мржња корени се прадревна,
те сретну ли се где на путу, леђа тад
две противнице једна другој окрећу.
Тад свака својим путем крене жустрије,
са тугом стид, лепота пак са дрскошћу,
док глува ноћ их Оркуса не обујми
ил' старост им не спута корак још и пре.
Вас срећем ту, дрзновите, из туђине
још задојене обешћу, кô ждралова
над главом дуго јато, гласно-промукло,
што крештаве ка земљи шаље звукове
и мами тихог путника да погледа
ка небу; али зачас они одлећу
на своју страну, он пак својом продужи;
е, тако ће се и са нама десити.

9040

[8760]

9050

Па ко сте ви, кад смете дивље топтати
 уз краљеву палату, као пијане
 Менаде? Кад на настојницу лајете
 ко чопор паса што на Месец завија?
 Зар мислите да не знам ког сте соја ви?
 Ви млади накоте, ви успаљенуше,
 што рат вас роди, што вас битка одгоји,
 па, заведене, заводите, сишете
 и ратнику и грађанину срж и крв!
 Ваш буљук личи ми на скакаваца рој
 што пада пољем преко зелен-усева.
 Таманитељке туђег труда! Халаве
 уништитељке благостања процвалог!
 Ви ропкиње што трампе вас на тржници!

9060

[8780]

ХЕЛЕНА:

Ко грди слушкиње пред господарицом,
 у домаће јој право дрско задире;
 јер само њој принадежи да похвали
 што тог је вредно, и да казни лошега.
 Сем тога, службом су ме задовољиле
 кад опкољена беше сила тројанска
 и када паде; ништа мање када смо
 подносиле сав јад и чемер морскога
 тумарања, где свако је себи најближи.
 Од њиног бодрог скупа ја очекујем
 и овде исто; јер господар не пита
 свог слугу шта је, него како служи он.
 Стог ћути и на њих се више не цери.
 Укол'ко добро чувала си краљев дом
 уместо господарице, тим дичи се;
 ал' ево сад ње саме, ти уступи, пак,
 да не добијеш казну место награде.

9070

9080

ФОРКИДА:

Да претиш укућанима, то остаје
 за супругу владара небу милога

[8800]

големо право што га дугогодишњом
 и смотреном је управом заслужила.
 Сад када опет ступаш од свих призната
 на старо место краљице, домаћице,
 дизгине узми, давно разлабавеле,
 па владај, ризницу преузми и све нас.
 Пре свега, пак, заштити мене, старију,
 од ове руље што је, кад се пореди
 с лепотом твојом дивном попут лабуда,
 тек крештав буљук очупаних гусака.

9090

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Ружноћа је крај лепога још ружнија.

ФОРКИДА:

А неразум уз мудрост неразумнији!

(Надаље одговарају чланице хора, иступајући појединачно.)

1. ЧЛАНИЦА ХОРА:

О мајци ноћи причај, оцу Еребу!

ФОРКИДА:

А ти о Скили, посестрими рођеној!

9100

2. ЧЛАНИЦА ХОРА:

У родослову твом су све чудовишта.

ФОРКИДА:

У Оркус! Онде тражи своју родбину!

3. ЧЛАНИЦА ХОРА:

За тебе премлад је ко онде борави.

ФОРКИДА:

Са Тиресијом древним иди блудници!

4. ЧЛАНИЦА ХОРА:

Праунука ти Ориона дојила.

ФОРКИДА:

А тебе харпије сред блата крмиле.

5. ЧЛАНИЦА ХОРА:

Чим храниш тако неговану мршавост? (8820)

ФОРКИДА:

Не крвљу, коју ти свуд тражиш похлепно.

6. ЧЛАНИЦА ХОРА:

Лешинарко, и сама гадна лешино!

ФОРКИДА:

Из губице ти вире зуби вампирски. 9110

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Зачепићу ту твоју рекав ко си ти.

ФОРКИДА:

Разреша загонетку! Сама кажи се!

ХЕЛЕНА:

Не гневна, али тужна стајем међу вас,
забрањујући такву бесну препирку!

За господара нема ништа штетније
но кад међ верним слугама у потаји
чир зађевице кљује. Тад се не враћа
благогласно, у виду дела свршеног,
ка њему одјек наређења његових, 9120
но бучећи својеглаво он дивља свуд
крај њега, забасалог, што све грди њих
узалуд. И то није све. Дочарасте
у разузданом гневу грозне прилике
свих оних слика злокобних што мене сад
салетеше, те осећам да тај ме рој
у Оркус вуче са пољана предачких.
Да л' збиља памтим? Ил' ме сколи заблуда?
Зар све то бех? И јесам ли? И да ли ћу
и даље бити страшни у сну рођен лик [8840]
тих пустошница градова? Док девојке 9130
од ужаса све дрхте, ти си спокојна,
најстарија; па реци реч ми разумну!

ФОРКИДА:

Ко памти срећу дугогодишњу, ко сан
изгледаће му најзад чак и највиша
божанска милост. Ти си, пак, прекомерно
свим даривана, у животу само виђала
мушкарце што их љубав хитро распали
на подвиге сваковрсне најсмелије.
Већ Тезеј, човек стаса предивног, и јак
ко Херкул, жудњом планув, тебе уграби. 9140

ХЕЛЕНА:

Па мене, витку десетлетну кошуту,
у атички свој град, Афидну, заточи.

ФОРКИДА:

Кад Кастор те и Полукс ослободише,
јунаци сви на избор су те просили.

ХЕЛЕНА:

Ал' моју милост стече, радо признајем,
Патрокло, по свем раван сину Пелеја.

ФОРКИДА:

Но очевом те вољом доби Менелај,
поморац смели, ваљан чувар огњишта.

ХЕЛЕНА:

Кћер даде, даде земљу му на управу.
Из брака тог је Хермиона поникла.

9150

ФОРКИДА:

Ал' кад он крете на Крит да га ороба,
ти, усамљена, доби госта прелепог.

[8860]

ХЕЛЕНА:

Не спомињи! Удовица бех напола,
и грозна пропаст отуда ми изниче.

ФОРКИДА:

А мени, која слободна бех Крићанка,
тај поход дуго робовање донесе.

ХЕЛЕНА:

Кô настојницу он те амо доведе
и повери ти двор и благо скупљено.

ФОРКИДА:

Све то си ти напустила, окренув се
тројанском граду, љубавном уживању.

9160

ХЕЛЕНА:

Не помињи их! Опор јад бесконачан
све груди ми је и сву главу облио.

ФОРКИДА:

Ал' кажу да си била лика двострука,
у исти мах у Троји и у Египту.

ХЕЛЕНА:

Не смућуј сасвим већ пометени мој ум.
И сад чак не знам која сам од двеју њих.

ФОРКИДА:

Још кажу да из пустог царства сенки се
придружио и Ахил теби страствено,
упркос вољи судбе тебе волећи.

ХЕЛЕНА:

Кô идол ја се спојих са њим, идолом.
То беше сан, и речи зборе исто то.
У несвест тонем, себи идол постајем.

9170
[8880]

(Клоне у руке чланицама хора.)

ХОР:

Ћути, ћути!
Злоока злоречице!
Зар и може што друго наврети
из таквог стравичног ждрела,
кроз те грозне усне једнозубе?

Јер чини ли се милосрдан зликовац,
јаросни вук под руном овчијим,

он ми је кудикамо страшнији
од раља троглавог пса.
Бојажљиво ево слушамо:
Када? Како? Где само покуља
такве подлости
бес што из дубина вреба?

9180

Уместо љубазне речи утехе,
понајнежније, што Летом дарује,
подстичеш из све прошлости
пакленства више но добра,
и заједно са сјајем
садашњости потамњујеш
и светлост наде у будућности
што благо просијава.

9190
[8900]

Ћути, ћути!
Да се краљичина душа,
већ спремна да побегне,
одржи, чврсто још одржи,
тај лик над свима ликовима
што икад их обасја Сунце.

(Хелена се опоравила и поново стоји у средини.)

ФОРКИДА:

Из облака хитрих грани, светло сунце данашње! 9200
Испод вела већ предивно, владалачки сада сјаш.
Сама гледаш милим оком распрострт пред тобом свет.
Нека вичу да сам ружна, ал' лепоту добро знам.

ХЕЛЕНА:

Посрћући из пустиње, куд ми несвест баци дух,
желела бих да починем, уморно ми тело све;
али краљицама личи, свим људима личи то,
да се приберу, ма шта да ненадно им прети злом.

ФОРКИДА:

У свој својој величини и лепоти стојиш сад;
заповест твој поглед каже; какву? Реци нама њу.

ХЕЛЕНА:

Спремно сад искупите се за препирке тежак грех! 9210
Хитро жртву приправите, ко што нареди ми краљ! [8920]

ФОРКИДА:

Све је приправно у дому, плитица и трonoжац,
оштра секира и све што треба нам за кађење
и за шкропљење; а ти ћеш жртву нам означити.

ХЕЛЕНА:

Краљ је не одреди.

ФОРКИДА:

Није? О, колико кобна реч!

ХЕЛЕНА:

Какав јад те снађе?

ФОРКИДА:

Ти си означена, краљице!

ХЕЛЕНА:

Ја?

ФОРКИДА:

И оне.

ХОР:

Тешко нама!

ФОРКИДА:

Пашћеш ти од секире.

ХЕЛЕНА:

Грозно! Али слутих, јадна!

ФОРКИДА:

Неизбежна то је коб.

ХОР:

Ах, а шта ће бити с нама?

ФОРКИДА:

Њу ће племенита смрт
снаћи; али на високој греди која носи кров 9220
ви ћете се праћакати ко у замци дроздови!

(Хелена и хор стоје заплашено и зачуђено у прикладној, постепено припреманој групи.)

ФОРКИДА:

Аветиње! — — Ко укочени кипови
ту стојите и плашите се растанка
са даном, који вама и не припада.
Да, људи, сви баш као и ви сабласти,
не одричу се радо сјаја Сунчева;
ал' нико молбом краја их не спасава;
сви знају то, ал' мало ко је наредан.
Тек, ви сте изгубљене! Сад на посао!

(Затапише длановима; на то кроз вратнице изађу закукуљене па-
туљасте прилике, које хитро извршавају изречене заповести.)

Овамо, тмурно, лоптасто чудовиште! 9230

Доваљајте се! Овде вам је могуће
да штетите до миле воље. Преносном
златнорогом олтару места створите;
нек секира се сја над сребрн-ивицом; [8940]
крчаге водом напун'те, да сперете
што буде црна грозна крв укаљала.
Раширите по прашини тај дивни саг
да жртва клекне краљевски, па одмах тад
да буде увијена и погребена се,
додуше, с главом растављеном од тела, 9240
ал' ипак достојанству своме прикладно.

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Постранце стоји замишљено краљица,
девојке вену као свежи откоси;
а ја, најстарија, по светој дужности
с тобом бих, нај-најстарија, да попричам.
Ти искусна си, мудра, нама склона си,
изгледа, мада лудо јато ово те
неувиђавно, птичја мозга, пресрело.
Па кажи, да л' још могућан је за нас спас?

ФОРКИДА:

Лак одговор је: једино од краљице 9250
сад зависи да спасе себе, а и вас.
Одлучности ту треба, и то најбрже.

ХОР:

Најштованија од Парки, премудра сибило ти,
маказе не склапај златне, па навести дан и спас!
Јер већ страшно осећамо: лебде и копрцају се
наша тела, што би више хтела да по игри слаткој [8960]
приљубе се драгом свом.

ХЕЛЕНА:

Нек дрхте оне! Бол ја осећам, не страх;
ал' знаш ли спас, ми бићемо ти захвалне.
И немогућно могу још ко могућно
да виде смотрени и умни. Кажи нам!

9260

ХОР:

Кажи, реци, хитро реци: Како можемо умаћи
од тих грозних, гадних омчи што нам се на вратове
навлаче ко накит кобан? Ми унапред осећамо,
јадне, како нестаје нам даха, како гушимо се,
ако ли се, узвишена Рео, свих богова мајко,
не смилујеш ти на нас.

ФОРКИДА:

Имате ли стрпљења дуги говор мој
да саслушате? Разних прича има ту.

ХОР:

Имамо! Живећемо док те слушамо.

9270

ФОРКИДА:

Ко чува дом и своје благо пробрано,
облепив двора свог високе зидине
и обезбедив кров да киша не продре,
провешће лепо дуге дане животне;
а ко свог прага свету црту олако
и грешно прекорачи хитра стопала,
тај вративши се старо место наћи ће,
ал' промењено све, па чак и срушено.

[8980]

ХЕЛЕНА:

Сад чему такве свима знане изреке?
Хајд причај! Непријатности не подстичи!

9280

ФОРКИДА:

То повест је, а није прекор никако.
Од залива до залива Менелај је
гусарећ пловио, и многе обале
и острва је харао, и богат плен
доносио, што ту унутра стоји сад.
Пред Тројом десет година је провео;
и не знам кол'ко лета још на повратку.
Ал' на шта узвишени Тиндарејев дом
сад личи? На шта држава сва околна?

ХЕЛЕНА:

Зар грдња се у тебе тако уврежи
да маћи усном не можеш без прекора?

9290

ФОРКИДА:

Толико лета пуста беше планина
што диже се од Спарте према северу,
са Тајгетом у залеђу, одакле се
ко чио поток спушта Еврот, да би тад
широко крај тршчака нашом текао
долином, ваше лабудове хранећи.
Ту смели један сој је горску увалу
населио, из ноћи продрев кимерске,
па чврсти град саградио недоступан,
одакле земљу нам и народ напада.

[9000]

9300

ХЕЛЕНА:

Зар то изведоше? Зар то је могуће?

ФОРКИДА:

Два'естак лета имали су времена.

ХЕЛЕНА:

Да л' имају владара свога? Јесу ли
то разбојници што су се удружили?

ФОРКИДА:

Не, нису разбојници; а називају
владарем једног. Ја га нећу грдити,
иако већ ме пљачкашки походио.
Све могао је узети, а ипак се
тек неколиким прилозима — тако је
то звао, а не данком — задовољио.

9310

ХЕЛЕНА:

А како изгледа?

ФОРКИДА:

Не лоше! Мени се
он свиђа. Он је чио и складностасан
и човек разборит кô мало који Грк.
Њих зову варварима, али не сматрам
да свирепи су кô јунаци који су
људождерски пред Тројом се показали.
Ја ценила бих величину његову,
у њега бих се уздала. А његов град!
То треба својим очима да видите!
Сасвим је друкчији од грубих зидина
што ваши су их очеви наваљали
на брзу руку, киклопски кô киклопи,
сурвавајући нетесано камење
на друго нетесано; онде, онде, пак,
све усправно је, водоравно, правилно.
Осмотрите га споља! Стреми у небо,
чврст, лепо склопљен, гладак попут челика.
Да ту се попнеш — склизне чак и мисао.

9320

[9020]

Унутра дворишта су пространа, а свуд
око њих зграде разне за све потребе.
Ту има стубова, стубића, лукова,
балкона, галерија за посматрање,
и грбова.

9330

ХОР:

А каквих?

ФОРКИДА:

Ајант, саме сте
то виделе, на штиту змију носаше.
Седморица из Тебе слике значајне
и богате на штитовима имаху.
Ту бежу Месец, звезде с неба ноћнога,
и богиња, па јунак, лестве, мачеви
и бакље — љуте претње све за градове.
Овакве има ликове и дружина
јунака наших, древне и шаролике.
Ту лавови су, орлови, ту канџе, кљун,
па крила, руже, па биволски рогови,
реп паунов, и пруге, златне, сребрне,
црвене, плаве, црне. Све се ниже то
по бескрајним дворанама и пространим
кô сами свет; ту можете да играте!

9340

[9040]

ХОР:

А да ли, реци, и играча има ту?

ФОРКИДА:

На избор! Чили момци златних коврџа;
а младошћу сви одишу! Још само је
овако Парис мирисао када се
пред краљицом појавио.

9350

ХЕЛЕНА:

Ти улогу
са ума сметну; реци реч ми последњу!

ФОРКИДА:

Ти њу ћеш рећи: озбиљно и чујно „Да“!
Окружићу те сад тим градом.

ХОР:

Реци нам
ту кратку реч и спаси себе, спаси нас!

ХЕЛЕНА:

Зар да се бојим да ће краљ Менелај се
огрешити и грозно зло ми нанети?

ФОРКИДА:

Зар сметну с ума како твог је Дејфоба,
а брата Париса у боју палоба,
осакатио нечувено што те он
тврдоглаво извојшти кô удовицу
рад наложничтва срећног? Нос и уши му
он одсече; то беше гроза гледати.

9360

ХЕЛЕНА:

Због мене он је њему то учинио.

ФОРКИДА:

[9060]

Због њега теби исто ће урадити.
Лепота је недељива; ко једном њу
сву имаше, уништиће је радије,
а делимично власништво ће проклетити.
(Трубе у даљини, хор се тргне.)

9370

Кô трубе јек што оштро уши пара нам
и утробу нам кида, и љубомора
овако канџом хвата груди човека
што не може заборавити шта је све
једанпут имао, а сад изгубио.

ХОР:

Зар не чујеш јеку рога? Не видиш оружја сев?

ФОРКИДА:

Добро дошô, господару! Рачун ћу положити.

ХОР:

А ми?

ФОРКИДА:

Добро знате ви то, њену видећете смрт,
а и вас то исто чека; не, нема вам помоћи. (Пауза.)

ХЕЛЕНА:

Ја смислих на шта сад ћу се усудити.
А ти си зао демон, добро осећам,
и страх ме, добро ћеш на зло окренути.
Међутим, најпре с тобом у град поћи ћу;
а друго знам; што год да скрива краљица
у дну свог срца, неприступно остаће
за сваког другог. Крени напред, старице!

9380

ХОР:

О, како радо полазимо,
корака хитра;
иза нас смрт,
пред нама поново

[9080]

9390

штрчи тврђаве
зид неосвојив.
Штити је добро као
тројански град,
што најзад ипак само
подлом лукавству подлеже.

(Магла се шири, обухвата позадину, а и предњи план, по жељи.)

А шта је то, шта?
Сестре, обазрите се!
Зар није ведар био дан?
Маглене пруге излелујавају
из светих вала Еврових;
већ пред погледом неста
жало, трскама опточено;
ни лабудове што нежно-гордо
и благо клизе, слободно,
слашћу пливања здружени,
не видим, авај, више!

9400

Ал' ипак, ипак
чујем их како се гласе
далеким звуком промуклим!
Смрт навештавају, кажу;
ах, да и нама ипак,
уместо спаса обреченог,
пропаст не навесте,
нама лабудоликима,
дуговратима, беловратима,
и ах! нашој лабудорођеној.
Тешко нама, вај, вај!

[9100]

9410

Све се већ прекрило
маглом унаоколо.
Не видимо једне друге!
Шта се то збива? Идемо ли?
Лебдимо ли само

9420

скакутаво преко тла?
Видиш ли што? Да не лебди
Хермес пред нама? Не сија ли
палица златна заповеднички
зовућ нас опет натраг
у немили, сутонски,
несхватљивих ликова препун,
крцати, вечно празни Хад?

[9120] 9430

Да, наједном ступштило се, магла раздваја се мутна,
тамносива, смеђозидна. Зидови се непомични
сад пружају оку нашем. Је л' то двориште? Ил' јама?
Страшно је, ма шта да буде! Авај, сестре, ми смо сада
заточене као никад.

*(УНУТРАШЊЕ ДВОРИШТЕ ЗАМКА, окружено бога-
тим и фантастичним средњовековним зградама.)*

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Брзоплете и луцкасте, баш женски сој!
Тренутку подложне и игри времена
и несреће и среће! Ал' ниједну ви
да подносите не знате равнодушно.
Жестоко једна другима противречи,
а ове њој; у радости и болу се
ви истим гласом смејете и кукате.
Сад ћутите! Нек каже господарица
шта узвишено реши за се и све нас!

9440

ХЕЛЕНА:

О, где си, Питонисо? Макар како се
ти звала, из тих мрачних дођи сводова!
Да ниси свом владару славном кренула
да навестиш ме, леп ми дочек приправиш?
Тад хвала ти, и брзо к њему води ме!
Сад желим само спокој, конач лутању.

9450

[9140]

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Узалуд ти се, краљице, свуд обзиреш;
 лик онај гадни нешта, можда расплинут
 у маглама из чијих груди дођосмо
 ја не знам како, брзо, не корачајућ.
 А можда лута лавиринтом града тог,
 што чудесно од многих један постаде,
 да пита за владарску добродошлицу.
 Ал' гле, већ горе хитро у порталима,
 крај прозора, на галеријама се свуд
 овамо и онамо креће послуга;
 сусретљив, отмен дочек то обећава.

9460

ХОР:

Срце се надима! О, само гледајте
 како се смерно и достојанствено
 полако креће лепа поворка
 младића милих. На чију заповест
 сврста се ова дивна дружина
 дечака тако рано стасалих?
 Чему да највише дивим се? Да ли
 ходу складноме, ил' коврцама
 над сјајним челом, ил' образима
 што су румени попут бресака
 и истим меким машком обрасли?
 Загристи у њих желим, ал' стрепим;
 јер ми у сличном случају уста —
 страшно је рећи — напуни пепео.

9470
[9160]

Али најлепши
 сад наилазе;
 шта носе? За престо
 степенаст прилаз,
 ћилиме, седиште,
 завесе и накит
 шатору прикладан;

9480

надлелујава он,
 облака венце творећ,
 краљице наше главу;
 јер већ позвана, она
 на дивни јастук седе.
 Приступите ближе,
 озбиљно се сврстајте,
 ступањ по ступањ. 9490
 Достојанствен је, трипут достојанствен [9180]
 и благословен дочек такав!

(Све што хор казује дешава се поступно.)

Пошто је сишла дуга поворка дечака и пажева, на врху степеништа се појављује Фауст, у средњовековној витешкој дворској одећи, и силази полако и достојанствено.

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА (пажљиво га посматрајући):

Уколико му нису дали богови,
 ко почешће што чине, само накратко
 обличје дивно, узвишено држање
 и достојност за љубав, он у свему ће
 успевати: у рату са мушкарцима
 ко и у малој војни с лепим женама.
 Он збиља преимућство је заслужио 9500
 над многим врлим које гледах очима.
 Корача владар с поштовањем, озбиљно
 и споро; к њему се окрени, краљице!

ФАУСТ (прилази, а поред њега један човек у ланцима):

Уместо, као што се приличи,
 да поздравим те свечано и кажем
 са поштовањем добродошлицу,
 ја водим овог слугу уланченог,
 који у мојој дужности ме смете,
 јер своју занемари. Клекни ту,
 кривицу признај госпи узвишеној! 9510

Ово је, врла господарице,
 човек муњоок као ретко ко,
 постављен да с високе куле гледа, [9200]
 да оштро мотри земљу и небеса,
 што год се јави или покрене
 од брегова ка дољи и ка замку,
 па било стадо ил' војници туђи;
 чувамо прве, друге пресећемо.
 А данас, какав немар! Ти се ближиш,
 а он нам то не јавља; не стигосмо 9520
 да како треба с поштом дочекамо
 високу гошћу. Живот свој је он
 већ проиграо, крвава би смрт
 већ заслужено њега снашла; али
 једино теби дато је да казниш
 ил' помилујеш, како ти се свиди.

ХЕЛЕНА:

Кад ту високу подари ми част
 да судим и да владам, или само,
 претпостављам, да то бар покушам — 9530
 вршићу прву дужност судије:
 да окривљеног саслушам. Говори!

ЛИНКЕЈ, ЧУВАР КУЛЕ:

Дај да клекнем, дај да гледам,
 смрт ил' живот подај мени,
 јер сам већ свим бићем предан [9220]
 богоданој овој жени.

Чеках исток да заплави,
 чеках јутро, чеках рај,
 када се наједном јави
 с југа Сунца диван сјај.

Поглед свој окренух тамо, 9540
 заборавих земљу сву,
 желећи да гледам само
 јединствену, дивну њу.

Као рис што с гране прежи
 имао сам очи ја,
 али сад ми поглед тежи
 кô после дубоког сна.

Шта су тад за мене биле
 зграде? Куле? — Пуки дим!
 Магле плове, магле чиле 9550
 пред божанским бићем тим!

Благи сјај упијох лепи,
 окренут свим бићем њој;
 та лепота све заслепи, [9240]
 заслепи и поглед мој.

Заборавих дужност, бдење,
 заборавих рог и пев.
 Казну дај ми ил' проштење!
 Јер лепота кроти гнев.

ХЕЛЕНА:

Не смем да казим зло чији сам узрок. 9560
 О, тешко мени, каква коб ме прати,
 те свуда груди мушкараца смамим
 толико да не штеде нити себе
 ни туђе достојанство! Пљачкајући
 ил' заводећи ил' се мачујући,
 тамо и амо мене односећи,
 јунаци, богови, полубожанства,
 па чак и зли су духови посвуда
 водили мене у мом лутању.
 Ја сама свет збуњивах, а још више 9570

двострука; сада беду доносим
кô трострука и четворострука.
Пусти свог слугу! Нек срамоте нема
на оном кога заслепи божанство.

ФАУСТ:

Заједно гледам, краљице, у чуду
и ону што погађа поуздано
и погођеног; лук што посла стрелу [9260]
и оног рањенога; лете стреле
рањавајући мене. Свуда слутим
да по мом граду лете крилато. 9580
Шта сам ја сада? Ти наједном ствараш
од мојих верних људи бунтовнике,
зидове моје несигурним чиниш.
И већ се плашим да ће ми се војска
повиновати жени победници,
никада побеђеној. Шта ми друго
остаје него да ти предам себе
и све што својим сматрах заблудно?
Пред тебе клекав, слободно и верно
за владарку те своју признајем, 9590
која, чим дође, стече власт и трон.

ЛИНКЕЈ (са једном скрињом, и људи који за њим доносе
друге скриње):

Краљице, опет амо крочих!
Богаташ тражи твоје очи,
гледа те и зна у тај мах:
и богат је и сиромас.

Шта јесам сад, шта бејаш пре?
Шта ли да чиним, а шта не?
Што ми из ока муња сија?
Од престола се твог одбија. [9280]

Кад с Истока смо дошли ми, 9600
покорен сместа Запад би;
овамо сила на̑с доврви,
последњег није знао први.

Кад први паде, други стиже,
и копље трећег већ се диже;
устострученом снагом тако
хиљаде побили смо лако.

Јуришасмо, навалисмо,
свуд робисмо и палисмо;
где бих ја данас ногом стао, 9610
већ сутра други вођ би крао.

Огледасмо се тек за трен —
најлепше жене беху плен;
ту један води бика гојна,
а други сву ергелу коња.

Ја жељах, пак, да погледим где
најређе што се видет сме;
а све што други већ узеше
за мене празна слама беше. [9300]

Погледом општрим ја сам благу 9620
био непрестано на трагу,
у сваки џеп сам завириво̑,
ормане погледом пробијо̑.

И хрпе злата стекох тамо,
ал' од драгуља овај само
смарагд се вредан чини мени
да се на срцу твојем зелени.

Сад нек ти се под ухом сја
јајолик бисер с морског дна;
а рубин стављати не вреди — 9630
од твојих образа он бледи.

И тако благо понајвеће
овде пред твоје ноге мећем;
дозволи нека буде твоја
жетва из многог љутог боја.

Гле, кол'ко скриња и ковчега!
Ал' они су тек делић свега;
дај да уз тебе могу бити —
све ризнице ћу напунити.

[9320]

Јер тек што си на престо села,
а већ се свијају сва чела —
од несравњена лика мила
неме богатство, разум, сила.

9640

Све ово чврсто држах својим,
а сад је твоје — сада бројим
у празно, ташто и ништавно
све за чим жуђах до недавно.

Све нешта што нагомилавах
кô покошена свела трава.
Погледом ведрим томе дај
пређашњу вредност, стари сјај!

9650

ФАУСТ:

Непрекорен, ал' и без награде,
уклони брзо смело стечен терет.
Њој припада већ све што овај замак
у крилу чува; непотребно је
још нешто посебно јој нудити.
Хајд, иди среди хрпе блага свог!
Узвишен призор створи невиђене
раскоши! Дај да сваки свод заблиста
кô ново небо, рајеве угоди
од тог живота беживотног! Хитај
пред корацима њеним, простири јој

[9340]

9660

ћилиме цветне; нек јој стопала
по меком газе тлу, а очи њене
сјај највиши нек среће, онај који
божанства сâмо не заслепљује!

ЛИНКЕЈ:

Све те заповести мале
слуга обавља од шале:
јер над благом и животом
она умном сја лепотом.
Сва се војска припитоми,
сваки мач се крза, ломи
пред предивним ликом тим,
и Сунце је лед пред њим,
пред богатством његовим
све је пуки прах и дим. (Оде.)

9670

ХЕЛЕНА (Фаусту):

Желим да зборим с тобом, али приђи
овамо к мени! Ово празно место
призива себи господара свог
који ће моје обезбедити.

9680

ФАУСТ:

Дозволи најпре да ти клечећи
сву пошту одам, госпо врла, и да
пољубим руку што ме к теби диже.
Потврди ме кô сувладара твога
царства без међа, и у мени стеци
поштоваоца, слугу и чувара!

[9360]

ХЕЛЕНА:

Чудеса разна гледам ја и слушах.
Дивим се, много хтела бих да питам.
Но сад ми кажи зашто ми је говор

човека оног чудно звучео,
чудно а мило; кô да звук уз звук
приања, па кад такне ухо реч,
већ стане друга да је милује.

9690

ФАУСТ:

Ако се теби свиђа како наши
говоре људи, тад ће те зацело
усхитити и песма њихова,
ухо и дух до сржи усрећити.
Ал' најбоље да одмах покушамо;
разговор то измамиће из груди.

ХЕЛЕНА:

Зар могу и ја такав предиван говор стећи?

9700

ФАУСТ:

Па то је лако — речи из душе морају тећи;
и кад се чежњом почне све срце да прелива,
ти осврћеш се, питаш —

ХЕЛЕНА:

Ко са тобом ужива.

[9380]

ФАУСТ:

Не гледа дух сад напред, нити се прошлог сећа,
једино садашњица —

ХЕЛЕНА:

Јесте сва наша срећа.

ФАУСТ:

Она је залог, добит, она је благо без броја;
а ко за ово даје потврду?

ХЕЛЕНА:

Рука моја.

ХОР:

Ко да замери владарки нашој
што љубазност указује
господару замка?
Јер признајем, све смо ми
заточенице, као толико пута
након срамотне пропасти
Троје и бојажљиво-чемерног
лабиринтскога путовања.

9710

Жене свикле на мушку љубав
нису пробирачице,
али су зналци;
и једнака права
над набујалим удовима
дају и златокосим пастирима
и црночекињавим фаунима,
како нанесе случај.

9720

[9400]

Све ближе седе већ,
наслоњени раме о раме,
колени о колени;
за руке се држе и њишу се
на прераскошју
мекојастучног престола.
Величанство не ускраћује
пред оком народа
обесно обелодањење
потајних радости.

9730

ХЕЛЕНА:

Ја осећам и да сам далеко и близу тако;
ево ме! Овде ја сам! — кажем сад срећно и лако.

ФАУСТ:

Реч запе у грлу мом и једва дишем сад;
не знам, обујмљен сном, ни где сам нити кад.

ХЕЛЕНА:

Чиним се себи древна, а опет млада жена,
непознато ме верна, са тобом проплетена.

ФАУСТ:

У судбу чији смо плен мислима ти не рони! 9740
Живот, ма био и трен, дужност је: њој приони!

ФОРКИДА (*улази нагло*):

Сричете љубавне птице,
све снујете страсне трице 9740
сред љубавне доколице! —
Није време сад за то!
Чујете ли тутањ, треску?
Труба грмљавину реску? —
Ближи вам се грдно зло:
Менелајеве то чете
јаросно ка вама лете; 9750
спрем'те се за љути бој!
Бићеш скољен и поражен,
и кô Дејфоб унакажен
платићеш за преступ свој.
А њој — чим се друштво ситно
копрцне уз олтар — хитно
секира се спрема њој.

ФАУСТ:

Та дрска сметња гадно амо продире!
За бесмислено дивљање ја не марим 9760
ни кад опасност прети. Вести несрећне

поружњају и најлепшега гласника;
а ти, најружнија, ти радо доносиш
једино лоше вести. Али неће ти
то поћи сад за руком; даха празнога
потресај ваздух! Нема ту опасности, 9740
а и да има, то је празна претња тек.

(*Сигнали, експлозије са кула, трубе и корнети, бојна музика, пролазак велике војске.*)

ФАУСТ:

Не, одмах ће се окупити
ту чврсти круг јунака свих:
само ко снажно жене штити
љубав заслужује од њих. 9770

(*Војсковођама, који се одвајају од колона и прилазе.*)

Са уздржаним бесом, који
победи вашој допринеће,
северњачки јунаци моји,
ви источњачко силно цвеће.

Под челиком те бојне лесе
узбрасе многог царства плод,
ступају, сва се земља тресе
и тутањ прати њихов ход.

Код Пилоса се искрцасмо,
Нестора старог нема више, 9780
сва краљевства што нападасмо
необузdana војска брише.

Да Менелаја протерамо
одавде к обали! Па он
нек лута, пљачка, вреба тамо, 9760
чему је по судбини склон.

Краљица Спарте заповеди
да вам пренесем поздрав њен:
ко непријатеља победи
нек носи царства голем плен.

9790

У заштиту, Германи, вама
коринтске заливе предајем!
Браните снажним мишицама,
ви Готи, клисуре Ахаје.

Саксонац нек Месену брани,
Франци нек оду у Елиду,
мора нек очисте Нормани
и препороде Арголиду.

То нек је сваком дом и место
одакле силу усмерава;
ал' краљичин прадревни престо,
Спарта, нек сваког надвишава.

9800

Од ње, што све ће вас да гледа
где творите на земљи рај,
ви тражите, кô њена чеда,
потврду, право, мудри сјај.

[9480]

(Фауст силази, велможе га окружују да подробније чују заповести и распоред.)

ХОР:

Ко за најлепшом жуди
нек се пре свега ваљано
и мудро за оружјем осврне!
Можда се умилио те стекао
што је на земљи највише;
ал' спокојно то сад не држи;
ласкавци лукави то му отржу,
хајдуци смели отимају;
нек мисли како ће ово спречити!

9810

Нашег владара хвалим стога,
ценим га више од других
што смело и мудро се удружи
те снажни послушно стоје,
спремни на сваки његов миг.
Заповест му верно испуњавају,
сваки за себе, за корист сопствену,
за владара, за хвалу и награду,
једном и другом за славу највишу.

9820

Јер ко њу може сад отргнути
од силнога власника?
Њему припада, ми смо том раде,
двоструко раде, ми које он
са њом изнутра безбедним зидом,
споља пресилном војском окружи.

[9500]

9830

ФАУСТ:

Свако нек у свој крај се врати
што му је дат у државину
кô диван поклон пребогати.
Ми ћемо чувати средину.

Нека те бране постојано,
ти неострво које плаћу вали,
а с последњом европском горском граном
веже те брдски венац мали.

Мојој је краљици стечена
земља што сјај кô Сунце расу,
земља — за све благословена —
што виде њу у првом часу

9840

када крај шуморног Еврота
сва блистава из љуске крочи
те сјајна заслепи лепота
мајци, браћи и сестри очи.

[9520]

Сву ову земљу лик твој плени
и највиши ти шаље цвет;
о, више домовину цени
но сав већ освојени свет!

9850

Иако трпи назубљена глава
на горју своме Сунца зраке хладне,
већ помаља се међу стењем трава
оскудна, коју брсте козе гладне.

Кључају врела, слап у амбис пада,
зелене се обронци и долине;
и рунаста раширила се стада
на сто ћувика браздасте планине.

Опрезно, само, полако се креће
говедо к рубу стрме провалије,
ал' остати без уточишта неће,
у литици се сто пећина крије.

9860

Ту Пан их штити, у влажном густишу
животодавне нимфе ту се стане,
чезнућ ка вишим пределима, њишу
збијена стабла тамне своје гране.

[9540]

Прадревне шуме! Храст се диже силан,
док ћудљиво му крошња подрхтава;
осећа јавор сладак сок обилан
и с теретом се својим поиграва.

9870

И мајчински у тихој хладовини
за децу се и јагњад млеко скупља;
ту је и зрело воће у долини,
ту тече сладак мед из старих дупља.

Ту задовољство наследно је,
веселе усне и образи једри,
сви бесмртни су ту где стоје,
и сви су срећни, здрави, ведрѝ.

И тако се у дан румени
очинска снага у детету буди.
И питамо се зачуђени:
да л' су то богови ил' људи?

9880

Тако Аполон лик пастира млада
узе, најлепшега младића;
где природа у чистом кругу влада,
постају једно светови и бића. *(Седа поред ње.)*

[9560]

Тако ја успех у том, ти такође;
прошлост за собом остављамо!
Ти од божанства највишега дође!
Припадаш свету првобитном само.

9890

Неће те замак тврди да спутава!
У вечној младости и у ведрини
још Аркадија Спарту окружава
да боравимо овде у милини.

Блажено ово смамило те место
у ведрѝ судбу! Сада ходи,
док претвара се у сеницу престо,
ка аркадијској срећи и слободи!

*(Позорница се потпуно мења. На низ пећина у стени
наслањају се затворене сенице. СЕНОВИТ ЛУГ се прѝ-
жа до околних литица. Фауст и Хелена се не виде.
Хор спава, лежећи унаоколо у оделитим групама.)*

ФОРКИДА:

Ја не знам откад спавају те девојке,
ни да л' су икад могле оно сањати
што јасно ја сам видела пред очима.
Да разбудим их зато. Нек се зачуди
млађарија; а и ви ћете, брадати,
што седите ту доле, најзад видети

9900

решење тих чудеса веродостојних.
 Хајд, излазите! Хитро своје коврце
 протресите! Из очију сан отрите!
 И не трепћите тако, већ ме слушајте!

[9580]

ХОР:

Збори само, причај, причај које чудо десило се!
 Радо бисмо чуле оно што је тешко веровати;
 већ нам досади да стално посматрамо ово стење.

9910

ФОРКИДА:

Тек што очи протрљасте, ви се већ досађујете?
 Чујте: у тим сеницама и шпиљама уточиште
 и заштиту нашао је наш господар с нашим господом,
 идилични пар љубавни.

ХОР:

Ту унутра?

ФОРКИДА:

Одвојени

од свег света, само мене позваше у тиху службу.
 Поштована, стајах уз њих; али, као што приличи
 да поступа повереник, обазрех се за чим другим,
 освртах се да пронађем негде кору, маховину
 и корење, вична свему лековитом: тако саме
 оставила ту сам њих.

9920

ХОР:

Причаш кô да ту унутра цели светови су били,
 шума, поље, поток, море; какве бајке то испредаш!

ФОРКИДА:

Па дабоме, неискусне! То су незнане дубине:
 силна дворишта, дворане, све то смотрено испитах.

Ал' наједном смех одјекну кроз пећинске просторије;
 погледах, кад: дечко скаче с крила жене ка мушкарцу,
 па од оца опет мајци; то мажење, то грљење,
 задевање од љубави, шала, вика и клицање
 замало ме заглушише.

[9600]

9930

Наг, кô анђеол без крила, фаунски без ичег зверског,
 по тлу чврстоме он скаче, али тле га одбацује
 и хита га у висину, па у другом, трећем скоку
 додирује висок свод.

Бојажљиво мајка виче: скачи опет, кол'ко хоћеш,
 ал' се чувај да не летиш! Лет је теби ускраћен!
 И отац га опомиње: у тлу одбојна је снага
 што те увис гони; само петом земљу ти додирни,
 па ћеш кô син Земљин Антеј одмах бити ојачан.
 И он тако по громадном овом стењу цупка, с једне
 ивице ка другој, свуда укруг, кô што лопта скаче.
 Ал' наједном нестаје га у процепу љуте стене —
 помислимо: изгубљен је. Мајка кука, отац теши,
 ја у страху раменима слежем. Ал' шта сад се јави!
 Да л' се онде благо крије? Цветну одору на пруге
 достојно је обукао.

9940

Кићанке се њишу с руку, на прсима траке трепте,
 у руци му златна лира, сасвим као мали Феб
 бодро приступа ка рубу, ка понору; дивимо се.
 Родитељи усхићени падају у загрљај.
 Шта му то над главом сија? Тешко нам је рећи да л' је
 златан накит то, ил' пламен силне снаге духовне.
 Покретима својим дечак себе већ наговештава
 кô мајстора све лепоте, коме вечне мелодије
 одјекују целим телом; и ви ћете таквог чути,
 видећете њега таквог на врховно дивљење.

[9620]

9950

ХОР:

Зовеш ли ово чудом,
 ти, на Криту рођена?
 Ниси л' зар никад слушала

песничку поучну реч?
Никад још ниси чула
божанско-јуначко богатство
праотачких предања
Јоније или Хеладе?

9960

Све што се збива
у дану данашњем
само је тужан одјек
дивних предачких дана;
прича ти се поредити не може
с оним што љупка лаж,
веродостојнија од истине,
о сину певаше Мајином.

[9640]

9970

Ово нежно а ипак снажно,
тек рођено одојче, увија
у чисте паперјасте пелене,
у прекрасне повоје стеже
гомила брбљивих дадиља
у нерасудној заблуди.
Али снажно и нежно
ђаволче лукаво извлачи
повитљиве руке и ноге,
мирно на месту пурпурни
остављајући омотач
што га плаши и тишти,
налик на изведеног лептира
што се из круте стеге личинке
ширећи крила брзо мигељи,
кроз просунчани етер смело
и обесно лепршајући.

9980

[9660]

Тако и он, најхитрији,
да би лопову и препредењаку
као и свима што корист траже
вечно наклоњен демон био,
спроводи сместа то у дело

9990

најспретнијим вештинама.
Брзо владару мора краде
трозубац, чак и Аресу самом
лукаво мач из канија,
а и Фебу лук и стрелу
као и Хефесту клешта;
и самом би Зевсу, оцу, узео
муњу, да се огња не плаши;
ал' победи Ероса у рвању
потплићући му ногу,
па и Киприди, док га милова,
оте појас са груди.

10000

(Умилна, мелодична гудачка музика одјекује из пећине. Сви почну слушати и убрзо изгледају дубоко дирнути. Од овог трепутка до означене паузе стално се чује снажна музика.)

ФОРКИДА:

Чујте звуке преумилне,
оставите басне те
и богова распре силне
маните! То прође све.

[9680]

10010

Нико више вас не чује.
Више тражимо од вас.
Јер на срце шта делује? —
Једино из срца глас.

(Повлачи се према стени.)

ХОР:

Кад се страшном том створењу
овај мио свиде тон,
нас је, младе по рођењу,
смекшао до суза он.

Када нам у души свиће
нек помркне Сунца сјај;
у сопственом срцу биће
што ускрати свет нам тај.

10020

Хелена, Фауст, Еуфорион у горе описаном костиму.

ЕУФОРИОН:

Кад се дечја песма чује,
и ваша је сласт то права;
кад у такту поцупкујем,
вама срце поиграва.

ХЕЛЕНА:

Ради људског усрећења
љубав спаја врлих двоје;
ал' рад божјег усхићења
ствара преумилно троје.

[9700]

10030

ФАУСТ:

Знамо шта милина сва је:
ти си моја, ја сам твој;
нека само вечно траје
наш удружен блажен пој!

ХОР:

Многолетна срећа чиста
кроз сјај којим светли син
сад над њима двома блиста.
Разнежи ме савез њин!

ЕУФОРИОН:

Пустите, дајте
да увис скачем!

10040

Да у просторе
продирем зрачне,
силна ме жудња
прожима сад.

ФАУСТ:

Смири се, смири!
Не хрли дрско,
да не би пао
или се смрскô,
да нас не сурва
наш син у јад.

[9720]

10050

ЕУФОРИОН:

Не желим више
земљом да ходим;
не држите ме!
Пут ме мој води
горе, да дишем
висина дах.

ХЕЛЕНА:

На родитеље
помисли своје!
Да с луде жеље
све што нас троје
стекосмо не би
постало прах.

10060

ХОР:

Скорог ме њиног
растанка страх!

ХЕЛЕНА И ФАУСТ:

Нас ради скроти,
спутај, пригуши
нагон жестоки
у својој души! [9740]
Буди нам убав
и тихи цвет! 10070

ЕУФОРИОН:

Вама за љубав
спутају лет.
(Вијугајући кроз хор и повлачећи га у игру.)
Лакше облетају ја
весели хор.
Да л' ваља свирка та?
Да није корак спор?

ХЕЛЕНА:

Добро ти паде на ум;
води лепотице све
у кола склад!

ФАУСТ:

Да прође то што пре! 10080
Тај хук, тај бук, тај шум —
свем томе нисам рад.

ЕУФОРИОН И ХОР (играјући и певајући, крећу се у
преплетеним низовима):

Кад ти лепршава
рука лелуја,
сјаји се тршава
коса што буја,

кад лаким стопалом
клизиш по тлу, [9760]
у вијугању том
сад овде си, сад ту: 10090
ти си пред својим циљем,
премило дете!
Душе су твојим миљем
све обузете. (Пауза.)

ЕУФОРИОН:

Хитре ко чигре,
срне, дед амо,
да нове игре
сад заиграмо!
Ја сам ваш ловац,
дивљач сте ви. 10100

ХОР:

Немој хрлити
да хваташ нас;
желимо грлити
твој прелепи стас,
за тиме само
жудимо ми!

ЕУФОРИОН:

Беж'те међ грмене!
На стене стрмене! [9780]
Није ми мило
да олако стичем; 10110
кад освајам силом,
од среће кличем.

ХЕЛЕНА И ФАУСТ:

Каква обест и дивљање!
 Неће стати махнитање;
 ко да јечи сто рогова
 преко шума и брегова.
 Какав бес! И какав хук!

ХОР (појединачно брзо улазећи):

Поред нас је протрчао,
 презриво се насмејао
 па измеђ нас дочепао
 најдивљачнију за струк. 10120

ЕУФОРИОН (уносећи једну младу девојку):

Вучем ову једру малу
 за насладу и за шалу;
 и љубим је, мада не да,
 и у уста и у недра,
 да покажем желим свима
 моћ и вољу коју имам.

ДЕВОЈКА:

Пусти ме! И ми имамо
 духа, храбрости и воље;
 чак од тебе много боље
 ми за постојаност знамо. [9800]
 Мислиш да ми отпор преста?
 Не уздај се у ту срећу!
 Стегни, и од забаве ћу
 опећи те, лудо, места. 10130

(Забукти и отпламса у висину.)

За мнош хајд у лаки зрак,
 за мнош хајд у шпиље мрак,
 граби мету која неста!

ЕУФОРИОН (стресајући преостале пламичке):

Стења је крш и лом
 у шумском жбуњу том. 10140
 Чему тескоба сва?
 Та млад и свеж сам ја.
 Ветрова шумор-хук,
 слапова жубор-бук
 из даљине се диже;
 нек су што ближе!

(Скаче све више уз стење.)

ХЕЛЕНА, ФАУСТ И ХОР:

Стрепимо од твога пада.
 Дивокози ниси друг. [9820]

ЕУФОРИОН:

Висини се душа нада,
 жели широк видокруг. 10150

Знам сада где сам! О,
 Пелопса земља је то,
 острво налик на брод,
 копну и мору род.

ХОР:

Немој на брег, у луг,
 овде се смири;
 гледај, свуд оокруг
 грожђа шпалири,
 смокве су зреле ту,
 јабука руј. 10160
 Мили, на милом тлу
 остани, чуј!

ЕУФОРИОН:

Снивате мира дан?
Други нек снују сан!
Рат је гесло за нас!
Победа! — ори се глас.

ХОР:

Ко сред мира жели
ратних труба јек, [9840]
тог више не весели
нада у бољи век. 10170

ЕУФОРИОН:

Свима што овде се роде
и кроз опасност ходе,
крв лију, презирућ страх
до у последњи дах,
свима што душом горе
за циљ пресвети свој,
свима што се боре
награду донеће бој!

ХОР:

Гле! На каквој је висини!
Али мањи се не чини. 10180
Кô да сја оклопљен сав
стремећ победи кô лав.

ЕУФОРИОН:

Тврди зидови су ништа!
Самосвесно се усуди!
Нема чвршћег упоришта
од мужевних тучних груди.

Рад слободе драгоцене
сви у битку нек полете! [9860]
Амазонке нек су жене,
прави јунак свако дете. 10190

ХОР:

О, поезијо света,
стреми ка небу са света!
Кô најлепша звезда сјај,
осветли најдаљи крај!
А ипак стиже до нас,
увек јој слушамо глас,
волимо пропламсај.

ЕУФОРИОН:

Не, не кô дете, под оружјем
долази младић, смелим друг! 10200
Слободним људима окружен,
у духу одужи већ дуг.
Хајдмо само!
пут нас тамо
води у широк славе круг.

ХЕЛЕНА И ФАУСТ:

Тек што си у живот позван,
тек што виде ведри дан,
ти у простор желиш грозан,
преболан и злокобан. [9880]
Зар не чујеш?
Нас не шујеш? 10210
Зар је мили савез сан?

ЕУФОРИОН:

Свуд над морем грмљавина!
Одјекује сваки до!

Војске туку се, прашина,
вал се пени, јад и зло!
Свуд се страда
и смрт влада,
свакоме је јасно то.

ХЕЛЕНА, ФАУСТ И ХОР:

Зашто ужасу си предан?
Зашто ли те вуче гроб?

10220

ЕУФОРИОН:

Зар да из даљине гледам?
Нек ме снађе општа коб!

ПРЕЂАШЊИ:

Обесно дете, што се
обрече смрти?

ЕУФОРИОН:

Свеједно! — Крила ме носе,
цептим и дрхтим!
Морам! Пут ми не пречите!
Онамо сада!

[9900]

(Баца се у ваздух, одећа га носи за тренутак, глава му блиста,
за њим се вуче трака светлости.)

ХОР:

Икаре! О, лелечите
са тешког јада!

10230

(Један леп младић се руши пред ноге родитеља, у мртвацу као
да уочавамо један познат лик; али телесност одмах ишчезава,
ореол се попут комете пење у небо, на тлу остају одећа, плашт
и лира.)

ХЕЛЕНА И ФАУСТ:

Радости трне плам,
бол је смењује љут.

ЕУФОРИОНОВ ГЛАС ИЗ ДУБИНЕ:

Не дај да идем сам,
мајко, на туробни пут! (Пауза.)

ХОР (жалопојка):

Знамо те! — Сам нећеш сада
бити, ма где боравио;
у срцу си нашем, мада
бели дан си оставио.
Са завишћу, без ридања
опевамо удес твој:
још нас крепи, још одзвања
твоја храброст и твој пој.

10240

Рођен за земаљску радост,
из великог дома, јак,
ти изгуби цветну младост,
прерано те узе мрак —
душу пуну сажалења,
посматрања оштрог дар,
страсну љубав дивних жена,
најличније песме жар.

[9920]

10250

Али к мрежи ногом чилом
сам си хитао низ пут,
нарушавајући силом
обичај и закон крут;
даде висок смер тежину
храбром подухвату твој,
к предивном се плену вину,
али не успе у том.

Ко успева? — Умотана
судба на то крије лик, 10260
најкобнијег овог дана
замре сваки глас и крик.
Не ћутите! Нек се ори
нове бодре песме јек!
Јер њих земља опет твори,
као што је одувек.

(Дуга пауза. Музика престаје.)

ХЕЛЕНА (Фаусту):

Реч стара и на мени се потврдила:
да срећа се с лепотом трајно не спаја. [9940]
Нит љубави се и живота прекиде;
оплакујем их, болно збогом! кажем ти, 10270
још једном ти се бацајућ у наручје.
Персефонејо, прими мене с дететом!

(Грли Фауста, телесност ишчезава, одећа и вео остају у његовим рукама.)

ФОРКИДА (Фаусту):

Сад чврсто држи што ти од свег оста!
Ту одећу не испуштај! Зли дуси
већ трзају јој крајеве да њу
у Доњи свет одвуку. Чврсто држи!
Изгубио си богињу, ал' то је
божанско ипак. Неоцењива
премилост нека увис те понесе!
Кроз етер брзо носиће те она 10280
над свим просташтвом, докле год издржиш.
Видећемо се далеко одавде.

(Хеленина одећа се расплињава у облаке, који окружавају Фауста, дижу га увис и одлећу заједно са њим.)

ФОРКИДА (узима са земље Еуфорионову одећу, плашт и лиру, ступа на просценијум, високо диже ове остатке и говори):

Баш срећно дочепах се тога!
Додуше, неста оног огња,
ал' не жалим свет овај худи.
У песницима то палиће жар,
еснафску завист ће да буди;
ја им не могу поклањати дар, [9960]
ал' могу бар да одећу посудим.
(Седа на један стуб у просценијуму.)

ПАНТАЛИДА:

Девојке, брже! Спаде с нас чаролија, 10290
духовни сулуд јарам бабе тесалске
и опојно и збркано звекетање
што смућује нам ухо, а још горе дух.
У Хад! Већ краљица нам хита озбиљно
онамо доле. Нек је верне слушкиње
у стопу прате! Она на нас чекаће
крај престола владарки недокучивих.

ХОР:

Краљице свуда су радо виђене;
и у Хаду на врху стоје,
гордо у друштву себи равних, 10300
присно зборећ са Персефоном;
али нама у позадини
дубоких ливада асфодела,
у друштву неплодних врба
и дугуљастих јаблана,
каква је нама забава дата?
Да ко слепи мишеви пиштимо,
шапћемо немило, аветињски. [9980]

ПРЕДВОДНИЦА ХОРА:

Ко није име стекао, ни тежио
за племенитим, елементи су му дом;
па одлазите! Жарко желим бити ја 10310

са својом краљицом; јер личност нам
и верност чува, а не само заслуга. (Одлази.)

ЦЕО ХОР:

Враћене смо светлости дневној;
нисмо, додуше, личности више,
то осећамо и то знамо,
али у Хад се нећемо вратити.
Вечито жива природа
пуноважно право полаже
на нас духове, и ми на њу. 10320

ЈЕДАН ДЕО ХОРА:

Сред лебдења, треперења и шаптања безброј грања
из корења љупко, лако мамимо живота врела
пут крошања; лишћем, цвећем штедро ми украшавамо
лепршаве косе, да их ветар вије слободно.
Плод ли падне, ту се хитро скупе, живо тискајућ се,
људи, стада, сви пожудни да награбе, да се сладе,
ко пред првим боговима све се клања око нас.

ДРУГИ ДЕО:

Уз литице глатке ове што блистају надалеко
свијамо се, припијамо, благо се таласајућ; [10000]
сваки глас послушнујемо, песму птица, свирку
трске: 10330
па и на глас Панов, страшни, одговор је спреман наш;
када нешто зашумори, одговор одшуморимо;
кад се грмљавина чује, с потресном се двострукошћу
ваља наша громка јека, тростручи се, седмостручи.

ТРЕЋИ ДЕО:

Сестре! Гипкијега духа, ми хитамо с потоцима;
јер нас маме у даљини повијарци накићени.
Све наниже, меандерски вијугајућ, натапамо

сад ливаду, сад рудину, сада башту око куће;
витке крошње чемпресове, које стреме над пределом
и обалом ка етеру, означавају нам пут. 10340

ЧЕТВРТИ ДЕО:

Ви теците куд вам драго; ми кружимо шуморећи
око брега свег обраслог где се чокоти зелене.
Онде у све дневне часе страсно се у рад заљубљен
виноградар труди око неизвесног успеха.
Копа, риља и загрће, обрезаје, привезује,
сваком богу молећи се, а пре свега богу Сунца.
Бах, мекушац, слабо брине за својега слугу верног,
ленчари у хладовини, лудујући с фаунима.
Што за полупијане му сањарије треба, све се
то у мешинама чува, крчазима, посудама, [10020] 10350
поред хладних провалија, а за вечита времена.
А кад богови, пре свију Хелије, поклонив штедро
влагу и топлоту, грожђем изобиља рог наврше,
све оживи где је тихо виноградар радио.
Пушка под свим вињагама, од чокота до чокота;
корпе шкрипе, ведре звече, батаре се угибају,
све пут каце где муљачи крепко коло заводе;
газе свето преобиље чистих сочних бобица,
гадно изгњечена пуца прскају и пене се.
Тад цимбали и тасови запарају ухо једном; 10360
то из древних мистерија бог Дионис производи,
с њим су козонози, који козоноге жене носе,
и Силенов дугоухи пратилац што громко њаче.
Ништа ти не штеде! Газе копитима сву пристojност,
сва се чула ковитлају, заглушен је сваки слух.
Пијанице купе грабе, пуних трбуха и глава;
ко још стоји, увећава вреву; јер да нова шира
смести се. што брже треба испразнити стари мех!

(Завеса пада.)

(Форкида се диже на просценијуму, огромна, силази са котурни,
одлаже маску и вео и показује се као Мефистофелес, да би,
ако буде потребно, у виду епиграма коментарисала комад.)

ЧЕТВРТИ ЧИН

ПЛАНИНА

Огромни на зубљени стеновити врхови. Наилази облак, наслања се на стење, спушта се на једну пљоснату избочину и дели се.

ФАУСТ (*излази*):

Самоћу најдубљу под собом гледајућ
на руб врхунца овог ступам смотрено,
напуштајући облак што ме носио
над морем и над копном по ведринама.
Полако он се, не расплињујући се,
од мене одваја. На исток згрудвана
та поворка се тиска, а за њоме се
и очи крећу, чудећ се и дивећ се.
Раздељује се, стално преображљива,
таласава, променљива. Ал' ипак ће
убличена бити. — Јесте, очи ме
не преварише! — Ено, дивно опружен
на јастуцима сунцем обасјанима,
циновски, ал' боголик видим женски стас!
Јунони, Леди и Хелени налик је
док ми пред оком љупко величанствено
лелуја. Ах! Већ помера се! Раширен
безоблично, наторлашен, сад почива
на истоку, кô удаљен брег ледени,
и летимичних дана голем смисао
заслепљујући зрцали. Ал' мени још
лелуја нежан прамен магле светао
уз груди и уз чело, разведравајућ,
свежином милујући. А сад пење се

[10040] 10370

10380

10390

све више, више, лако, кô да оклева,
и склапа се. — Да л' мене то обмањује
усхићујући један лик, кô највише
младости прве добро, давно нестало?
С дна душе рана блага ево навиру;
на љубав Аурорину то мени све
указује, лакокрилу, на првашњи
опомиње ме поглед, који осетих
свим срцем сместа, мада умом не схватах,
и који, кад ме проже, пресја блага сва.
Кô душина лепота облик мили се
разграђава, не растура се, диже се
у етар, ка висинама, и са собом
најбољи део мога бића повлачи.

[10060]

10400

*Наилази, лупкајући, Чизма од седам миља. Друга одмах за њом.
Силази Мефистофелес. Чизме журно одлазе.*

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Оваквог корачања нитде нема!
А сада реци: шта ти на ум паде?
Зашто ли усред тих ужаса стаде,
сред камења што грозно зева?
Знам га ја добро, ал' са места другог,
јер оно је дно пакла било дуго.

10410

ФАУСТ:

Шашавих бајки код тебе увек има;
почињеш опет да ме гњавиш њима?

МЕФИСТОФЕЛЕС (*озбиљно*):

Кад Господ прогна нас — а знам и што —
из ваздуха у понајдубље дно,
онамо где средишњи жарки плам
вечито сваки прогорева кам,
ми смо се нашли, при том силном сјају,

у стисци и у гадном положају.
 Ђаволи сви почеше да се гуше,
 и горе а и доле да се пуше;
 па киселина, гас сумпорни, смрад
 страховито сав преплавише ад,
 те кора земље, ма кол'ко дубока,
 пуче уз прасак за трен ока.
 На другоме крајичку сад је све то;
 негдашњег дна на врху сада ето.
 А они и на томе темеље науку праву,
 па све преокрећу на главу.
 Јер ми смо испод јарма жар-гробнице утекли
 и владавину силну над ваздухом смо стекли;
 чита тајна, ал' је крију давно
 и позно свету казују је јавно.

[10080] 10420

10430

ФАУСТ:

Нек племенито-неме су планине!
 Не питам: како? Нит' ме: зашто? брине. —
 Кад се у себи самој засновала
 природа, тад је земљи област дала,
 створила срећно висове и кланце,
 уздигла стене у планинске ланце,
 низ стране разастрла узвишице,
 извајала их благо до равнице:
 за радост, када расте све зелено,
 не треба њој то врење бесмислено.

[10100] 10440

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ах, приче! Чини вам се то јасно као дан;
 ал' ја сам био онде: боље знам.
 Био сам ту кад кључале дубине,
 набрекле, реком носиле су пламен,
 кад Молох је прикивао планине,
 те свуда округ летео је камен.
 Још стрше свуд громаде сред долине;

10450

откуда таквог завитлаја моћ?
 Филозофи не могу то да схвате
 нити да стење помере одатле —
 обрукасмо се мислећ дан и ноћ. —
 Само пук припрост то појми како треба,
 и у своме се суду не колеба;
 у њему мудрост сазрела је давно:
 ово је чудо Сатанино славно.
 Мој путник, вером поштапајућ се, гега
 до Ђаволовог моста, до Ђаволовог брега.

[10120] 10460

ФАУСТ:

Па знаменита ствар је знати право
 шта ли све мисли о природи ђаво.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Нек буде што му драго — баш марим ја за њу!
 Ал' ствар је части: ђаво беше ту!
 Ми смо за дела велика: за мрак,
 за гужву, силу, лудост! То је знак! —
 Него, да јасно упитам на крају:
 зар теби ништа лепо се не чини
 на овој нашој површини?
 У безмерној си гледао даљини
 „сва царства света и сву њину славу“.
 Ал', неутољив каквим Бог те дао,
 ти, ваљда, ниси жељу осећао?

10470

ФАУСТ:

Још како! Страст ме привуче жестока
 к великом нечем. Погоди!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

За трен ока.
 Престони неки потражићу град
 са грозним језгром где се толи глад,

где кроз сокаке тесне људи гмижу, 10480
 забати шиљати се дижу,
 на тргу купус, репа, лука венци,
 па загађени касапски ћепенци [10140]
 где зунзаре се роје ројем
 печењем частећ се и лојем;
 у свако доба ту и смрад
 затећи ћеш и бучан рад.
 Улице даље широкe су и праве
 и богзна како отмене се праве;
 и најзад, изван стега градског зида, 10490
 предграђа дуга губе се из вида.
 Уживо бих у клопарању
 и буци кочија без броја,
 у вечној вреви, трчкарању
 ускомешаног мрављег роја.
 Па јахао ил' био вожен,
 изгледао бих њихов стожер,
 свако би мени одавао част.

ФАУСТ:

Слабо ме то привући може!
 Драго ти кад се људи множе,
 када се хране све у сласт, 10500
 чак образују себе — а на крају
 у бунције си само одгајио ту рају.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тад бих за провод, на пријатном месту, [10160]
 сазидо замак величанствен.
 Ливаде, њиве, брег и честу
 претворио бих у парк божанствен.
 Свуд бедеми зелени, сомот-леје,
 стазе под конач, засенчене стреје,
 слапови што се преко стења лију,
 и свакојаки шедрвани; 10510

ту отмен лук се диже, ал' по страни
 тисуће малих млазева свуд бију!
 А тад бих диго за најлепше жене
 удобно-присне кућице малене;
 проводио бих дане ту и ноћи
 у преумилно-дружеској самоћи.
 За жене, рекох; не узми то ко шалу:
 лепојке увек замишљау у плуралу.

ФАУСТ:

Покварен и модеран! Брат си Сарданапалу!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Па ко ће знати шта ти срце хтело? 10520
 Зацело, нешто узвишено-смело.
 К Месецу ти си жудио све ближе,
 па, ваљда, страст онамо сад те диже? [10180]

ФАУСТ:

Нипошто! Овај земљин шар
 још пружа простор за голема дела.
 На ме још многи диван чека дар,
 осећам снагу за прегнућа смела.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

И славу би да стечеш тиме?
 Преткиње су ти, видим, хероине.

ФАУСТ:

Жудан сам владе и власништва! 10530
 Дело је све, а слава ништа.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А наћи ће се и песници, брале,
да пред потомством сјај твој хвале
и лудост лудошћу да пале.

ФАУСТ:

Ти ништа не слутиш о том.
Зар ти познајеш чежњу људи?
У горком, јетком бићу свом
ти појма немаш за чим човек жуди!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Па лепо, нека је по твом!
Де, повери ми сав опсег својих ћуди.

10540

ФАУСТ:

Поглед ми море дебело привуче;
навре и диже упропице вале,
па спласну, све их стресе да се сруче
и да ка ниској обали навале.
Наљутило ме то; јер обест свака
слободном духу, што сва права цени,
узбурка крв жестином утисака
и зловољом му осећања плени.
Случајем држећ то, погледах боље:
вал стаде, па се натраг откотрља,
напустив гордо освојено поље;
ал' гле, за трен у стару игру срља.

[10200]

10550

МЕФИСТОФЕЛЕС (*ad spectatores*):

Ту не сазнадох ништа ново;
већ сто хиљада лета гледам ово.

ФАУСТ (*страсно настављајући*):

С безброј се страна оно дошуњава
да, неплодно, неплодност умножава;
навире, расте, ваља се, прекрива
пространства пуста, немила и сива.
Валовље влада снагом опседнуто;
повуче се — и шта је постигнуто
да душу страхом и очајем стисне?
Елемент дивљи силе бескорисне!
Ту се ја самонадвишењу надам;
ту бих у борбу, то бих да савладам.

10560

[10220]

А могућно је! — Мада набујало,
пред сваком хумком оно скрене мало;
ма како да се осионо грчи,
и мали вис пред њиме гордо штрчи,
дубина мала привлачи га снажно.
Ја духом тада сковах план одважно:
на предивно уживање приони,
деспотско море од обале склони,
границе сузи тој влажној ширини,
сабиј је у њу саму, у даљини.
Све сам то јасно смислио у глави.
Усуди се, и жељу ми оствари!

10570

(Бубњевци и ратничка музика иза леђа гледалаца, из даљине,
са десне стране.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Бар то је лако! — Да л' чујеш далеку
бубњаву?

ФАУСТ:

Опет рат! За такву јеку
марили никад нису умни људи.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Рат или мир — тек, оног умним зову
ко се у свакој околности труди
да некако извуче корист своју.
Он вреба згодан трен и смишља шта би.
Прилика ту је — хајд, Фаусте, граби!

10580

ФАУСТ:

Поштеди ме тих загонетних лажи!
Кратко и јасно, шта то смераш? Кажи!

[10240]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Путем све јасно читам кô из књиге:
доброга цара море силне бриге;
та знаш га. Докле давасмо му шаком
и капом лажно богатство, он, лаком,
мишљаше да ће цео свет да купи.
Јер млад је био кад на престо ступи,
па се на лажан закључак позива:
да није нимало противно,
него баш пожељно и дивно
да влада и у исти мах ужива.

10590

ФАУСТ:

Заблуда! Онај који заповеда,
мора у томе срећу осећати.
Груди му сврха велика опседа,
али о томе не сме нико знати.
Што својим вернима у ухо шане,
то се и деси, и сав свет се зграние.
Тако ће стално с висина да зрачи — ;
ко ужива, просташтво га привлачи.

10600

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Није он такав! Мада уживао је доста!
Ал' царство пленом анархије поста,
велико, мало, све се то закрви,
брат се на брата душмански острви,
замак на замак, град на град,
еснаф на племство крете тад,
бискуп на паству и на клер;
свак сваког гледаше кô звер.
У црквама се клало, изван града
трговац, путник мораше да страда.
Живот је био одбрана: те свако
смелији поста; и то је ишло тако.

[10260]

10610

ФАУСТ:

Ишло, ћопкало, падало, устајало,
па спотакло се и грубо стрпоштало.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

То стање нико да куди није смео,
свако је нешто да представља хтео:
и најмањи се богзна кол'ким гради.
Ал' најбољима најзад се досади.
Ваљани устадоше, па ће рећи:
„Господар је ко мир нам може стећи.
Цар то нит' хоће нити може —
бирајмо новог, који зна
да свакоме безбедност да,
да ново царство новим духом прожме,
те да се мир и правда сложе!“

10620

[10280]

ФАУСТ:

То попови су, канда, рекли.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Јесу,

10630

да обезбеде туст стомак и кесу;
учествоваху више но остали.
Чим поче буна, благослов јој дали;
и цар, ког усрећисмо ми, сад кани,
повукавши се, да одсудно се брани.

ФАУСТ:

Штета да, добар и искрен, он страда.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Хајд, погледајмо! Ко живи, нек се нада.
Изведимо га с овог уског пута!
Једанпут спасен, спасен је сто пута.
Све може бити, коцка није пала.
А буде л' среће, биће и вазала.

10640

(Пењу се преко средишњег горја и посматрају распоред војске у долини. Добоши и ратна музика одјекују одоздо.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Положај наш је добро распоређен.
Пожури! Успех нам је обезбеђен.

ФАУСТ:

Шта може још да спасе царство?
Враџбине! Привид! Опсенарство!

[10300]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Лукавство ратно, да добије се бој!
Учврсти велик наум свој
све на коначан циљ мислећи!

Сачувамо ли цару трон
и земље, ти преда њ ћеш клећи
и приморје поклониће ти он.

10650

ФАУСТ:

Успевао си већ у много чему;
па хајде, добиј битку њему!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Не, ти ћеш битку задобити!
Врховни генерал ћеш бити.

ФАУСТ:

То би баш била дрскост првог реда:
да ту, где појма немам, заповедам!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Пусти нек генералштаб о свем брине
и одговорност с фелдмаршала скине.
Одавно већ нањуших ратно смеће,
те саставих унапред војно веће
од силних древних људи из пра-стења;
срећан ко таква окупи створења.

10660

ФАУСТ:

А ко су они људи под оружјем?
Позва л' горштаке да нам се придруже?

[10320]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Њих не, ал' налик Петру Сквенцу
од целог шљама квинтесенцу.

Појављују се три силна јунака.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ево јунака мојих поноситих!
 Као што видиш, врло различити
 по добу свом су, друкчији оделом 10670
 као и својим оружјем; зацело,
 нећеш се с њима лоше овајдити. (*Ad spectatores.*)
 Данас би свако дете мач да паше,
 витешки панцир и колир да има;
 стог алегоричне ће хуље наше
 утол'ко више свидети се свима.

СМЕЛОМЛАТ (*млад, лако наоружан, у шареној одећи*):

Ко год ме погледа, по лицу
 песницом ја ћу да га ћушим;
 за кике сваку кукавицу
 протрешћу да се само пуши. 10680

БРЗОГРАБ (*у зрелом добу, добро наоружан, богато одевен*):

Такве су празне чарке јадне,
 не губи време и не скитај!
 Узимај што под руку падне,
 о свему другом после питај!

ЧВРСТОДРЖ (*у годинама, тешко наоружан, без одеће*):

Ни тиме много се не стече!
 Иметак брзо се растече, [10340]
 у бујици живота страда.
 Боље је задржати но узети;
 нико ти ништа не може отети
 тамо где седа глава влада. 10690

(*Сва тројица силазе.*)

НА ПРЕДГОРЈУ

Бубњеви и ратничка музика одоздо. Разатињу царев шатор.

Цар. Главнокомандујући. Пратња.

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

Још ми се добро смишљен наум чини
 што војску сву збијену повукосмо
 ка овој погодној долини;
 надам се, добро изабрали то смо.

ЦАР:

Но, видећемо; ал' ми узмицање
 досади, јер већ личи на бежање.

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

Погледај, господару, десно крило!
 Згоднијег тла за војну није било:
 брда ни стрма али ни проходна,
 за противника тешка, за нас згодна; 10700
 ка овој таласавој узвишици
 не смеју поћи њини коњаници.

ЦАР:

За похвалу је ово, ту се слажем;
 ту може да се мишица покаже.

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

Ту на средини, на ливади тој,
 фалангу видиш приправну за бој. [10360]
 Сред јутарње се измаглице ране

копаља шума блиста на све стране.
Силан се квадрат њише као море!
Хиљаде ту за подвизима горе.
По томе суди каква им је снага;
видећеш, они згромиће свог врага.

10710

ЦАР:

Први пут тако нечим очи појим.
Оваква војска двоструко се броји.

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

О левом крилу немам шта да јавим;
литу држе све јунаци прави.
Та хрид, што венац оружја је кити,
улаз у онај важан кланац штити.
Слутим већ: ту ће непријатељ бити
изненађен и кости оставити.

10720

ЦАР:

Онде су моји рођаци неверни
што мене братом и ујаком зваху;
све мање беху обзирни и смерни,
све мање трон и скиптар поштоваху;
опустошивши царство, завађени,
сад сложено иду снујућ пропаст мени.
А гомила се њише, неодлучна,
па пушта да је носи струја бучна.

[10380]

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

Наш поузданик, скачућ преко стења,
из опасног се враћа ухођења.

10730

ПРВИ УХОДА:

Свуд нас где смо путовали
храброст и лукавство спасе,

те прођосмо доста; али
не носимо добре гласе.
Многи се на верност куну
теби; али не помажу:
све превире, и у буну
народ може поћи, кажу.

ЦАР:

Саможивом је самоочување
више но дужност, част и поштовање.
Не стрепите ли: када дође час,
суседов пожар спалиће и вас?

10740

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ:

Ено и другога: низ стење споро
спушта се, дрхти, клонуо је скоро.

ДРУГИ УХОДА:

Изнајпре се забављасмо
мотрећ дивљи метеж глупи;
кад наједном угледасмо:
нови цар на чело ступи.
Свуд низ одређене стазе
силно мноштво пољем клима;
праве овце, они газе
за лажљивим стеговима!

[10400]

10750

ЦАР:

Тај противцар на корист ми се јави,
тек сад се као цар осећам прави.
За вишу сврху стављам оклоп свој,
а не, ко пре, за тобожњи тек бој.
На празницима мојим све је сјало,
свег беше, ал' опасности нимало.
Када на савет ваш у алку стрељах,

срце је моје тукло, турнир жељах;
да нисте ме од рата одвраћали,
сад би ми славу јуначку сви знали.
У царству ватре, сред стихије вреле,
осетих да су моје груди зреле;
елемент се на мене грозно сручи;
то беше привид, ал' ме заобручи. [10420]
О победи и слави мутно сневах;
сада ћу стећи што пре не успевах.

(Одлазе гласници да однесу изазов Противцару.)

Фауст у оклопу, са спуштеним визиром.

Три силна јунака, наоружани и одевени као горе.

ФАУСТ:

Нећеш нас, мислим, грдити; јер вреде
опрезне очи и кад нема беде. 10770
Тај брдски народ стално мозга нешто,
сву природу и стене чита вешто.
Одавно из равница пошли, они
сад су све више своје горју склони.
Делају мирно у процепу стења,
сред племенитих гасних испарења;
раздвајају, испитују, па спајају,
све желећи да нешто ново стварају.
Тананим прстом свога духа силна 10780
обличја граде светла и прозирна,
па у кристалу, где ћутња вечита је,
гледају горњег света догађаје.

ЦАР:

Чух то, и верујем у твоје приче;
ал' шта се то нас, врли мој, сад тиче?

ФАУСТ:

Сабињански чаробњак тебе смерно
поштује, часно служи ти и верно. [10440]
Каква ли страшна судба њега мину!
Већ пруже запуцкета, пламен сину,
ухвати цепанице укрштене, 10790
сумпорисане, смолом заливене;
не би ту могла сва људска створења,
ни Бог ни ђаво донети спасења;
ал' ти га, царе, лично ослободи
ланаца жарких. У Риму то се згоди.
Својом га силно задужи добротом
те само цепти над твојим животом,
заборавивши себе, за те брине
испитујући звезде и дубине.
Рече нам да се штитимо што пре. 10800
Планинске силе опасне су, зле;
природа дела слободно и страшно,
поповска тупост то зове чаробњаштвом.

ЦАР:

У дан весеља, када ведри гости
уживају у нашој свечаности,
драг нам је свако ко нам на праг стане
и крчи пут у препуне дворане;
ал' најдражи нам частан човек буди 10460
што долази да снажну помоћ нуди
у јутра час, незане величине,
јер над њим су теразије судбине. 10810
Ал' у тренутку свечану и важну
склоните с вољног мача руку снажну,
поштујте трен кад чете небројене
крећу да војште за ил' против мене!
Уздам се у се! Ко би царску власт,
нек лично и заслужи такву част.
Авет што на нас диже се и царем

назива себе, земље господарем,
војводом, сизереном — својом руком
вратићу где мртваци муче мучком!

10820

ФАУСТ:

Ма како било са овим што кажеш,
није ти мудро да главу залажеш.
Гребен и перјаница шлем ти кити.
Главу, што храброст крепи нам, он штити.
Зар могу без ње удови? Кад глава
усни, наједном и уд сваки спава;
рана на глави одмах и њих згоди,
по опоравку њеном сви су бодри.
Рука се хитро својим снажним правом
користи, подижући штит над главом;
мач присећа се дужности, па тада
одбија напад да нов удар зада;
печати срећан исход крепка нога,
стајући за врат врага срушенога.

[10480]

10830

ЦАР:

Тако и њега гнев мој задесиће,
горда му глава подножје ми биће!

ГЛАСНИЦИ (*враћају се*):

Нити стекосмо признања,
нит' нас части дочекале:
наша отмена послања
примише кò празне шале:
„Ваш цар више не постоји,
пуст је одјек сад низ до;
сети л' га се човек који,
каже: Давно беше то.“

10840

ФАУСТ:

Па то се баш и десило по жељи
свих што су чврсти твоји пријатељи.
Војска ти чека битку с нестрпљењем;
час је! За напад издај наређење!

[10500]

ЦАР:

Од мене заповести сад не тражи.
(Главномандујућем.)

Кнеже, свим дужностима располажи!

10850

ВРХОВНИ ГЕНЕРАЛ:

Крените десним крилом! Млада снага
војника наших, оданих и врлих,
на пола пута нек разбије врага
који овамо горе к нама хрли!

ФАУСТ:

Дозволи тад да овај јунак чврсти
у твој се предњи бојни ред уврсти,
па, присно здружен с њима, да низ поље
покаже своју снагу понајбоље!

(Показује надесно.)

СМЕЛОМЛАТ (*прилази*):

Ком' видим лице, окренути га неће
пре но му обе вилице размрскам;
ко окрене ми леђа, том низ плеће
заљуљаће се очас глава дрска.
Кад почне кò ја војска сва
да бесно сече и да мрви,
разбећи ће се багра та
у својој купајућ се крви. (*Оде.*)

10860

ВРХОВНИ ГЕНЕРАЛ:

Полако сада кренимо средином
да ударимо мудро, свом силином; [10520]
онамо десно већ су наше чете
успеле да им наум поремете. 10870

ФАУСТ (*показујући на средњега*):

Хајде, и овом заповести дај!
Хитар је, све пред собом руши тај.

БРЗОГРАБ (*прилази*):

Нек храброст бораца се твојих
са пожудом за пленом споји;
нек свако мисли како ће да хара
богати шатор противцара.
Неће се дуго он још разметати,
на чело фаланге ћу стати.

ХИТРОПЛЕНКА (*торбарка, привијајући се уз њега*):

Најдражи јаран он је мени,
мада се са мношвом не ожени. 10880
Жетва нам стиже обилата!
Жена подивља кад плен хвата,
безобзирна је ћуд у ње;
напред! Ко победи, све сме. (*Обоје излазе.*)

ВРХОВНИ ГЕНЕРАЛ:

Сад, као што је предвидљиво било,
њихово десно наваљује крило.
Ал' спречићемо њихов напор љут
кроз тесан кланац да пробију пут. [10540]

ФАУСТ (*показује налево*):

Тад молим, нек и он у борбу ходи;
кад снажни себе снаже, то не шкоди. 10890

ЧВРСТОДРЖ (*прилази*):

За лево крило не брините ништа!
Где станем, не одступам са попршта;
искуство старо у овом ме крепи,
што држим, то ни муња не расцепи. (*Оде.*)

МЕФИСТОФЕЛЕС (*силазећи одозго*):

Где како сад из позадине,
из сваког гротла и пукотине
наоружани људи газе
закрчујући уске стазе,
творећи бедем мачевима,
панцирима и штитовима, 10900
чекајућ знак па да полете.

(*Тихо, онима који знају.*)

Одакле су, наслућујете.
Ал' нисам ни ја докон био,
оружнице сам почистио;
похрлише у привид нови
ко да су још владари земље;
цареви, краљеви, витезови
сад су тек празне кућице пужевље; [10560]
њима се многа авет украшава,
средњи век живо ускрсава. 10910
Ма какав ту ђаволак да се крије,
ефекат засад омануо није. (*Гласно.*)
Где, унапред су пуни гнева,
лимено оружје им сева!
И многи дроњав барјак ту се шири,
дочекав једва да свеж ваздух пири.

Ту једно древно племе стоји смело
и радо би у нову борбу хтелo.

(Страховито труљење одозго, у непријатељској војсци приметно колебање.)

ФАУСТ:

Цео се видокруг сад смрачи,
тек овде-онде што прозрачи
пророчки кобан румен сјај;
крв боји мач и купа чело;
цело се небо ту уплело,
не само ваздух, стење, гај.

10920

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Десно се крило снажно држи;
а онде видим Смеломлата
где се укоштац храбро хвата,
од сваког виши, од свих бржи.

[10580]

ЦАР:

Изнајпре видех једну руку,
а сада се већ десет туку —
неприродно се ово зби.

10930

ФАУСТ:

Зар ниси чуо како магле
уз сицилијско жало нагле?
По дану видиш онде ти
где уздигав се у висине,
кроз чудне одражен маглине,
необичан се јавља лик:
ту град за градом се колеба,
њицу се баште усред неба,
кроз етер сија крајолик.

10940

ЦАР:

Ал' чудно! Нису посла чиста —
сваки се вршак копља блиста;
пуцкетају и сјаје шиљци,
на њима играју пламичци;
то ко да је у игри враг.

ФАУСТ:

Опрости, царе, то је траг
ишчезлих духовних натура,
одблесак оних Диоскура
којима се сред љутих бура
морнари моле, тражећ спас.

[10600]

10950

ЦАР:

Но, реци, ког задужих ја
те природа сва чуда збра
и распростре их испред нас?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Мајстора узвишеног, који
брине о добру твом и злу!
Претње непријатеља твојих
узбудише му душу сву.
Захвалан, хтео би те избавити,
макар и своју крв морао лити.

ЦАР:

Када на престо уз клицање седох
и постах неко, то прокушат хтедох,
па реших брзо: за потврду власти
седобрадог ћу из пламена спасти.
Покварих радост поповима свим,
наклоност њихову не стекох тим.

10960

Зар сад, кад тол'ка минула су лета,
да награда за бодар чин процвета?

ФАУСТ:

Богат је плод милосрднога чина; [10620]
окрени поглед пут висина!
Мислим да Он је тај знак писо, — 10970
пази, обзнаниће се смисо.

ЦАР:

Орао горе небом лети,
а за њим грифон дивље прети.

ФАУСТ:

То повољан се знамен јави.
Грифон је пуких скаски дело;
зар може дрзнути се смело
да мери се са орлом правим?

ЦАР:

Широко лете, круг за кругом;
па часа истога, зле ћуди, [10980]
налећу да би један другом
кидали вратове и груди.

ФАУСТ:

Сад гледај како грифон гадни,
сав рашчерупан, с борбом преста,
и повив лављи реп свој јадни
у шуму паде и ту неста.

ЦАР:

Знамење ово нек се збуде!
Захвалне очи ми се чуде.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*гледајући на десну страну*):

Пред нападом непрестаним [10640]
враг не може да се брани,
суста, клону, к десном крилу 10990
помера сву људску силу
пометајући у боју
целу леву страну своју.
Наше војске чврсто чело
помера се десно смело,
муњом сатре слабо место. —
Сад, кô буран талас жесток,
подједнаке су се силе
у окршај дохватиле;
ништа дивније не беше, 11000
наши победу однесе!

ЦАР (*с леве стране, Фаусту*):

Гле, опасност онде прети,
положај се поремети.
Већ не бацају камење,
заузето ниже стење,
горње већ је напуштено.
Непријатељ хрли, ено,
све је ближе, можда цео [10660]
кланац већ је заузео!
Гле шта грешне тежње чине! 11010
Узалуд вам све вештине. (*Пауза.*)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Гаврана моја стижу два;
да л' вест је добра или зла?
Бојим се да смо прошли лоше.

ЦАР:

Шта ће нам гадне ове птице?
Из љутог боја, са литице
овамо к нама допадоше.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*гавранима*):

Седите близу! Ко год вас
слуша, нек нада се у спас,
јер речи су вам добродошле.

11020

ФАУСТ (*цару*):

Из најдаљих, из непознатих
страна се голуб најзад врати
свом гнезду, породу и јату.
Ево где разлика је дубља:
мир носи порука голубља,
гавранска пошта служи рату.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Најављује се лоша коб,
гле, нашим се спрема гроб
крај оних чука кршевитих!
Нижа су брда заузели,
а буду л' превој преотели,
наш положај ће тежак бити.

[10680]

11030

ЦАР:

Ипак ме, дакле, преваристе!
Дрхтао не бих сад, да нисте
увукли ме у мрежу злу.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Срчано! Има лека ту.
Хладнокрвности и стрпљења!
Пред крај се чини понајтеже.
Гласници моји верни преже;
реците да дам наређења!

11040

ВРХОВНИ ГЕНЕРАЛ (*који им је у међувремену пришао*):

Све време бејаш невесео
што си се с овима ти сплео;
вратбина срећу не привлачи.
Не знам да променим ток боју;
ево, палицу враћам своју,
ко поче, нек то и докрајчи.

ЦАР:

Задржи је за боље дане,
које ће можда срећа дати! [10700]
Тог створа и те птице вране
са језом морам проклињати. (*Мефистофелесу.*) 11050
Палицу теби не дам, нити
чиниш се погодно створење;
наређуј, покушај спасење!
Нек збуде се што може бити!
(*Одлази у шатор са врховним генералом.*)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Нек те тај кијак штити, хајде!
За нас је он од мале вајде,
крстодик украс носио је.

ФАУСТ:

Шта ћемо сад?

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Већ обави се што је
потребно било да се чини! —
Рођаци црни, к језеру у планини
сад хитро! Поздравите ми ундине,

11060

замол'те их за привид њине плиме!
По сили недокучне женске своје
вештине оне умеју да двоје
стварност и привид, те се куће свако
да привид јесте стварност свакојако. (Пауза.)

ФАУСТ:

Пред русалке су гавранови наши
зацело с ласком ваљаном изашли;
ено, већ поче да ромиња.
Из многе стене, суве, голе
потоци хитри кипте доле,
пропала победа је њина.

11070 [10720]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Необичан их поздрав прели,
збунеше се верачи смели.

ФАУСТ:

Већ потоци уједињени хуче
да двоструки се из клисура сруче;
бујица баца млаз у лук;
наједном спласне међ широко стѣње,
жубори, пени на све стране, стѣње,
к долини пада из бука у бук.
Нико од њих јуначки ни да макне;
шта вреди? бујица ће да их сплакне;
јежим се пред тим бесом, кô да сним.

11080

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Не видим ништа од водених лажи;
једино људско око варку тражи,
а ја се сладим чудесима тим.
Гомиле целе падају; баш праве
будале, мисле да се даве
док крклајући по тлу сувом трче

и смешно машућ рукама се грче.
Сад забуна је свуда, мним.

11090 [10740]

(Гаврани се враћају.)

Похвалићу вас Мајстору, да знате;
а желите ли да се прокушате
и сами као мајстори, тад хајте,
сместа ка ковачници похитајте
где патуљака вредна дружба мала
избија искре из стења и метала.
Брбљањем дугим њих обманите,
на крају пламен им измамите
што прска, прелива се, сјаји —
плам што га дух узвишен гаји.
Истина, муње сред далеких тмина,
или магновен пад звезда с висина —
сваке се летње ноћи збива то;
ал' муње које севају густипшем
и звезде које на тлу влажном шиште —
то, збиља, ретко виде ко.
Зато се не мучите много,
молите, па тад наређујте строго.

11100

(Гаврани одлазе. Све се дешава на претходно описан начин.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

На врага нек се сруче тмине све!
Па кораком кроз непознато тле!
Свуд светла-луталице тада,
сјај да заслепи изненада!
Све би то било збиља красно;
ал' треба застрашит их гласно.

11110

[10760]

ФАУСТ:

Оружје шупље из дворана влажних
на ваздуху с свежежм снажи;
онде се горе чује звек и хук
одавно: диван али лажљив звук.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Тако је! Сада задржа их тешко; 11120
 већ трешти макљање витешко
 као у добре старе дане.
 Штитници и визири њини
 кô Гвелфи и кô Гибелини
 вечиту борбу опет хране.
 Непомирљиви, чврсти сви су,
 предачком духу обикли су;
 већ хучи битка на све стране.
 Ипак, на свакој врашкој свечаности
 нема ти боље од страначке злости 11130
 и мржње — то је страва права;
 час јечи грозно-гадно пански, [10780]
 час оштро, продорно сатански
 преко долина и дубрава.

*(Ратна врева у оркестру, која најзад прелази у веселе војничке
 мелодије.)*

ШАТОР ПРОТИВЦАРА, престо, богати украси

БРЗОГРАБ, ХИТРОПЛЕНКА.

ХИТРОПЛЕНКА:

Стигосмо први за тили час!

БРЗОГРАБ:

Спори су гаврани за нас.

ХИТРОПЛЕНКА:

Ах, каква блага, мила мати!
 Где ћу почети? Где ћу стати?

БРЗОГРАБ:

Богатства препуно је све!
 За шта ли да се машим пре? 11140

ХИТРОПЛЕНКА:

Та простирка би добро дошла!
 Постоља ми је често лоша.

БРЗОГРАБ:

На зиду топуз од челика,
 то ми је жеља баш велика.

ХИТРОПЛЕНКА:

Црвен огртач златоткан,
 о томе сањах сваки дан.

БРЗОГРАБ (*узимајући оружје*):

Са овим очас посô свршиш:
 треснеш их, поцмекаш, распршиш.
 Ти тол'ко већ на раме стави,
 ал' све ваљано заборави. 11150
 Мани се трица и кучина
 но узми једну од тих скриња!
 У трбуху је њином плата
 за војску: хиљаду дуката. [10800]

ХИТРОПЛЕНКА:

Тај терет нећу ја успети
 ни дићи, камо ли понети.

БРЗОГРАБ:

Погни се! Хајде, шта се нећкаш!
На твоја ставићу је плећа.

ХИТРОПЛЕНКА:

Сломићу се од скриње те;
јао! У пропаст оде све!

11160

(Скриња пада и разбија се.)

БРЗОГРАБ:

Ето ти злата као блата;
прискочи брзо, граби, хватај!

ХИТРОПЛЕНКА *(чућне)*:

У кецељу ми сипај, хајде!
И с овим још ће бити вајде.

БРЗОГРАБ:

Доста је сада! Хитро севај! *(Она устаје.)*
Ал' јао! Кецеља ти зева!
Ма где да станеш и да крочиш,
кроз рупу ову благо точиш.

ПРАТИОЦИ *(нашег цара)*:

Шта ћете овде? Како смете
да царско благо преврћете?

11170

БРЗОГРАБ:

На пазар кожу носили смо,
па сад и плена хтели бисмо.
У противничким шаторима
за војску тога увек има.

[10820]

ПРАТИОЦИ:

С нама војници се не друже
што су у исти мах лопуже;
јер честит војник мора бити
онај ко нашег цара штити.

БРЗОГРАБ:

Честитост ову знамо добро,
она се зове ратном глобом.
Сви сте ви исти, добро знамо,
ваш поздрав гласи: Дај овамо! *(Брзопленки.)*
Хајд кидај, и што имаш носи.
Овде баш нисмо драги гости. *(Одлазе.)*

11180

ПРВИ ПРАТИЛАЦ:

Што једну врућу не опали
дрзнику томе, да се свали?

ДРУГИ:

Не знам, изнемогох наједном,
као сабласти да сам гледо.

ТРЕЋИ:

Пред очима ми све затрепта,
не видех ништа, мрак ме склепта.

11190

ЧЕТВРТИ:

Не знам ни сам шта беше: цео
данашњи дан је био врео,
запаром злокобном нас прели;
час бисмо стајали, час сели;
насумице смо ударали,
ал' сваки замах врага свали;

[10840]

закопрени се око, уши
зујање шиштаво заглуши;
и стално тако, и сад смо ми
овде, не знајућ шта се зби.

11200

Долази цар са четири кнеза. Пратиоци се повлаче.

ЦАР:

Ма како било с тим, тек победу смо стекли,
непријатељи сви низ поље су утекли.
Побеже лажан цар, ту стоји празан трон
и благо којим зло издајство поче он.
Царска нам часна власт, и са њом сви главари,
чека да дођу сад народни поклисари;
весео одасвуд ка нама стиже глас:
у царству влада мир и свако слуша нас.
Враџбина нека, јест, у борбу се уплела,
ал' тек је наша моћ до победе довела.
Војнику случај зна да често буде благ:
са неба падне кам, у крви грезне враг,
предиван, снажан звук са литица се буди
соколећи све нас, а врагу стежућ груди.
Уз ругу и уз смех, он ваља се по тлу;
победник богу свом казује хвалу сву.
Милион грла тад, без царске заповести,
почиње небеском владару славу плести.
Ал' око највише велича га кад зре
у груди сопствене, што ретко беше пре.
Живахан владар млад нек дане срећно траћи,
кроз дугих лета след сазнаће шта трен значи.
Да четворицу вас сместа поставим стог
за достојнике царства, двора и дома свог.

11210

[10860]

11220

(Првоме.)

Ти мудро, кнеже мој, војску си поврстао,
па, у пресудан час, јуначки смер јој дао;
у миру делај ти и царства чувај склад,
дајем ти овај мач, јер надмаршал си сад.

НАДМАРШАЛ:

Дозволи, царе наш, војника верних прозбу
у древном замку твом да приреде ти гозбу;
досад на дому су за тебе били бој,
одсад на граници чуваће престо твој.
Тад понећу свој мач у сјајном достојанству
да будем вечни штит највишем величанству.

11230

[10880]

ЦАР *(другоме)*:

Ти, храбар, а уз то допадљив, нежан чак,
наткоморник си сад; задатак није лак.
Чељад у дому мом надгледаћеш, а има
и лоших слугу ту и свадљивих међ њима;
нек частан пример твој високо сада сја,
јер цар те воли, двор, и свако ко те зна!

11240

НАТКОМОРНИК:

Част је и милост смер владара знати свога:
да добре подстиче, не вређа чак ни злога,
да миран, бистар је, нит' лукав нити лош!
Душу ми виде — шта да желим могу још?
Да л' сме на онај пир да машта се упути?
Кад кренеш трпези, тас златан држаћу ти
и прстење, те тад, за славља великог,
од воде да си свеж ко ја од ока твог.

ЦАР:

Преозбиљан ми дух да свечаности снива;
ал' добро! И од тог бодрији смер наш бива.

11250

(Трећем.)

Ти надтрпезник бићеш! Хајд, управниче нов,
брини за посед мој, живинарник и лов;
пусти да бирам ја обеде омиљене,
по добу годишњем, брижљиво зготовљене!

[10900]

НАДТРПЕЗНИК:

Строг биће мени пост и радост а и част
 све докле обед свој не поједеш у сласт.
 Набављаћемо ја и кувари за јело
 све што не расте ту ил' ту још није зрело;
 иако волиш, знам, кад једноставно што,
 снажно и хранљиво, изнесу ти на сто.

11260

ЦАР (четвртог):

Кад говоре ту сви о гозбама и пићу,
 ти буди точилац, јуначки мој младићу.
 Натпехарнице мој, сад гледај како знаш
 да буде богато снабдевен подрум наш!
 Умерен буди сам, весељу не дозволи
 нити у један трен да смами те и сколи!

НАТПЕХАРНИК:

Сазри за тили час и младост, кнеже мој,
 кад само поклониш све поверење њој.
 И мене носи ум на светковину ону;
 принећу пехаре предивне твоме трону,
 златне и сребрне, да раскошно све сја;
 ал' купу најлепшу изабраћу ти ја:
 од стакла млетачког што туге све разбија,
 где јача вина сласт, ал' никад не опија.
 У такво чудо се уздају много сви;
 ал' јачи ти је штит што умерен си ти.

11270

[10920]

ЦАР:

У часу озбиљном за шта сте изабрани
 то чуате сада ви из уста поузданих.
 На силну царску реч обезбеђен је дар,
 ал' треба повеља да оснажи ту ствар,
 и потпис. Да све то по пропису углави,
 у прави ево час долази човек прави.

11280

Појављује се Надбискуп (Натканцелар).

Камену завршном кад повери се свод,
 трајаће здање то док Земљин траје ход.
 Са четир кнеза бех ја расправљао шта је
 потребно да наш двор и дом наш дуго траје.
 А сада кад је реч о целом царству мом,
 вас пет нек влада њим, и то са снагом свом.
 Богатством не сме вас да одсад ико пређе;
 па ћу размаћи стог имања ваших међе,
 на рачун лена ћу свих отпадника ја
 наредити да ви примите добра та,
 и даћу право још да ширите имање
 за паре, заменом, трампом ил' одржањем;
 забранићу да ко у вашу дарне част
 бољарску; ваши су све право и сва власт.
 За врховне ћу вас судије поставити,
 што пресудите, то беспризивно ће бити.
 Порези, данци сви на земљу, руде, со,
 царине, ковнице, све ваше биће то.
 Јер да бих достојну захвалност изрекао
 до самог престола ја сам вас уздигао.

11290

[10940]

11300

НАДБИСКУП:

Желим у име свих да хвалу теби дам;
 нас јачајући, ти ојачаћеш и сам.

ЦАР:

Достојнија ћу још подарити вам звања.
 Још радо живим ја, рад царства, рад имања;
 ал' предака ми низ привлачи поглед сад
 са прегалаштва мог на неминовни јад.
 Отићи ћу и ја са света вољенога:
 ви наследника тад одредићете мога.
 К олтару нек се он узнесе, крунисан,
 да миром се оконча овај бурни дан!

11310

[10960]

НАТКАНЦЕЛАР:

У срцу поносни, ал' скрушени и смерни,
теби се клањају прваци земље верни.
Док одана још крв у жилама нам ври,
ми тело бићемо за све што желиш ти.

ЦАР:

Најзад, што решисмо нек потврде писмена,
потпис и печат наш за вечита времена.
Пуни сте власници имања својих свих,
али под условом да не делите њих. 11320
И увећате ли то чим вас забаштиних,
најстарији нек син то стекне у целини.

НАТКАНЦЕЛАР:

На пергамент ћу ја ставити овај час
указ тај преважан за царство и за нас;
преписом, печатењем нека се писар бави,
а ти, господар наш, свој свети потпис стави.

ЦАР:

А сад вас отпуштам, па свако у дому свом
нек размишља о овом дану великом.

(Световни кнежеви одлазе.)

НАДВИСКУП (остаје и говори с патосом):

Канцелар отиде, а бискуп остао је,
слутње га озбиљне уз ухо гоне твоје! 11330
Срце му очинско за тобом брига тре.

ЦАР:

Зар у час весели опасност видиш где? 11340

НАДВИСКУП:

Са горким болом ја у овом часу гледам
где посвећен твој дух сав Сатани је предан!
Јест, чини се и чврст и безбедан твој трон,
али се Господу и папи руга он.
Јер згромиће му гнев, чим он за ово сазна,
све царство твоје, грех ће стићи љута казна.
Јер памти још да ти, на крунисања дан, 11340
слободу даде чаробњаку, непозван.
Са дијадеме ти, хришћанству свем на штету,
милости први зрак ту главу згоди клету.
У груди бусај се, од грешне среће те
светости скроман дар поврати сад што пре!
Брежуљак овај, где твој шатор стајао је,
где духови се зли ради заштите твоје
скупише, где ти слух преласти лажицар,
исклони, преобраћен, за пресвету ствар;
брдо, шумарак густ, све докле гледа око, 11350
пашњаке уокруг, што стеру се широко,
рибњаке, језера и поточића сто,
који вијугају и падају у до; 11360
долину саму тад и ливаде обреци,
покажи кајање, и тако милост стеци.

ЦАР:

Због греха великог узме ме страх и срам;
границу покорѣ одреди, молим, сам.

НАДВИСКУП:

Обесвећен тај круг, где зло се с грехом здружи,
за службу пресвету Највишем нек послужи.
У духу брзо се зид увис диже јак,
на певницу већ сја јутарњег сунца зрак, 11360
и шири се у крст, све више расте здање,
црквен се диже брод, вернима на уздање;

кроз узвишену двер већ врви жељни пук,
низ брда и низ до одјече звона звук,
ка небу звучи он, ка небу он их диже,
и покајник већ, гле, у нови живот стиже.
У заветни тај дан — нек дође он што пре! —
надсјаћеш присуством кô алем-камен све.

ЦАР:

Нека побожност свуд тај големи чин прене,
у славу Господа, да скине грех са мене. 11370
Доста! Већ дух се мој упутио у рај.

НАДБИСКУП:

Молим кô канцелар: коначну форму дај! 11020]

ЦАР:

Поднеси повељу да цркви све завештах,
а ја ћу радосно потписати је места.

НАДБИСКУП (*опростио се, али се враћа са врата*):

Такође, мораћеш, чим темељ никне здрав,
цркви завештати порез и данак сав,
заувек. Захтева достојно одржање
велике трошкове за ово дично здање.
Рад бржег грађења сред пустиг места тог
поклони један тал од новог плена свог. 11380
Уз то и дрво, креч и шкриљац су, међутим,
за ово потребни — не могу да прећутим.
Народ ће возити кад поп им каже то —
црква благосиља кад за њу радиш што. (*Оде.*)

ЦАР:

Велики, тежак грех на себе ја набацих;
на то ме смамише погани чаробњаци.

НАДБИСКУП (*опет се враћа и дубоко се клања*):

Извини, царе мој! Извикан човек тај
обалу доби сву; ал' проклећу га, знај,
ако покорно ти и овде на иметак
цркви не подариш сав порез и десетак. 11390

ЦАР (*мрзовољно*):

У мору лежи још тај појас земље сав.

НАДБИСКУП:

Свој дочекаће дан ко стрпљив је и прав. 11040]
За нас нек ваша реч на снази буде строго.

ЦАР (*сам*):

Овако царство све разделити бих могô.

ПЕТИ ЧИН

ОТВОРЕН ПРЕДЕО

ПУТНИК:

Јесте, ено липа тамних!
 Древне, ал' још крепког грања.
 Какав сусрет непојамни
 након тол'ког путовања!
 То је оно старо место,
 то кућерак онај худ
 што ме прими кад вал жесток
 хитну ме на овај спруд!
 Хтео бих да кажем хвала,
 да тај честит видим пар;
 али он још оних дана
 беше исувише стар.
 Ах, то беху људи дивни!
 Да позовем? — Добар дан!
 Да л' још увек, гостопримни,
 срећно нудите свој стан?

11400

БАУКИДА (бака, веома стара):

Драги госте! Тише! Спава
 муж мој — нек је мир са њим;
 старцу дуг сан дозвољава
 кратког бдења хитар чин.

[11060]

ПУТНИК:

Реци, мајко, зар си ти то,
 зар још могу рећи хвала
 што си с мужем племенито
 некад спас и стан ми дала?
 Ти си Баукида, што је
 полумртвом дала храну?

11420

(Појављује се њен муж.)

Ти Филемон, који моје
 благо оте океану?
 Ваше ватре пламсај мили.
 вашег звона сребрн глас
 богови су поверили
 вама да ту нађем спас.
 Ах, сву душу чувство сколи!
 Морам поћи тамо горе,
 па да клекнем, да се молим
 док бескрајно гледам море!

11430

(Креће преко спруда.)

ФИЛЕМОН (Баукиди):

Ту сред баште расцветане
 хитро постави му сто.
 Нека јури, нек се згрane
 док у чуду гледа то!

[11080]

(Крене за Путником и стане поред њега.)

Ту, на оном месту страшну
 где угрози бура вас,
 сад гледате дивну башту,
 рајску слику, прави крас.
 У старости нисам могô
 да помажем као пре;
 ал' кад сасвим изнемогах
 море откри ново тле.
 Слуге мудрих господара

11440

подигоше насип нов,
 одузеше мору права
 да ту себи дигну кров.
 Гледај зелен венац њива,
 пашњак, башту, село, гај!
 А сад пођи и уживај,
 јер ће дану брзо крај. —
 Пучином се једра роје,
 под ноћ лука вуче њих —
 знају птице гнездо своје —
 јер ту сад је пристан тих.
 Тако видиш у даљини
 најпре мора плави руб,
 а са страна, по низини,
 густо насељени круг.

11450

[11100]

У БАШТИЦИ

(Њих троје седе за столом.)

БАУКИДА (странцу):

Што си нем? Што не би јео,
 глад и умор да утолиш?

11460

ФИЛЕМОН:

О том чуду он би хтео
 да му причаш; хајд, то волиш.

БАУКИДА:

Лепо! Чудо је доиста
 било то! Још дрхтим сва.
 Јер не бежу посла чиста
 с освајањем новог тла.

ФИЛЕМОН:

Цар од мора нас одбрани,
 шта је у том грех ил' зло?
 Зар нам громко не обзнани,
 пролазећи, гласник то?
 Ту крај спруда, у близини
 започео беше рад. —
 А у зеленој долини
 изниче и дворац-град.

11470

[11120]

БАУКИДА:

Дневни труд је залуд био,
 пијук, ашов — узаман;
 где се ноћу пламен вио
 ниче насип сутрадан.
 Искржави жртва многа,
 ноћу цвиљење се чу;
 к мору текао је огањ —
 ујутру је насип ту.
 Безбожан је, себи жели
 нашу колибу и гај;
 да нас као робље сели
 хоће охол сусед тај.

11480

ФИЛЕМОН:

Лепо нам имање нуди
 на новоме сувом тлу!

БАУКИДА:

Постојан на вису буди
и не веруј морском дну! 11490

ФИЛЕМОН:

У капелу! Дан се клони,
сунце хита у свој лог! [11140]
Клечимо док звоно звони,
нек нас крепи стари бог!

ПАЛАТА

*Пространа украсна башта, велики и прав канал.
Фауст, у дубокој старости, хода замишљено.*

ЛИНКЕЈ, ЧУВАР КУЛЕ (кроз левак):

Док Сунце тоне, чиле лађе
ка луци управљају ход.
Још мало па ће да се нађе
ту на каналу голем брод.
Јарболи уздижу се прăви,
заставе машу, прамац сја; 11500
срећа у крајњи час те здрави,
ту морнар тек за радост зна.

(Зачује се мало звоно са спруда.)

ФАУСТ (трљаши се):

Проклето звоно! Кô потајно
тане ме оно рани сад;
пред оком царство ми бескрајно,
леђа ми пече јед и јад;
завист ми овај цилик буди:
још није моја земља сва;
гај липови, кућерак худи,
црквицу трошну немам ја. 11510
Па' и да желим онде почин,
она би грозна туђа сен [11160]
пекла ми пете, пекла очи
и гонила ме сваки трен!

ЧУВАР КУЛЕ (као горе):

Како ли чило брод шарени
једри по мору што се пени!
Како се пропиње и цима
под врећама и сандуцима!

(Раскошан брод упловљава, богато и разнолико натоварен производама са свих страна света.)

МЕФИСТОФЕЛЕС. ТРИ СНАЖНА ПОМОЋНИКА.

ХОР:

Стигосмо! Копну
нога хрли. 11520
Нека нам живи
господар врли!

(Силазе на обалу, роба се искрцава.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Показасмо се ко што треба,
хвалиће газда нас до неба.
Са два смо брода пошли само,
двадесет водимо овамо.
Колико подвиг беше силан,
сведочи терет изобилан.
На мору дух се ослобађа;
ко ту да чека и одгађа!
Алатом спретно кад бараташ,
ти хваташ рибу, лађу хваташ,
а кад у руци три се нађу,
и четврту прикучиш лађу;
и пета затим прође тако;
са силом имаш право свако.
Ту питаш: „шта?“ а не и „како?“.
Та увек сам се изванредно
разумевао у бродарство:
рат, трговина и гусарство
свуда су неразлучно једно.

11530

[11180]

11540

ТРИ СНАЖНА ПОМОЋНИКА:

Та зар ни поздрав
ни захвалност?
Ко да донесмо
безначајност!
Господар криви
с гађењем лице;
краљевско благо
сматра за трице.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Нема вам друге
награде, гладнице!
Та већ добисте
своје наднице.

11550

[11200]

ПОМОЋНИЦИ:

Ама, то тек за
дангубу би;
једнаке делове
тражимо ми.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Хајд, најпре горе,
из собе у собу,
свуд поређајте
предивну робу!
Кад прође поред
изложбе те,
и кад срачуна
тачније све,
неће он, богами,
ту цицијати,
но ће вас гостити
и поднапијати.
А сутра стиже и птичица рој;
брига о њима — посб је мој.

11560

11570

(Односе робу.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (Фаусту):

Туробна ока, чело мргодећи,
слушаш о својој изузетној срећи.
Узвишен ум је твој награђен,
обала с морем склопи мир;
с обале море прима лађе
на хитри пут кроз светску шир;
ти стојиш овде, ту ти је палата,
и рука твоја сав свет хвата.
Са овог места рад започе нов,
ту први дашчан подигосмо кров;
ту где сад прште морски вали,

[11220]

11580

најпре је био јарак мали.
Твој ум и твојих слугу труд
покори таласе и спруд.
Овде је —

ФАУСТ:

Овде! Ах, реч клета!
Управо она мени смета.
Да теби, окретноме, речем:
не могу поднети то зло,
срце ме непрестано пече!
И стидим се чим кажем то.
Нек уклони се двоје старих;
крај оних липа желим стан.
Та шумица ми туђа квари
и посед сав, и сваки дан.
Онде бих широк видик хтео,
од гране бих до гране плео
осматрачницу, па са ње
да гледам шта учиних све,
да обујмим наједном оком
то људског духа ремек-дело
што умно изгради и смело
за људе насеље широко. —

11590

[11240]

11600

Кад човек сред богатства схвати
шта нема све — најгорче пати.
Звук звона, липа мирис благ
кò да ми грли саркофаг.
Свемоћникове воље сврха
на овоме се песку скрха.
Ко ће ми с душе јед да склони?
Бесним док ово звоно звони.

11610

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Та главна сметња, нема спора,
твој живот ожучити мора.
За уши племенитог створа
та звоњава је права мора.
Проклето ово дин-дан-дон
мути ми ведри небосклон,
прати нас кроз сва наша доба
од првог купања до гроба,
кò да је измеђ дин и дан
сав живот штур и замро сан.

[11260]

11620

ФАУСТ:

Противљење и својеглавље
и најлепше нам кваре славље,
те човек, на свој дубок јад,
ни правди више није рад.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

А што да ту се устручаваш?
Ти одавно већ насељаваш!

ФАУСТ:

Па идите, преселите их!
Имање ти је оно знано
што је за старе одабрано.

11630

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Пренећемо их, оставити,
на ноге зачас поставити;
опростиће нам сву принуду
кад у свом лепом дому буду.

[11280]

(Продорно зазвижди.)

Појављују се Три помоћника.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Слушајте шта господар вели,
а сутра нек се свака весели!

ТРИ ПОМОЋНИКА:

Господар стари лош је био,
морнару богат пир је мио.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*ad spectatores*):

Давне се приче сећам сада —
Навутејева винограда.

11640

ДУБОКА НОЋ

ЛИНКЕЈ, ЧУВАР КУЛЕ (*пева на осматрачници замка*):

Посматрању предан,
све упијам ја,
са куле свет гледам
што мило ми сја.
Близину, даљину,
све мотрим у круг,
и звезде и тмину,
и срну и луг.
Лепоте свуд виђам
вековечни траг,
и све ми се свиђа
и себи сам драг.
Ви пресрећне очи,
што видесте где,

11650

[11300]

ма какво да беше —
тек, лепо је све. (*Пауза.*)

Ал' на месту свом високом
не уживам само ја;
у мрачноме свету оком
ја назирем страшна зла!
Кроз двоструку тмину липа
видим где се жари мрак;
искри рој све јаче сипа,
разноси их ветар млак.
Ах, већ пламенови ниште
избу што се пригла тлу;
брза помоћ сад се иште,
али нема спаса ту.

11660

Ах, те добре људе старе,
увек брижне око ватре,
дим и огањ ће разјарен
да угуши и да сатре!
Јара сукће, румен жари
иструлеле греде тамне;
ах, кад би се спасли стари
из паклене клопке пламне!
Светлих муња сноп узлеће
палацаво кроз дрвеће;
јарко горе гране тмасте,
шумица сад букти сва.
Очи, што то угледасте!
Што сам далековид ја!
Ломи се и руши грање,
са њим и капела пада;
хвата оштро пламињање
и највише крошње сада.
Већ до корења дубоко
сиће жар и румен дим.

11670

[11320]

(*Дуга пауза, песма.*)

Што пре радоваше око,
прође с вековима свим.

11680

11690

ФАУСТ (на балкону, окренут према дунама):

Ко горе цвилећи певуши?
За речима звук касни њин.
Мој чувар кука; ја у души [11340]
не марим тај нестрпљив чин.
Ал' кад се стабла сва униште,
угљенише се липов луг,
брзо ћу дићи мотрилиште
да бесконачан гледам круг.
Указаће се онде мени
и двоје старих нови стан 11700
што знајућ да су поштеђени
проводе срећно позни дан.

МЕФИСТОФЕЛЕС И ТРИ ПОМОЋНИКА (одоздо):

Ми стижемо у касу чилом;
извин'те, није могло милом.
На врата куцали смо, звали,
али унутра нису дали;
дрмасмо, лупасмо, ал' цаба.
Тад истависмо врата слаба;
на сав глас тад запретили смо,
ал' добру вољу нашли нисмо. 11710
Нису нас ни да чују хтели;
кад ко не жели, он не жели.
Стрпљење наше тада преста, [11360]
избацисмо их отуд места.
Ал' мучили се дуго нису —
од ужаса преминули су.
Некакав странац ту се крио,
ал' брзо оборен је био
у љутој борби; у том часу
жар што се свуд по изби расу 11720
захвати сламу, и то троје
на ломачи сагорело је.

ФАУСТ:

Залуд ми беху речи све!
Замену хтедох, пљачку не.
Снашло вас понајгоре зло
за одвратно убиство то!

ХОР:

Послушај јеку древне речи:
пред силом никад се не пречи!
А бориш ли се храбро с њом,
тад жртвуј себе и свој дом. (Одлазе.) 11730

ФАУСТ (на балкону):

Поглед ми тражи звезда сјај,
већ трне огња пропламсај;
отуда поветарац млак [11380]
доноси к мени дим кроз мрак.
Што рекох, случи се за трен! —
Шта лебди амо као сен?

ПОНОЋ

Појављују се четири седе жене.

ПРВА:

Ја се зовем Беда.

ДРУГА:

А Кривица ја.

ТРЕЋА:

Ја се зовем Брига.

ЧЕТВРТА:

А Невоља ја.

УТРОЈЕ:

Затворена врата, не можемо ту;
богаташка кућа, нећемо у њу.

11740

БЕДА:

Ту постајем сенка.

КРИВИЦА:

Ту нестајем ја.

НЕВОЉА:

Ту нико не жели за мене да зна.

БРИГА:

Где ви, сестре, не можете и не смете ући,
Брига ће кроз понајмањи процеп се провући.

(Нестаје.)

БЕДА:

Крените одавде, моје сестре седе!

КРИВИЦА:

Коради те моји устопице следе.

НЕВОЉА:

Невоља се држи одмах уза вас.

УТРОЈЕ:

Облак се навлачи, трну звезде све!
А гледајте тамо — из даљине, гле,
братац наш сад стиже, стиже — — — смртни час. 11750

ФАУСТ (у палати):

Њих четири дође, оде само три;
смисо њиних речи од мене се скри. [11400]
О невољи, мислим, зачух неки глас,
слик туробан потом чу се — смртни час;
аветињски-тупо и сада ме мори.
Видим, до слободе још се не изборих.
Да мађију могу с пута да одстраним
и свих бајалица сасвим се оканим,
Природо, преда те ко човек бих стао,
радост бих због свега труда осећао! 11760

Пре но што дрско свет и себе клех,
по тмини трагајући, човек бех.
Сад свет је препун привиђења тих
и нико не зна да избегне њих.
Па и кад неки дан разумно сја,
ноћ оплиће нас густом мрежом сна;
срећно се с младих враћамо пољана,
а птица кршти — шта? Коб наших дана.
Празноверје нас сплиће сваког часа —
опомиње нас, лелуја, беласа — 11770
сами смо ми, застрашени толико.
Шкрипнуше врата, ал' не уђе нико.

(Потресено.)

Има л' ту кога?

БРИГА:

Одговор је: Да:

[11420]

ФАУСТ:

А ко си, ко си?

БРИГА:

Ево, ту сам ја.

ФАУСТ:

Удаљи се!

БРИГА:

На правом месту стојим.

ФАУСТ *(најпре разјарен, а онда блаже, за себе):*

У памет! Доста с враџбинама мојим!

БРИГА:

И да не чују ме уши,
свако срце ја заглушим;
изглед мењам или раст,
али имам грозну власт.
Страшим сваког који ходи
путем, или водом броди;
свак је мене једном срео,
ласкао ми ил' ме клео.
Зар бригу никад ниси знао?

11780

ФАУСТ:

Кроз свет сам само јуришао;
насладу сваку хвато сам за skut,
што недовољно би, даље сам слао,
што умаче, том рекох: срећан пут.
Ја само жудех, само остваривах,
и опет желех, и тако се пробијах

11790

силовито кроз живот, што од ране
младости бурне даваше ми дане,
док сада тече мудро и натенане. [11440]
Земаљски шар је знан ми већ одавна,
поглед на други свет нам је запречен;
луд је ко трепћућ тамо очи скреће,
над облацима измишља себи равна!
Нек чврсто стоји и гледа по свету свем:
ваљаноме он неће бити нем! 11800
Што да у вечност тетураво хрли?
Што спозна, то нек хвата и нек грли.
Нек ходи по земаљског дана стази;
мирно нек иде и духове кад спази;
у корачању даљем нека тражи
и шта је патња и шта срећа права,
он, ког ниједног тренутка не блажи
сознање да га што задовољава!

БРИГА:

Ко се мојом мрежом сплео,
не вреди му ни свет цео: 11810
нит' се рађа нит' залази
Сунце — тмина с неба слази;
потпуно му јасна чула,
ал' у срцу тама тмула,
те, иако блага има,
не зна шта да чини с њима. [11460]
Све га мучи — срећа, јади,
сред обиља мре од глади;
што га мучи ил' радује
сутрашњици приписује, 11820
за будућност само мари,
па стог ништа не оствари.

ФАУСТ:

Престани! Нећеш ништа постигнути!
Не желим да те бесмислице слушам.
Одлази! Те се литаније гнушам,
јер може и најумнијег да смути.

БРИГА:

Да л' да крене? Куд ће поћи?
За одлуку нема моћи;
на већ прокрченој стази
пипа, тетураво гази; 11830
забасава све то дубље,
гледа кривље, види грубље,
тежак себи и људима,
дах га гуши у грудима;
нити жив је нит' угушен,
нит' очајан нити скрушен. [11480]
Стреми, лишава се болно,
дужност обавља невољно,
час слободан, час угњетен,
ненаспаван и пометен, 11840
прикован је, снаге нема
и за пакао се спрема.

ФАУСТ:

Авети страшне! Тако разарате
већ безброј пута људска поколења;
чак безначајне дане претварате
у гадан метеж мучења и прења.
Тешко је, знам то, демона се спасти,
строга се веза с њима не раскида;
ал' твојој се не потчињавам власти,
о Бриго, потајнице грозног вида. 11850

БРИГА:

Искуси је и од ње стрепи,
јер сад ћу те с проклетством оставити!
Људи су целог свог живота слепи,
па сад на крају то постани и ти!

(Дува у њега.)

ФАУСТ (ослепо):

Рекô бих да ноћ понајдубља пада,
али у души ведро светлост зрачи; [11500]
што смислих, хитам да остварим сада;
само реч господара нешто значи.
Устајте, слуге! Хајд живо на дело!
Да срећно гледам што замислих смело! 11860
Хватајте алат, риљајте, копајте!
Циљ остварујте, не сустајте!
Посао брз, са планом рађен,
биће понајлепше награђен.
Да подухват нам успе изванредан
за тисућ' руку доста је дух један.

ВЕЛИКО ПРЕДВОРЈЕ ПАЛАТЕ

Бакље.

МЕФИСТОФЕЛЕС (на челу, као надзорник):

Напред, приказана сива,
чето климавих лемура,
полубића од тетива,
од костију и кожура! 11870

ЛЕМУРИ (*у хору*):

За твоју наредбу смо спремни,
а стигло нам је мутан глас
да силни простори су земни
намењени за нас.

Ту кочеве су шиљати,
ланци за премеравање;
ал' зашто ли нас позва ти,
то нам је за ишчуђавање.

[11520]

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Не вреде овде мере уметничке;
него по сопственима се равнајте!
Најдужи нек се простре ничке,
а ви остали у круг копајте!
Дугуљаст квадрат дубите у тле
као за наше претке све!
Из дворца у дом тесан тај,
овако глупо сваком дође крај.

11880

ЛЕМУРИ (*копајући, уз обесне покрете*):

Док бејаш млад, док вољах ја,
ах, што то слатко беше;
свуд весело, свуд радосно
куд ноге ме понеше.

11890

А сада подла старост ме
погоди својом штаком;
ах, зашто ли се спотакох
пред отвореном раком!

ФАУСТ (*излазећи из палате, пита довратке*):

Како ми овај звек ашова годи!
Цело ми ово мноштво служи
да копно брани и продужи

[11540]

и стави међу бесној води
бедемом чврстим опасав је.

МЕФИСТОФЕЛЕС (*на страну*):

На крају за нас труд тај сав је,
узалуд плетер, коље, брана:
јер Нептун, ђаво океана,
на силну гозбу већ се спрема.
У дослуху са стихијама
носимо уништење вама —
тек, спаса никако вам нема.

11900

ФАУСТ:

Хеј, надзорниче!

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ту сам!

ФАУСТ:

Што знаш ради,
ал' мноштво радника довуци!
Мами и мити, прети, туци
или их обилно награди!
Да сваког дана извештај ми нов
дојави кол'ко продужен је ров!

11910

МЕФИСТОФЕЛЕС (*полугласно*):

Колико се разумем у ствар ову,
реч је о гробу, а није о рову.

ФАУСТ:

Подножјем брега мочвара се пружа
загађујући све што успех стећи;

[11560]

када бих затро и тај задах кужан,
то би ми био успех понајвећи.
Просторе ове, када се осуше,
безбројном мноштву дао бих, да ходи 11920
и живи ту, не безбедно, додуше,
али у делатној слободи.
Људи и стада уживаће ту
на новоме, зеленом, плодном тлу,
на чврстоме брежуљку овом, што га
подиже смелост пука радинога.
Пред рајском земљом нека бесне вали,
нек прелива се плима, гризућ споља
и трудећи се силом да провали:
продор ће сложна запушити воља. 11930
Да! Мудрости сам тој врховној одан,
ово ми душу сву напаја:
за онога су живот и слобода
ко сваког дана њих осваја.
Овде ће, сред опасности, провести
дете и муж и старац живот честит.
Ах, то да видим: са слободним својим
народом на тлу слободном да стојим! 11580
Тада бих смео рећи трену том:
Тако си диван! Стани! Трај! 11940
Ни кроз еоне земном трагу мом
угасити се неће сјај. —
Највише среће ја тренутак диван
предосећам, и у том сад уживам.

(Фауст клоне, лемури га хватају и полажу на земљу.)

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Не толи њега сласт нит' срећа га весели,
па стално граби несталну неку сен;
тај последњи, најгори, празан трен
он, јадник, да задржи жели.
У песку лежи сада старац седи;

мени се опирао, ал' време га победи. 11950
Саг стао —

ХОР:

Стао! Нем кô поноћ стрши.
Казалка клону.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Клону, све се сврши.

ХОР:

Рок прође.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Прође! Глупа реч.
Што прође, чему?
Прође у чисто Ништа, једноличје у свему!
За шта нам вечно стварање тад служи?
Да створено се ничему придружи!
„Ово је прошло!“ Шта се сад ту види? 11600
Баш кô да никад постојало није,
а ипак стално у кругу се вије. 11960
Вечна празнина више ми се свиди.

ПОЛАГАЊЕ У ГРОБ

ЛЕМУР (соло):

Ко ашовом и лопатом
начини дом тај лош?

ЛЕМУРИ (хор):

За госта у руху костретном
и предобар је још.

ЛЕМУР (соло):

Где су вам сто и столице
у ружној сали тој?

ЛЕМУРИ (хор):

Накратко зајмили смо све;
поверилаца је рој.

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Ту лежи тело, а нагне л' дух у бекство, 11970
видеће што потписа крвљу. — Знају,
на жалост, данас сто и једно средство
да душе ђаволу преотимају.
На старом путу се мораш спотицати,
не препоручују нас, пак, на новом;
иначе сам бих обавио ово,
а сада морам помоћнике звати.

Коб нам је, куд год да осврнеш се, лоша! 11620
Навике наслеђене, права прошла,
ни у шта више немаш поуздања. 11980
Вребах је пре: чим испусти свој дах,
ко брзи миш, у исти ја је мах
канцама шчеплах — шћап! — и ту си без призвања.
А сад оклева и неће кућу ту
да напусти: лепшине место смрадно;
но елементи што се пру
на крају изгоне је гадно.
И кад се мучим сатима, данима,
само ме кад и како и где занима;

и смрт за старом снагом жали — 11990
сумња се већ и у питање: да ли?
често похотно гледах удове укочене —
привид! — зачас се све у нови живот прене.
(Фантастични покрети крила којима чара.)

А сада брзо на посело,
господо правога или кривога рога,
од правога соја ђаволскога —
понесите и пакла ждрело!
Додуше, има пакао ждрела многа, [11640]
по достојанству он их гута,
али ни овога неће пута 12000
судбина бити тако строга.

(Грозно паклено ждрело отвара се на левој страни.)

Зевају очњаци; из гротла тог у луку
ватрене реке бесно туку,
у позадини, у кључалој пари,
пламени град се вечно жари.
До зуба бије румена река крви,
а по њој проклетници траже спас,
али хијена огромна их мрви,
па обнављају врели млаз.
У кутовима би се страхобе многе нашле, 12010
колико ужаса крије тај тесни стан!
Баш добро што се грешници вас плаше;
за њих је све то варка, лаж и сан.

(Дебелим ђаволима са кратким, правим роговима.)

Куљаве хуље, образи вам горе,
жари вас паклен сумпор што вам прија;
здепасти, круговрати, хајте доле
гледајте да л' се негде фосфор сија: [11660]
душица то је, Психа; на мој миг
отргните јој крила, и биће гадан црв;
понесите је, кад свој јој лупим жиг, 12020
у ватреног ковитлаца бестрв!

Мотрите добро област доњу,
мешине, то је посб ваш!
Да л' живи у том региону,
то нико не зна тачно баш.
У пупку она боравити воли;
пазите да се ту не измигољи.

(Мршавим ђаволима са дугачким, кривим роговима.)

Дивовски побочници, ветропири!
Стално у ваздух руке, соју мршав!
Грабите, нек се оштра канца шири
да вам побегуља не одлепрша!
У старом дому зацело јој није лепо,
а геније би одмах да увис хрли слепо.

12030

Глорија одозго, здесна.

НЕБЕСКА ЧЕТА:

Хајдете, гласници,
небески часници,
на лет лагани свој!
Грешнике помилујте,
прашину оживљујте,
милосно обдарујте
сва бића на свету.
Спас носи у лету
ваш лелујав рој!

[11680]

12040

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Дрњкање чујем, звучање простачко,
озго са даном што сја, проклет био!
Ошљарење дечачко-девојачко,
пој што је уху побожњака мио.
Ви знате како смо у сате понајзлобније
смишљали људском роду уништење:
што доконасмо, и најкобније,
храни им свето-смерно усхићење.

12050

Гле те лицемере, те хвалисавце!
Колико душа већ украсе мени,
оружјем нашим лупају нас правце;
и то су ђаволи, ал' прерушени.
Ако сад изгубите нек вас је навек стид;
хајд око гроба правите живи зид!

ХОР АНЂЕЛА *(расипајући руже):*

Руже, заслепљујуће,
мелем-окрепљујуће!
Лепршно узлелујавајуће,
тајно оживотворавајуће,
стабљика титравих,
из пупољка хитро ви
ширите цвет!

[11700]

12060

Све што је минуло
нек је просинуло
у шарни пролећни колоплет!
Рајски починулом
носите свет!

МЕФИСТОФЕЛЕС *(ђаволима):*

Зар да се скуње, да дрхте деца пакла?
Да вам се нога пред ружама није макла!
На места, клипани, и не знајте за страх!
Зар они таквим цвећкицама желе
да завеју ђаволке моје вреле?

12070

Отопиће их и скврчити ваш дах.
Дувајте сад, дувачи! — Доста, доста!
Од ваше дуге већ сав рој блед поста. —
Склопите уста и носеве! Али
са хуктањем сте дивљим заиста претерали.
Никад за праву меру нисте знали!
Гле, све то тамни, суши се и пали!
Већ долеће отрован, јасан пламен;

[11720]

12080

одуприте се, збијте у зид стамен! —
Снага и храброст чиле! Гадна ствар!
Ђаволи њуше туђи ласкав жар.

АНЂЕЛИ:

Блажени цветови,
пламени сплетови,
љубав проширују,
миљем умирују,
доносе рај.
Истинске, свете
речи што лете
за вечне су чете
прејасни сјај!

12090

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Проклетство снашло те дудуке грубе!
Ђаволи већ на глави дубе,
и преврћу се, у пакла се ждрело
руше и нагузичке и наглавачке.
Срећно вам било то бањање врело!
Ја нећу макнути са ове тачке. —

[11740]

(Борећи се са ружама које лебде.)

Блудећи огњу, бежи! Ма кол'ко сијао сад,
постаћеш, кад те шчепам, сирасто-пихтијаст гад.
Лепршаш? Торњај се! — Ал' нешто врело
кô смола ил' кô сумпор за потиљак ми село.

12100

ХОР АНЂЕЛА:

Што није ваше,
тога се клоните,
чега се душе вам плаше,
оно прогоните.
Кога то снажно сколи,
нека га преодоли;

љубав припушта само
оног ко воли!

12110

МЕФИСТОФЕЛЕС:

Пече ме глава, срце и слезина!
То надђаволска нека је средина!
Пробада више од паклене ватре!
Зато вас, љубавници, јаук сатре
кад, презрени у љубави, свом снагом
кршите врат погледајућ за драгом.
Па и ја! Шта ми главу тамо вуче?
Зар се са њима душмански не тучем?
Те прилике ми пре беху противне.
Необично ме нешто сасвим проже.
Волим да гледам те дечаке дивне;
чак псовка неће на уста нит' може. —
Па ако ја дозволим да се слудим,
кога ће убудуће звати лудом?
Мрзех те мангупе, ал' сад се чудим чудом
како су љупки, за њима кол'ко жудим!

[11760]

12120

Прелепа децо, реците ми ово:
зар нисте и ви од Луциферова рода?
Тако сте слатки, баш бих вас помиловô,
у прави час сте дошли, жива згода!
Све ми је природно и осећам се сјајно,
кô да вас виђах сто пута у животу;
кô мачкице сте разблудни потајно;
сваки вам поглед појача лепоту.
О, дајте да вас гледам и да вам слушам глас!

12130

АНЂЕЛИ:

Ево нас; зашто узмичеш од нас?
Све ближе смо, па ако можеш, чекај!
(Анђели, окружујући га, заузимају сав простор.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (потиснут у просценијум):

Кажете, ми смо дуси зли —
 ал' врховни сте вешци ви;
 јер заводите жену и човека. —
 Ах, клета, пустиловна ствар!
 Да ли ме ово љубав свали?
 Све тело ми је плам и жар,
 осећам једва да потиљак ме пали. —
 Лебдите тамо-амо; слећите!
 Светскије мало тела крећите!
 Озбиљност вам пристоји, ја је волим!
 Ал' једном се насмешите бар, молим,
 усхитите ме навеки; мислим, тако
 као што заљубљени погледају се лако:
 тек дрхтај око уста, то је све.
 Дугоњо, ти си понајдражи мени,
 ал' чему тај поповски лик дрвени? —
 Похотно мало погледај ме, де!
 Што не идете пристојније — наги,
 преморална је та кошуља дуга;
 гле, окрећу се — а тек страна друга! —
 поручи би' их кол'ко су ми драги!

[11780]
12140

12150

[11800]

12160

ХОР АНЂЕЛА:

Љубављу обузети
 пламен к јасноћи нек лети!
 Ко сам се прокле од стида,
 истина нека га вида;
 од зла свакога да је
 спасен, да оснажен
 у Свесавезу траје
 благословено-блажен.

МЕФИСТОФЕЛЕС (долазећи себи):

Шта ми је! Свуд, кô Јову, гуке грозне
 по телу, да се гадим себе сам,

па ипак ликујем кад себе сасвим прозрем
 и могу да се у се и род свој поуздам:
 племенит део ђаволов се спасе!
 Љубавна лудост тек кожом прострла се.
 Опаки пламенови већ се гасе,
 а вас нек спржи моје клетве плам!

12170

ХОР АНЂЕЛА:

Кога окружује
 пресвети жар,
 с добрима здружује
 живот у чар.
 Заједно кликујте,
 увис и ликујте!
 Прочишћен ваздух је,
 дух нек се радује!

[11820]
12180

(Уздиху се, односећи Фаустово бесмртно биће.)

МЕФИСТОФЕЛЕС (осврћући се):

Ал' како то? — Куд одоше у трен?
 Незрело племе, баш ме изненади!
 Одлетеше пут неба носећ плен;
 дођоше гробу, значи, тога ради!
 Какав губитак! У канџе ми паде
 та узвишена душа, залог даде,
 а лукав рој је укра, па се слади.
 Ко ме сад да се жалим могу?
 Ко да ми да стечено право?
 Под старе дане потплели ти ногу,
 и заслужи да трпиш, луда главо!
 Поступио сам лоше, бедно, тупо;
 напор и трошак проћердах, срамота!
 Простачка страст, љубависање глупо
 ђавола превејаног да смота!
 Кад детињаста лудорија ова

12190

[11840]

умног и искусног је упетљала,
заиста, неће бити лудост мала
што му на крају замку скова.

12200

ПЛАНИНСКИ КЛАНЦИ, ШУМА, СТЕНА, ПУСТИЊА

Свети анахорети, расути уз планину, леже између процепа.

ХОР И ОДЈЕК:

Овамо шума лелуја,
над њу се наднело стење,
стеже сплетено корење,
стабло уз стабло буја;
талас за таласом кити,
најдубља пећина штити;
немо се дошуњавају
лавови и умиљавају,
штујући крајеве свете
где љубав гнездо сплете.

12210

PATER ECSTATICUS (лебдећи навише и наниже):

Вечитог огња сласт,
љубав нас жаром обруча,
бол у грудима кључа,
пени се к Богу страст.
Стреле, пробадајте ме,
копља, савладајте ме,
наџаци, сломите ме,
муње, згромите ме!
Да би се сва ништавност

[11860]

12220

расула у бескрајност
нек блиста трајна звезда,
вечите љубави језгра.

PATER PROFUNDUS (дубок регион):

Као што стена та почива,
а под њом урвина је зјап,
и безброј потока се слива
у грозни запењени слап,
као што, препуно чезнућа,
у небо стабло расти сме,
тако свуд љубав свемогућа
све обликује, гаји све.

12230

Ко да се њише стења зграда
и шума, свуда диваљ хук!
Па ипак вода гротлу пада
уз шуморав и љубак звук,
па сву долину наводњава;
пламена муња прљи тле
да атмосферу прочишћава,
отровне паре гони зле.
Моћ стваралачку они хвале,
о љубави им бруји глас.
И моју душу нек запале
смућену, која тражи спас
од мучних међа тупе плоти
што уланчише њу у јад.
О, Боже, мисли моје скроти,
просветли мога срца глад!

[11880]

12240

PATER SERAPHICUS (средњи регион):

Јутарњи се облак њише
грлећ лепри-косу јова!
Шта ли то у њему дише?
Млада поворка духова.

12250

ХОР БЛАЖЕНИХ ДЕЧАКА:

Добри оче, куд идемо,
ко смо, откуд води траг?
Срећно живети сви смемо,
живот нам је тако благ.

PATER SERAPHICUS:

Рођени у поноћ ви сте,
још не развилиши дух свој
родитеље остависте
за анђелски светли рој.
Да вас волим осећате,
па хајдете под мој скут!
Ви сте срећни што не знате
трновити земни пут.
Сиђите у очи којим
вично гледам света лик!
Служите се као својим,
посматрајте крајолик! (*Прима их у себе.*)
Ту је дрвеће и стење,
ту потока брзи ток
који ваљајућ камење
прекраћује стрми скок.

[11900]
12260

12270

БЛАЖЕНИ ДЕЧАЦИ (*изнутра*):

Тај је призор велик, диван;
али мрачан то је крај,
страх и језу нам улива.
Изаћи нам, Добри, дај!

PATER SERAPHICUS:

Летите ка сфери вишој,
и несвесни раста свог,
као што, бескрајно чисто,
присуством вас јача Бог.

[11920]
12280

Духу који ту пребива
то је храна, то је спас:
вечна љубав се открива
и блаженству води вас.

ХОР БЛАЖЕНИХ ДЕЧАКА (*кружећи око највиших врхунаца*):

Нек вам се руке сплету,
у круг заиграјте,
из душе песму свету
сви запевајте!
Наук вам даде Бог,
њег чујете;
и видећете тог
кога штујете.

12290

АНЂЕЛИ (*лебдећи у највишој атмосфери, носећи Фаустово
бесмртно биће*):

Племенит духова се члан
спасао вражје власти:
ко трудом стреми сваки дан,
тог можемо и спасти;
па ако га још под скут свој
превишња љубав стави,
добродошлицом наш ће рој
блажени да га слави.

[11940]
12300

МЛАЂИ АНЂЕЛИ:

Нама покајнице свете
љубављу су обузете
дале руже, помогле су
да свладамо вражју лесу,
те смо подвиг тај извели,
благо душе преузели.
Зли ђаволи устукнуше
кад их засу и саблазни
талас ружа што букнуше.

И место паклених казни
њих љубавни јад прожари;
чак врховни ђаво стари
сштрим болом патио је.
Узликујте! Успело је!

12310

САВРШЕНИЈИ АНЂЕЛИ:

Није нам лак задатак
да носимо земни остатак;
макар од азбеста био,
није се прочистио.
Када је духовна сила
све твари привукла и слила,
нема анђела који
кадар је да раздвоји
двоструку природу ту
што присно се проже;
тек вечна љубав њу
разлучити може.

12320
[11960]

МЛАЂИ АНЂЕЛИ:

Осећам, у маглини
кршних врхова,
буди се у близини
живот духова.
Облачићи се тање;
видим лелујање
блажених дечачких чета,
вију се пуни среће
кроз ново премалеће,
гале их милине
горњег света,
лишено земне тежине
коло им кружи.
Нек он се за почетак,
да стиче све већи иметак,
њима придружи!

12330

12340

[11980]

БЛАЖЕНИ ДЕЧАЦИ:

Весело кличемо
личинки овој,
тако стичемо
анђелског залога слово.
Чахурне размотајте
ланце што су га сплели!
Од новог живота је
већ леп и велик.

12350

DOCTOR MARIANUS (у највишој, најчистијој ћелији):

Поглед је бесконачан,
дух је узвишен.
Низ жена кроз простор зрачан
увис се њише;
сред својих другарица,
у звезданој гривни,
небеска царица
сја, лик предивни. (Усхићен.)

Највиша владарко света!

Дај да испод сјајне
купе неба разапета
сазрем твоје тајне!

12360

[12000]

Прими што ти људске груди,
озбиљно и нежно,
са љубавном светом жуди
нуде, недосежној!
Заповедај — свепобедно
храброст нам се снажи;
умируј нас — и наједном
љути жар се блажи.

12370

Најчистија девице,
часна мајко славна,
изабрана краљице,
боговима равна.

Облачци лаки
уз њу се свијају,
то покајнице се
танане збирају,
крај колена њених
етер упијају,
милост зазивају.

12380

Жене лако греху склоне
теби, недодирној,
прилазе и сузе роне
кајућ се умилно.

[12020]

Слабост велика их смути,
тешко их је спасти;
ко сам може раскинути
ланце грешне страсти?
Ко се није поводио
на косини глаткој?
Ког не слуди поглед мио
и ласкање слатко?

12390

Појављује се Mater gloriosa лебдећи.

ХОР ПОКАЈНИЦА:

Ти свелелујна,
непобедива,
молбу почуј нам,
неупоредива,
милошћу бујна!

MAGNA PECCATRIX:

Тако љубави ти што је
ноге сину твојем небеском
мила лијућ сузе своје —
при свем ругу фарисејском;

12400

[12040]

и скленице што далеко
слатко миро расипаше;
густе косе која меко
свете ноге отираше —

MULIER SAMARITANA:

Тако извора ти где су
Аврамове овце пасле;
капи које потекле су
и жеђ Спаситеља згасле;
и богатог врела чистог
што оданде сад се лије,
преобилно, вазда бистро,
и сав свет уокруг мије —

12410

MARIA AEGYPTIACA:

И тако ти Спасовога
светог гроба, којем кренух;
руке што ме с места тога
одгурну и опомену;
четр'ест година покајних
док у пустињи пребивах;
срећних речи опроштајних
што на песку записивах —

12420

[12060]

СВЕ ТРИ:

Ти што никад грешницама
своју не кратиш близину
и кајање шириш нама
у безграничну милину,
души доброг тог створења,
које једном само згреши
не слутећи, дај проштења
како твоја милост реши!

12430

UNA POENITENTIIUM (пре звана Гретица, привијајући се уз друге):

Божанска мати,
ти што ћеш вечно, вечно сјати
и несравњивом сви те звати,
с милошћу гледај: мину мој јад!
Рано вољени,
смутњом не више скољени,
враћа се сад.

БЛАЖЕНИ ДЕЧАЦИ (приближавају се кружећи):

Већ нас надмашује
силином једром,
за негу нашу је 12440
рад да узврати штедро.
Рано се од нас разлучио [12080]
живота глас;
ал' он је много научио,
он ће учити нас.

ЈЕДНА ПОКАЈНИЦА (пре звана Гретица):

Сред хора духова док плови,
новак за себе једва зна;
и, тек наслутив живот нови,
бива ко света дружба та. 12450
Он свих се старих ослобађа
земаљских уза, погледај!
Из одоре се зрачне рађа
младићке снаге први сјај!
Допусти мени да га водим!
Нов дан заслепљује га благ.

MATER GLORIOSA:

Хајде! У више сфере ходи!
Он слутњом пратиће твој траг.

DOCTOR MARIANUS (моли се лежећи ничке):

Покајници спасилачким
погледом се снаже 12460
што их хвалом преиначи
у нов усуд блажен!
Нек ти племенити жарко [12100]
служе, срца жива;
дево, мајко и владарко,
буди милостива!

CHORUS MYSTICUS:

Дубље се знамење скрива
за свим што пролазно ходи;
овде пун догађај бива
што непотпуно се роди; 12470
приповест неизречна
овде се згоди;
женственост вечна
увис нас к себи води.

FINIS.

НАПОМЕНЕ

За напомене је највећим делом коришћен следећи коментар: Theodor Friedrich: Goethes Faust erläutert. Neu durchgesehen und mit einer Faust-Bibliographie von Dr. Siegfried Scheibe. — Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1963.

За напомене, као и за сам рад на тексту, коришћена су и следећа издања:

— Goethes Werke. Band III: Dramatische Dichtungen, Erster Band. Textkritisch durchgesehen und mit Anmerkungen versehen von Erich Trunz. — Hamburg: Christian Wegner Verlag, 1954.

— Johann Wolfgang Goethe: Faust. — Berlin — Weimar: Aufbau-Verlag, 1975. [Bearbeiter: Gotthard Erler]

— Goethe: Faust und Urfaust. Erläutert von Ernst Beutler.

— Wiesbaden: Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung, 1953.

— Johann Wolfgang von Goethe: Faust. A Tragedy. Translated by Walter Arndt. Edited by Cyrus Hamlin. — New York: W. W. Norton & Company, 1976.

Цитати из Екертманових *Разговора са Гетеом* дати су, осим првог, у преводу Станислава Винавера и Вере Стојић (Београд, Култура, 1970).

Бројеви у *Напоменама* односе се на стихове превода; бројеви стихова у преводу дати су (у тексту) за сваки десети стих, а бројеви стихова оригинала, у угластим заградама, за сваки двадесети.

За ширира обавештења о митолошким личностима вид. *Речник грчке и римске митологије* Драгослава Срејовића и

Александрине Цермановић, Београд: Српска књижевна за- друга, 1979. — Овде ваља скренути пажњу на то да се Гете за већи број појединости служио речником Веџамина Хедерихса (Hederichs: Gründliches mythologisches Lexikon, 1770), који је већ одавно превазиђен.

Преводиоцу је драга дужност да на овом месту изрази захвалност професору Војиславу Ђурићу, који је љубазно прочитао рукопис и дао низ корисних сугестија.

ПРВИ ЧИН

Од пролећа 1826. до јануара 1828. настао је већи део Првог чина: стихови 4824 — 6268. Остали део написан је касније и објављен 1832.

Питом предео (стихови 4824 — 4940).

Ваља замислити да је Фауст, након последње сцене I дела, после неодређеног времена пренет на неко исто тако неодређено место, где ће му благотворни сан дозволити да преболи Гретино страдање. Упор. недатирану Гетеову изјаву Екерману (вероватно из 1826/1827) о овој сцени:

„Кад промислимо какви се ужаси на крају првог чина [дела] срчују на Гретицу и колико су морали потрести сву Фаустову душу, нисам могао наћи друго решење него да јунака [...] парализујем и посматрам га као уништена и да из такве привидне смрти распалим нов живот. При том сам могао да прибегнем силним духовима добротиницама, онаквима какви су нам познати у лику и бићу вилењака. Све је ту сажалење и најдубља самилост. Ту се не суди и не поставља се питање да ли је он то заслужио или није. како би, рецимо, питали људи-судије. Вилењаци тако нешто не разматрају. Њима је свеједно да ли је у грех утонуо светац или зао човек, био свет он или зао, несрећника њих је жао; и тако они помири-љиво и умирујући настављају и немају на уму ништа узвишене до то да он захваљујући крепком дубоком сну заборави ужасе проживљене прошлости: „Летином росом шкропите му сан“.

Пред 4824. — Аријел: ваздушни дух (из Шекспирове *Буре*), исти онај који се појављује у I делу, у *Сну Валпур-гине ноћи*. — Еолове харфе: инструменти који сви-рају под ветром (упор. I део, *Посвета*, стих 27).

- 4834 — 4835. — Срца прење... стреле прекора: Фаустово ка-јање због Гретине трагедије.
4837. — У четир дела...: Од шест поподне до шест ујутру време се у старој римској војсци и касније у като-личкој цркви делило на четири „ноћна бдења“ (виги-лије) од по три сата. У следећој песми хора (стихови 4845 — 4876) свака се строфа односи на по један део тог времена; у првобитном Гетеовом рукопису строфе су имале наслове *Serenade* (вечерња песма), *Notturmo* (ноћна песма), *Matutino* (јутарња песма) и *Reveille* (буд-ница).
4840. — Лета: у грчкој митологији река заборава, из које су пиле душе умрлих да би заборавиле земаљско посто-јање. Овде „Летина роса“ треба да окрепи Фауста и излечи његов „љути јад“. — Упор. Гетеово писмо Кар-лу Фридриху Целтеру од 15. II 1830: „Помислите о томе да са свакиим удахом ваздуха етерски млаз Лете прожима цело наше биће тако да се радости тек умерено сећамо, а патњи једва. Овај узвишени божји дар одувек сам знао да ценим, да се користим њиме и да га увеличавам“.
4861. — Већ утрнуше ти сати: сати кад су сијали Месец и звезде.
4877. — Хоре: грчке богиње годишњих доба. У Хомеровој *Или-јади* са треском отварају и затварају небеске двери кад Аполон, бог Сунца, креће на вожњу преко неба.
4881. — Феб: Феб Аполон, бог Сунца (вид. и напомену уз стих 9883).
- 4892 и д. — Велики Фаустов монолог је писан у терцинама (схема сликова *ababcbcb* итд.). За ову песничку фор-му вероватно је подстрек добио из Дантеове *Божанске комедије*. Ово је једино место у *Фаусту* писано у тер-цинама.
4927. — У најмлађи... вео: У природу која се ујутру буди.
4935. — Нестално-трајна дуга: трајно је ломљење светлости које чини дугу, а несталне су, то јест увек нове, капи кроз које се то преламање врши.
4940. — Шарен одраз: а не непосредна светлост Сунчева, коју око не може поднети; њу можемо доживети само по-средовану. Упор. следећу реченицу из Гетеовог *Огледа о метеорологији* (1825): „Оно истинито, које је иден-тично са божанским, ми никада не можемо спознати директно, ми га сагледамо само у одразу, у примеру, симболу, у појединачним и сродним појавама: ми то опажамо као непојмљив живот, а не можемо се од-рећи жеље да то ипак појмимо“. И у сцени са Зе-маљским духом у I делу (стих 507 и д.) Фауст није

могао поднети његову појаву. Упор. и писмо Шилеру од 6. I 1798: „Радо признајем да ми не спознајемо при-роду него да је уносимо у себе само у складу са из-весним формулама и способностима нашег духа“.

Престона дворана (стихови 4941 — 5283).

Пред 4941. — Цар: Првобитно је Гете мислио на немачког цара Максимилијана I (1493 — 1519). Међутим, у коначној верзији то није више неки конкретни цар, као што и иначе у Другом делу, још много више него у Првом. личности и места стичу апстрактно-симболичну функцију.

О цару и целој овој сцени упор. следеће место из Екерманових *Разговора* (1. X 1827):

„— У цару — рече — покушао сам да прикажем вла-дара који има све могуће особине због којих може из-губити своју земљу, што му доцније заиста и пође за руком.

Благостање царства и његових поданика њему не за-даје бриге; он мисли само на себе и како би се из дана у дан забављао нечим новим. Земља је без пра-ва и правде, судија је сукривац и сам, и на страни је злочинаца, дешавају се нечувени злочини неометано и некажњено. Војска је без плате, без дисциплине и пљачкајући тумара унаоколо, да сама прибави себи плату и да се снађе како зна. Државна благајна је без новца и без наде у даљи прилив новца. Царево соп-ствено кућанство не изгледа нимало боље: осећа се оскудица у кухињи и подруму. Маршал, који из дана у дан све мање зна шта ће и како ће, већ је у ру-кама Јевреја-зеленаша, којима је све дато у залог, тако да на царску трпезу стиже унапред поједен хлеб.

Државни савет хоће да упозори његово величанство на све те слабости и да се посаветује о њиховом от-клањању; али премилостиви господар није нимало склон да саслуша тако непријатне ствари; више би во-лео да се забавља. Ту је сад прави елеменат за Мефи-ста, који дотадашњу дворску луду брзо одстрањује и као нова луда и саветодавац одмах се нађе уз цара.“

4944. — Али где оста моја луда?: луду је одстранио Мефисто-фелес; упор. претходну напомену.

4957 — 4964. — Решење загонетке је: дворска будала.

4971 — 4974. — Сваки део ових стихова раздвојен повлаком казује по један од окупљених дворана. Тако и у сле-

дејим случајевима (стихови 5101 — 5104, 5169 — 5172, 5191 — 5194, 5211 — 5216).

Пред 4986. — Канцелар: дужност канцелара вршио је би-скуп или архиепископ. Упор. крај IV чина, где се надбискуп јавља истовремено и у својству наткан-целара.

4998. — Где свуд грдоба кроз грдобе влада: где једно зло рађа друго. још грђе и горе.

5047. — Као водоводска вода: водоводи су били непоуздани и често су пресушивали.

5059. — Гибелин или Гвелф: Гибелини и Гвелфи су у средњем веку (XII/XIII век) били називи за две супротставље-не партије. Гибелини су се залагали за немачку цар-ску власт над Италијом („Римско царство немачке нације“), док су Гвелфи (Велфи) били, као представ-ници новог грађанства, на папиној страни. — По-словичан пример за две завађене странке.

5142. — Кô о посту: проповеди о посту су биле изузетно же-стоке и оштре.

5150. — Људске плиме: мисли се на сеобе народа, на ратне походе повезане с њима.

5158. — Право старог цара: у складу са средњовековним зако-нима, свако закопано и потом откривено благо при-падало је цару те државе.

5167. — У сваком кругу он сат и дом познаје: стари астролози су делили небо на дванаест делова („домова“), којима је припадало по једно сазвежђе из Животињског кру-га (Зодијака). На основу положаја звезда у датом сату астролози су прорицали судбину.

5174. — Меркур: грчки Хермес, божји гласник, бог трговине, истовремено име једне Земљине планете. Представља метал живу, као што и свако божанство у следећем тексту представља по један драгоцен метал.

5175. — Венера: грчка Афродита, богиња љубави, истовремено име планете. Представља бакар.

5177. — Луна: римска богиња Месеца. У овом стиху, по астро-лошким појмовима, представника сребра.

5178. — Марс: латински бог рата (грчки Арес). Као планета, представник гвожђа у астрологији.

5179. — Јупитер: римски врховни бог (грчки Зевс), као пла-нета представник калаја.

5180. — Сатурн: грчки Кронос, бог жетве, као планета пред-ставник олова.

5187. — Овај учењак: Фауст. — Цео говор астрологов (заправо Мефистов, који овоме дошаптава) усмерен је на то да побуди жудњу за златом.

5192. — Календарство: превара, лажљиво пророчанство, каква су се и код нас штампала у календарима.
5194. — Ако и дође — Биће лажац: ако се нови алхемичар и усуди да дође, биће варалица.
5197. — Расковник: алрауна, мандрагора, магични корен људскога лика помоћу којег сујеверни људи покушавају да нађу благо.
5198. — Црни пас: о Ивањдану, у поноћ, како се веровало, било је једино могућно извадити корен расковника (вид. претходну напомену) уз помоћ црнога пса, који се и иначе у фолклору представља као чувар блага.
5206. — Мефистофелес сугерише да су сви људи осетљиви на привлачну снагу закопаног метала, па затим, у следећим стиховима, „доказује“ чаролијом да је то тачно.
5210. — Свирач: по народном веровању, кад неко посрне то је зато што на том месту лежи свирач који и после смрти свира и заплиће кораке људи.
5211. — 5216. — Окупљеним дворанима се чини да заиста осећају оно о чему говори Мефистофелес.
5230. — Леп гребе: зидови облепљени иловачом испуштани су шалитру, коју су сељаци срутали и давали стоци; том приликом се могло десити да неко пронађе благо сакривено испод лепа.
5245. — Стреш служи вино као буре: веровало се да се око старих вина начини кора од стреша, која држи вино и кад дрвене дуге бурета иструле.
5260. — Златна телад: гомила блага (упор. *Другу књигу Мојсијеву*, 32, 4).
- Пред 5627. — Као горе: то јест, Мефистофелес поново дошаптава речи астрологу.
5268. — Шаролико весеље: карневал у следећем призору.
5270. — Најпре да грехе откајемо: за време ускршњег поста који долази после карневала (месосеја), а почиње Пепељавом средом (стих 5277). Тиме Мефистофелес одлаже извршење царева жеље.
5282. — Мудрости камен: камен који су се алхемичари трудили да створе како би помоћу њега добили злато (упор. и I део, стихови 1096 — 1101).

Пространа сала (стихови 5284 — 6218)

- Пред 5284. — Карневал: карневали су у доба ренесансе били велике дворске приредбе и показивали су моћ и раскош владара. Сцена карневала треба да предочи ведрост свет италијанске ренесансне културе. (Гете има један напис о римском карневалу, прикључен *Путовању по*

- Италији*.) За ову сцену Гете је нашао инспирацију у сликама Андреје Мантење (1431 — 1506) о тријумфалној поворци Јулија Цезара и Албрехта Дирера (1471 — 1528) о сличној поворци цара Максимилијана, а нарочито у књизи Франческа Грацинија (1503 — 1584) *Tutti i trionfi, carri, mascherate...* (*Све тријумфалне поворке, кола, маскараде...*), 1750. Већина група приказаних у овој сцени потиче из те књиге.
- Пред 5284. — Гласник: његова функција је да објашњава свечану поворку.
5288. — Кренувши пут Рима: немачке царева крунисао је римски папа.
5292. — Свете папуче: у знак покорности будући цар је морао да пољуби папине папуче.
5295. — Лудачке капе: то јест, карневалске свечаности (кад су се на главе стављале такве капе) које је цар пренео из Рима.
- Пред 5308. — Баштованке: дошавши са царем из Фиренце, нуде вештачко цвеће (које ће потом само говорити о себи, а одговараће му ружини пупољци као природно цвеће). Вештачко цвеће из Италије (овде маслинова грана, венац класја, фантастичан венац и фантастичан букет) било је у Гетеово доба веома популарно.
5349. — Церера: грчка Деметра, римска богиња биљака и плодова, нарочито жита.
5356. — Теофраст: грчки филозоф и ботаничар (око 372 — око 287. пре н. е.).
5377. — Флора: код старих Римљана богиња цвећа.
- Пред 5378. — Теорба: врста лауте дубоког тона. — Баштовани: надмећући се са баштованкама, нуде воће. „Црнпурасти“ су јер су преплаули од сунца.
- Пред 5398. — Мајка: жели да искористи прилику да истакне своју кћер-уседелицу, као да је и она воће за продају.
- Пред 5419. — Дрвосече: за разлику од претходних, сад наилазе групе маске које представљају грубље људске типове.
- Пред 5436. — Пулчинели: комичне маске у италијанској комедији и на карневалима, пајаци, лукаве и веселе слуге.
- Пред 5458. — Паразит: лик из античке комедије. чанколиз који се додворује богатима; паразити се овде обраћају дрвосечима, на чији рачун живе.
5465. — Двоструко дување: истовремено дување у чорбу да се охлади и у шаке да се згреју — слика дволичности. Смисао песме паразита је: ми са свим својим лицемерним улагивањем не бисмо дошли до обеда кад дрвосече не би доносиле дрва за ватру.
- Пред 5490. — Пијанац: такође традиционална фигура у карневалу.

После 5521. — Следеће сценско упутство представља заматак ненаписане сцене, која је требало да представља сатиру на Гетеу савремене романтичарске песнике разних праваца (сатиричар, за разлику од њих, који угађају укусу публике, жели да напише нешто што нико неће читати).

После 5525. — Песници ноћи и гробова: такође алузија на романтичарске књижевнике, који су волели овакве теме. Под утицајем романа *Вампир* (1819) Бајроновог пријатеља Џона Виљема Полидорија (1795 — 1821) и у Немачкој је постала омиљена тема вампиризма (Е. Т. А. Хофман). Гете се окреће од овакве тематике, коју никад није волео, и призива класичне ликове грчке митологије. У вези са овим ваља упоредити оно што је Гете рекао Екертману поводом ондашњег романтичарског правца у француској књижевности (14. III 1830): „Приказивање племенитих осећања и дела почињу да проглашавају досадним, па се огледају у обрађивању свакојаким опачина. На место лепе садржине грчке митологије ступају ђаволи, вештице и вампири, а узвишени јунаци древности морају уступити место лупежима и галиотима. То је пикантно! то делује! Али кад публика једном буде окусила та јако зачињена јела и навикла се на њих, похлепно ће све више тражити све јаче ствари. Млад талент који хоће да делује и да буде признат, није довољно велик да би ишао својим путем, мора се прилагодити укусу дана, штавише, мора настојати да своје претходнике још и надмаши у стравичном и језивом. При том јурењу за спољним ефектима, међутим, потпуно се губи из вида свако дубље проучавање и свако поступно темељито развијање талента и човека изнутра. А то је највећа штета која талент може да задеси, мада ће литература у целини при том тренутном правцу бити у добитку. [...] Оно заиста изопачено што сада често сачињава сву садржину неког песничког дела јављаће се убудуће само као благотворни зачин; штавише оно заиста чисто и племенито што је тренутно прогнано убрзо ће се опет изналазити са утолико већом жудњом.“

Пред 5526. — Грације: грчке харите, богиње љупкости и друштвености. По Хесиодовој *Теогонији* било их је три: Аглаја („блистава, срећна“), Талија („цветна, бујна“) и Еуфросина („весела“). Гете је Талију заменио Хегемоном („предводником“), вероватно зато да би избегао замену са музом Талијом. Хегемона је била харита коју су поштовали у Атини. Суштину бића сва-

ке грације (даривање, примање, захваљивање) Гете је преузео из *Митолошког лексикона* Бењамина Хедерихса (вид. уводну напомену).

Пред 5532. — Парке: грчке Мојре, богиње судбине, које преу и пресецају нит човековог живота. Било их је три: Атропа („неумитна“), Клото („преља“) и Лахеса („суђаја“). Код Гетеа Атропа преде животну нит, Лахеса је сређује и намотава, а Клото је одсеца: њихове улоге су промењене за време веселог карневала.

5547. — Моја стара: Атропа, која је претходно имала маказе, а сад их добија Клото.

5571. — Ткач: под њим се вероватно мисли на бога, можда на смрт.

5576. — Фурије: грчке Ериније, Еумениде, богиње проклетства и освете. Алекто („неуморна у гневу“) важи као изазивачица рата, Мегера („непријатељска“) као изазивачица зараза, а Тисифона („осветитељка убиства“) доноси смрт убицама. Насупрот античким предстама, овде су приказане као младе и лепе девојке; Алекто изазива љубавну сумњу и препирку, Мегера наводи на ђуди и неверство, а Тисифона се свети за неверство у љубави.

5603. — Од сунца бежи, мраз би да загрева: клони се оне која га стварно воли, а жели да освоји хладну лепотицу.

5605. — Асмодеј: зао дух из јеврејске митологије. У апокрифној старозаветној *Књизи о Товији* поубијао је седам Сариних мужева у седам брачних ноћи; отуда зао дух брака.

5622. — Нахрупљује брег: у алегоричној поворци која наступа под брегом се мисли на слона; овај симболично представља народну моћ којом управља Мудрост („нежно женско биће“), док на њему седи Викторија (стих 5683), богиња победе. Везане за слона су Бојазан и Нада, непријатељице људске делатности, јер је одвраћају с правог пута (вид. стихове 5669 — 5670). Гете је овде био инспирисан сликом Андреје Мантење из 1492. која приказује Цезареву тријумфалну поворку.

5625. — Кључ: тумачење алегорије.

5631 — 5632. — Нада је само привидно слободна, иако мисли да то јесте, а Бојазан жуди за слободом.

Пред 5685. — Зоил-Терсит: под овим именом Гете је спојио две грчке личности. Зоил је био реторичар из средине III века пре н. е.; ситничарски је критиковао Хомера. Терсит је личност из *Илијаде* (II певање, стих 212 и д.), злобан и ружан опатач тројанских јунака, због чега га је Одисеј казнио. — Под Гласниковим ударцима Зоил-Терсит се претвара у јаје, из кога ис-

- падају две животиње: гуја (симбол отрова) и слепи миш (симбол мрака). — Под маском Зоила-Терсита треба замислити Мефистофела.
5742. — Четворопрег: на колима се налази Плуту, бог богатства. Прати га Тврдичлук, као супротност. Колима управља Дечак-кочијаш, персонификација духа чисте поезије. Под њим је Гете мислио на Еуфориона (вид. напомену уз текст пред стихом 10023). О овој алегорији упор. следеће место из Екерманових *Разговора* (20. XII 1829):
- „— Да се под маском Плута крије Фауст а под маском Тврдице Мефисто, то сте вероватно запазили. Али ко је дечак-управљач? Оклевао сам, не знајући шта да одговорим. — То је Еуфорион! — рече Гете.
- Али како може тај да се појави већ овде у *Маскаради* — запитих — када се рађа тек у трећем чину? — Еуфорион — одговори Гете — није људско, већ само алегоричко биће. У њему је оличена поезија, која није везана ни за време, ни за неко место, ни за неку личност. Исти дух коме се доцније свиђа да буде Еуфорион појављује се сада као дечак-управљач, и у томе је сличан сабластима које су свуда присутне и сваког часа могу да искрсну.“
5820. — Пламичак: симбол песничке инспирације. Упор. стихове 5864 — 5871.
5829. — Поклон из руке одлепша: окупљено дворско друштво није способно да схвати поезију.
5837. — А даје само што ко злато блиста: даје само леп привид, као и поезија.
5859. — Зелена грана: песнички лавор-венац.
5861. — Мој драги сине: упор. *Јеванђеље по Луци*, 3, 22: „Ти си син мој љубазни, ти си по мојој вољи“. Слично и у *Јеванђељу по Матеју*, 3, 17.
- 5864 и даље. — Упор. примедбу уз стих 5820. Пламичци су вероватно замишљени по аналогiji са „језицима огњеним“ (*Дјела апостолска*, 2, 3). Међутим, код већине је песничка инспирација краткотрајна.
- Пред 5878. — Мршавко: персонификација Тврдичлука (упор. напомену уз стих 5742). Иза те маске се такође крије Мефистофелес.
5881. — Авариција: тврдичлук (лат.).
5909. — Немани: змајеви (митолошки чувари блага) који вуку Плутова кола.
5994. — Плуту описује чаробан круг око сандука (као залогу воспостављеног поретка). У кругу остају Плуту (Фауст), Тврдичлук (Мефистофелес) и Гласник.

- 6011 — 6026. — Мефистофелес од злата меси непристојну фигуру (вероватно фалус) и показује је женама.
6033. — Дивља војска: маске у виду дивљих људи који прате Пана.
- 6036 и даље. — Пан: грчко божанство шума и пашњака (вид. и стих 6104 и даље). — Под маском Пана крије се цар. Прате га нижа природна божанства.
6037. — Што нико не зна, они знају: то јест, да је велики Пан у ствари цар.
- Пред 6051. — Фауни: шумска божанства код Римљана, представљани упола као јарци, упола као људи.
- Пред 6061. — Сатири: грчка шумска божанства, пандани фауна. Замишљани су као пратиоци бога Диониса, са козјим ногама и ушима.
- Пред 6072. — Гноми: патуљци, чувари блага у земљиним недрима. Овде представљени као рудари. Они цара још једном упозоравају на то колико је богат рудама.
6081. — Хирурги планина: јер као лекари црпу рудне жиле.
6085. — Срећно: традиционални рударски поздрав.
6092. — Три заповести: оне које се односе на крађу, браколомство и убиство.
- Пред 6096. — Дивови: њихов опис у следећем тексту се поклапа са приказима дивова на талирима кованим у планини Харцу или на пруском грбу. — Они о себи говоре у трећем лицу.
- Пред 6104. — Нимфе: грчка божанства природе, пратиље Пана; обитавале су пре свега у шумама, рекама, изворима, пећинама и на планинама.
- 6106 — 6107. — Ко знамен целог / света је знан: Паново име је касније доведено у везу са грчком речи „пан“ („све“), па је схваћено да је он симбол за свемир, свеприроду.
6123. — Његов силни глас: као што се веровало да подневна тишина у природи долази отуда што Пан спава (стихови 6116 — 6120), тако се застрашујућа хука олује доводила у везу са његовим страховитим гласом (отуда израз „паничан страх“).
6128. — Част оном ко је достојан ње: парафраза једног места из *Посланице Римљанима* апостола Павла (13, 7): „а коме страх, страх; а коме част, част“. То место је, у другом смислу, парафразирано и у I делу *Фауста* (стих 4159).
6134. — Троглодитски: пећински, подземни (троглодити су становници пећина).
6139. — Извор чудесан: злато у Плутовом сандуку.
- 6152 и даље. — Гласник објашњава радњу: кад је пришао сандуку са златом, из којег се дижу пламичци, цару

се запалила брада. — За ову сцену Гете је имао узор у једној хроници коју је читао као дете, а у којој се говори о томе како су се француском краљу Шарлу VI приликом једног бала под маскама запалили брада и одело.

- 6164 — 6165. — Цару је отпала лажна брада па ставља шаку на лице да га не би препознали.
6194. — Шума: грање и лишће као украси дворане.
6206 — 6218. — Плуту-Фауст магичним речима призива кишу да падне и угаси пожар.

Парк (стихови 6219 — 6404).

6222. — Плутон: грчки бог подземља и ватре. — Цар у свом монологу показује да није свестан опасности у којој је био, него је цео пожар схватио као одавање почасти његовом величанству.
6234. — Даждевњаци: по народном веровању живе у ватри и представљају духове пламена (упор. I део, стих 1330).
6237 — 6240. — Као што те је ватра слушала, јер си величанство, тако ће ти се покоравати и остали елементи, па и море, ако зарониш у њега. — За опис морских боја упор. следеће место из Гетеове *Науке о бојама*: „Кад се рониоци налазе у мору, а Сунце им обасјава ронилачко звоно, све што је око њих обасјано пурпурно је; сенке, међутим, изгледају зелене [тиркизне]“.
6253. — Нереиде: кћери Нереја, бога мора, и његове супруге Дориде. Представљане су како јашу на делфинима. Упор. II чин, стих 8298 и д.
6257. — Тетида: једна од Нереида, супруга Пелејева.
6258. — Пелеј: легендарни грчки краљ, Тетидин супруг. Под „новим Пелејем“ мисли се на цара, који ће, по Мефистофеловим речима, кад се венча са Тетидом заузети место на планини Олимпу, обитавалишту богова.
6265. — Шехерезада: неуморна приповедачица арапских прича из *Хиљаду и једне ноћи*.
6267. — Дневни свет: свакодневни дворски свет, за разлику од света чаролија.
6269 и даље. — Следећа сцена говори о штампању папирног новца, као „судбоносног“ проналаска (стих 6287). — Употреба новчаница развила се у Европи током XVIII века; пошто новчанице често нису имале реално покриће, то је доводило до привредних криза. Гете је овако говорио Екерману о сцени са новчаницама (*Разговори*, 27. XII 1829):

„— Сећате се — рече он — да се на државном сабору на крају испоставља да нема новца, па Мефисто обећава да ће га прибавити. Та тема се наставља кроз *Маскараду*, где Мефисто уме да удеси тако да цар, под маском великог Пана, потпише неку хартију која, стекавши тим уздизањем новчану вредност, бива хиљадоструко умножена и стављена у оптицај.

У овој сцени пак поведе се реч о тој ствари пред царем, који још и не зна шта је урадио. Ризничар му предаје новчанице и објашњава околности. Цар, најпре разгневан, а затим, боље уочивши добит, веома обрадован, тим новим папирним даром богато дарива своју околину и одлазећи испусти на под још неколико хиљада круна, које дебела луда зграби и одмах трчи да хартију претвори у земљишни посед. Док је Гете читао ту дивну сцену уживао сам у срећној досетки како он порекло папирног новца везује за Мефиста и тиме један од главних интереса данашњице тако значајно спаја и овековечује.“

6296. — Ко се ту потписа...? — У претходној сцени то није приказано: Мефистофелес је морао лукавством измамити потпис од цара, који се сада тога и не сећа.
6299. — Пан: вид. напомену уз стих 6036.
6313. — Азбука цела: царско име као потпис на новчаницама сад има значај нове и вредније азбуке.
6338. — Бривијар: молитвеник.
6343. — Безмерна блага: рудна блага која неискоришћена леже под земљом.
Пред 6387. — Будала: вероватно она стара дворска будала коју је Мефистофелес успео да отера са двора (стих 4944 и д.).
Пред 6404. — Solus: сам (лат.).

Мрачна галерија (стихови 6405 — 6540).

6416. — Парис: грчки легендарни јунак, син краља Пријама и Хекабе; отмицом лепе Хелене изазвао тројански рат.
6416. — Хелена: грчка чувена лепотица, кћи Леде и бога Зевса (који је Леди пришао у облику лабуда). Удата за спартанског краља Менелаја; Парис ју је одвео из Спарте у Троју, чиме је дат повод за тројански рат. После Парисове смрти Дејфобова жена, а по разорењу Троје Менелај ју је вратио у Спарту. — Вид. сцену *Витешка дворана*, а нарочито III чин.

6434. — Хероине: у грчкој митологији створења између богиња и жена.

6449. — Мајке. — О ликовима мајки Екерман је оставио следећи запис (10. I 1830):

„Данас, да би ми засладио обед, припремио ми је Гете велико уживање: прочитао ми је сцену где Фауст одлази мајкама.

Неслућена новина предмета, као и начин на који ми је Гете ту сцену прочитао узбудили су ме чудесно, тако да сам се осећао сасвим пренесен у положај самог Фауста, ког при Мефистовом саопштењу такође хвата језа.

Ја сам приказану сцену добро чуо и добро осетио, али толико је за мене остало загонетног да сам био присиљен да Гетеа замолим за нешто објашњења. Али он, по свом обичају, увио се у плашт тајанствености, погледавши ме широко отвореним очима и поновивши ми речи:

Мајке! Мајке! како то чудесно звучи!

— Не могу вам одати ништа више — рече затим — до то да сам код Плутарха нашао како се у грчкој древности о мајкама говорило као о божанствима. То је све за шта имам да захвалим предању, све остало сам ја измислио.“

Код Плутарха постоје два места на која се ова Гетеова изјава може односити. Једно је из Плутархове биографије Марцела и гласи: „На Сицилији има један безначајан али древни град по имену Енгион, чувен по очитој владавини такозваних богиња мајки. За њихов храм кажу да је крићанска задужбина“. Друго место не говори директно о мајкама него о Платоновим схватањима (у дијалогу *О пропадању пророчанстава*), али је вероватно утицало на концепцију мајки: „Он [Платон] није претпостављао ни бесконачан број светова, ни један једини, ни пет, него 183, поређана у облику троугла, тако да свака страна садржи 60 светова, а три преостала се налазе на три угла. Они додирују једни друге и тихо се врте као у колу. А унутрашња површина троугла је заједничко огњиште свега и назива се пољем истине. На њему се непомично налазе замеси, облици и праликови свега онога што се догодило и што ће се догодити; а од вечности што их окружује тако рећи отиче време. Једном у сваких десет хиљада година је људским душама, ако су побожно живеле, дозвољено да тамо погледају; и наше најбоље мистерије су само сан о том са-

гледању и посвећењу. Отуда свеколика филозофија мора за своју садржину имати сећање на та добра.“

6462. — Вештичја кујна: упор. I део, стих 2447 и д.

6483 — 6484. — Мистагог: у Грчкој свештеник који је новак (неофите) уводио у тајне религиозних култова.

6487. — Кô она мачка: обрт „вадити за неког кестење из ватре“ ушао је у општу употребу из Лафонтенове басне *Мајмун и мачка*.

6506. — Језа је део најбољи свих нас: потресеност, задивљеност пред оним што се сагледало. Упор. Гетеове речи Екерману од 18. II 1829:

„— Оно највише до чега човек може да доспе — рече Гете том приликом — јесте чуђење; и ако прафеномен изазове у њему чуђење, нек буде задовољан; нешто више му он не може пружити, а даље не треба ни да тражи иза тога; ту је граница. Али људима обично још није довољан приказ неког прафеномена, они мисле да се мора наставити и слични су деци која, завиривши у огледало, одмах га окрену да виде шта је на другој страни.“

6517. — Троножац: у античким храмовима култни предмет, суд за угљевље или тамјан. Чувен је био трножац у Делфима, где је било седиште пророчице Питије.

6523. — Сlike свих створења: упор. цитат из Плутарха (напомена уз стих 6449).

Јарко осветљене дворане (стихови 6541 — 6610)

Мотив призивања Хелене постоји већ у тзв. књигама за народ, где Фауст то чини пред студентима, а пред царем призива Александра Великог.

6570 — 6571. — Исмевање хомеопатске девизе „слично се сличним лечи“.

6591. — С ломаче: предметима који потичу с ломаче приписивано је чаробно дејство.

Витешка дворана (стихови 6611 — 6799)

Сцену је Гете прочитао Екерману 31. XII 1829. године. Пред 6611. — Гласник: и овде, као и у стиху 5284 и даље, његова је дужност да објашњава радњу и лица која се појављују; међутим, он осећа да не може објаснити чаролију која је у току.

6639. — Атлас: по грчкој митологији један од Титана; пошто их је Зевс победио, Атлас је био осуђен да носи небески свод.

- 6646 — 6648. — Архитект се залаже за стил готске уметности, а против античке. Гете је и сам у младости волео готику, али је касније његова наклоност припала свету античке уметности.
- 6653 — 6654. — Парафраза речи картагинског теолога Тертулијана (крај II — почетак III века) да су Христова смрт и васкрсење извесни зато што су немогући.
6657. — Троножац: вид. напомену уз стих 6517.
6661. — Мајке: вид. напомену уз стих 6449.
- 6669 — 6672. — Један део тих првобитних слика оживљава, а други остаје изван света и доступан је само чаробњаку. У првобитној верзији је место „чаробњак“ стајало „песник“.
6681. — Триглиф: три вертикална усека као украс на фризовима дорских храмова.
6686. — Парис: вид. напомену уз стих 6416.
6693. — Парис је чувао овце свог оца, тројанског краља Пријама.
6711. — Амброзија: храна коју су јели богови.
- Пред 6713. — Хелена: вид. напомену уз стих 6416.
6725. — Откад свештеник сам: откад сам као свештеник призвао Хелену.
6729. — Некад: у вештичиној кухињи (упор. I део, стихове 2541 и даље, 2726).
6743. — Ендимион: у грчком предању заспали ловац којем сваке ноћи силази богиња Месеца Селена (римска Луна). Омиљен мотив у сликарству доба рококоа.
6743. — Луна: вид. напомену уз стих 5177.
- Пред 6747. — Дуена: дама на шпанским дворовима, гувернанта.
6764. — Са десет лета: упор. напомену уз стих 7679.
6771. — Тројанци брада седих: алузија на Хомерову *Илијад* (певање III. стих 156 и д.).
6789. — Двоструко царство: и реални и замишљени свет.
6792. — Мајке: вид. напомену уз стих 6449.
- 6794 — 6797. — Кад се додирне авет, она нагло нестаје, а доводи у смртну опасност онога ко ју је дотакао.
- После 6797. — Експлозија: литерарни узор за њу је дала једна песма Ханса Закса о цару Максимилијану I и једна прича о „чаробњаку Фаусту“ енглеског писца Антонија Хамилтона (1646 — 1720).

ДРУГИ ЧИН

Настао 1826 — 1830.

Готска соба (стихови 6800 — 7060)

- Високо засвођена, тесна готска соба је некадашњи Фаустов радни кабинет из I дела. По свему судећи, највећи део сцене је написан у септембру и октобру 1827. Гете ју је прочитао Екерману 6. XII 1829.
6813. — Капљица крви: вид. I део, стих 1822 и даље (сцена потписивања пакта).
6817. — Како некад сам дечаку...: упор. I део, сцена између Мефистофелеса (у Фаустовом дугом огртачу) и студента, стих 1953 и д.
- Пред 6826. — Мољци: упор. Фаустов монолог у I делу, стихови 693 — 694: „Та стареж, пуна кучина и трица, / што ме у свету мољаца стешњава“.
6868. — Никодемус: можда је повод за име дао фарисеј Никодемус (Никодим, из *Јеванђеља по Јовану*, 3, 1), који је ноћу посетио Исуса.
6869. — Oremus: молимо се (лат.); фамулус сматра Мефистофелеса за високог свештеника.
6879. — Доктор Вагнер: упор. Вагнеров лик у I делу.
6888. — Свети Петар: њему је Исус дао „кључеве од царства небеског“ (*Јеванђеље по Матеју*, 16, 19).
6923. — Срећу убрзао: суделовао бих при стварању Хомункула.
- Пред 6928. — Бакалауреус: најнижи научни степен, који се на средњовековним универзитетима стицао после две године студија. О лику бакалауреуса упор. следеће место из Екерманових *Разговора са Гетеом* (6. XII 1829): „Говорили смо о бакалауреусовом лику. — Не смера ли се у њему — запитих — на извесну класу идејних философа? — Не — рече Гете — у њему је оличена уображеност која је својствена особито омладини, о чему смо у првим годинама после нашег ослободилачког рата [против Наполеона, 1812 — 1815] имали тако упадљиве доказе. А свако у младости мисли да је свет заправо почео тек са њим и да све постоји заправо њега ради.“
6944. — Брадоње: професори, филозофи.
6961. — Лета: вид. напомену уз стих 4840.

6977. — Апсолутан: ко ничим није условљен. Ово место, као и цео лик Бакалауреуса, представља подсмеване владајућој (око 1800) идеалистичкој филозофији апсолутнога, која није водила рачуна о емпирији, о сазнавању путем чулног искуства (упор. и стихове 6997 — 7000).

Пред 7013. — Обраћа се партеру: у старијим комадима чест је био обичај да се глумац обраћа гледалишту.

7049. — Оригинал: особенак; тежња да се не буде као други била је честа у доба штурм-унд-дранга и романтике.

7051 — 7052. — Упор. и Гетеову песму *Оригинални главами*: „Не припадам ниједној школи’, некакав Неко тамо каже; Нема мудраца живог који утиче ичим на мој суд; а ни говора да од старих што примих ил’ се с њима слажем’. То значи, ако добро схватих: „Ја сам на своју руку луд’.“

Лабораторија (стихови 7061 — 7252)

Сцену је Гете читао Екерману 16. XII 1829; свакако је те године и настала.

7094 — 7096. — Компонира — изолира — дестилира: изрази из алхемичарске праксе, којом се хтелo постићи да се из неорганске материје на вештачки начин створи жив организам.

Пред 7122. — Хомункул: значење имена је „човечуљак“ (од латинског: homunculus). Тежња алхемичара је била да се на вештачки начин, из реторте, створи живо створење које би имало изванредне способности. О томе говори и Парацелзус у једном спису из 1616. године. Код Гетеа Хомункул представља посредника који из северњачког света и демонског подручја Мефистовог води ка античким идеалима херојства и лепоте. Упор. и напомену уз стихове 7148 — 7166.

7128. — Рођаче: вид. следећу напомену.

7148 — 7166. — Хомункул гледа и тумачи Фаустов сан, који је подстакнут Корејовом сликом „Леда са лабудом“. О Леди упор. напомену уз стих 10383. О целој сцени вид. следеће место у Екермановим *Разговорима* (16. XII 1829):

„Данас после обеда читао ми је Гете другу појаву другог чина *Фауста*, где Мефисто одлази Вагнеру који се таман спрема да помоћу хемичарских мајсторија

направи човека. Дело му полази за руком, Хомункул се појави у боци у виду светлећег створења и одмах је делатан. Вагнерова питања о несхватљивим стварима он одбија, мудровање му не лежи; он хоће да дела, а ту му је најближи наш јунак Фауст, коме је у његовој обамрлости потребна виша помоћ. Као створење коме је садашњост сасвим јасна и прозирна, Хомункул види унутрашњост заспалог Фауста, који је испуњен блаженством гледајући у сну како се Леда купа у љупком пределу, где је посећују лабудови. Док Хомункул казује тај сан, пред нашим духовним очима искрсава надасве дражесна слика. Мефисто од свега тога ништа не види, и Хомункул му се руга због његове северњачке природе.

— Уопште — рече Гете — запазићете како се Мефисто налази у неповољнијем положају у односу на Хомункула који му је по јасноћи духа раван, а својом тежњом ка лепоме и својим корисним делањем далеко га превазишао. Уосталом, он га назива „господине рођаче“; јер таква духовна створења као што је Хомункул, која потпуним очовечењем нису још постала тмурна и ограничена, убрајана су у демоне, услед чега, дакле, постоји нека врста сродства међу том двојицом.

— Свакако — рекох — Мефисто се овде појављује у подређеном положају; али не могу да се отнем помисли да је потајно суделовао при настајању Хомункула, јер смо га досад упознали као таквог, па и у *Хелени* [у III чину Другога дела] се појављује као створење које увек потајно делује. И тако се он, дакле, у целини поново уздиже па у свом супериорном спокојству свакако може понешто да отрпи у појединостима.

— Ви веома тачно осећате тај однос — рече Гете...“

7171. — У доба магле: у мрачно доба средњовековља.

7176. — Овај: Фауст.

7187. — Валпургина ноћ: вид. напомену после стиха 7252.

7193. — Романтичне: овде у значењу: северњачке и средњовековне.

7201. — Пенее: река у Тесалији; тече између Олимпа и Осе и улива се у Егејско море.

7203. — Фарсал: град у Тесалији (са старим и новим делом), близу Егејског мора. Ту се 48. године пре наше ере одиграла битка између Јулија Цезара и Помпеја Магнуса. Битку је изгубио Помпеј и то је означило крај старе римске републике, или још шире, крај античког света и прелазак у нови. На месту ове чувене и

- судбоносне битке Гете ситуира *Класичну Валпургиноу ноћ*.
- 7204 — 7205. — Клања непрестана: борбе између републике и цезаризма.
7209. — Асмодеј: вид. напомену уз стих 5605. Овде се вероватно мисли на ђавола уопште.
7218. — Брокен: врх на планини Харцу, где се у I делу одиграва *Валпургина ноћ*.
- 7225 — 7226. — Тесалске вештице: порочне чаробнице, одане култу Месеца. У *Класичној Валпургиној ноћи* се јављају као Ламије (стих 7949 и даље).
7240. — Шта, како: грађа и процес настајања.
- Пред 7251. — Ad spectatores: гледаоцима (лат.).
- 7251 — 7252. — Упор. следеће место из Екерманових *Разговора* (16. XII 1829):
- „— Али — приметих — оне завршне речи толико су значајне да их човек не може лако домислити до краја.
- Мислим — рече Гете — да би му то као предмет за размишљање било довољно за неко време. Отац који има шесторо синова изгубљен је, па довијао се он како год хоће. И краљеви и министри који су многе особе довели на високе положаје могу из сопственог искуства нешто помислити при том.“

Класична Валпургина ноћ (стихови 7253 — 8741)

Као пандан *Валпургиној ноћи* у I делу Гете је у II делу створио *Класичну Валпургиноу ноћ*, која обухвата већи део II чина (следећих пет сцена до краја чина) и која треба да нас уведе у класични свет и тако да припреми Фаустов сусрет са Хеленом. (Наравно, антика није познавала појам Валпургине ноћи.) Ових пет сцена је настало од јануара до јула 1830.

Фарсалска поља (стихови 7253 — 7330)

- Фарсалска поља су равница пред градом Фарсалом, где се одиграла битка између Цезара и Помпеја. Вид. напомену уз стих 7203.
- Пред 7253. — Ерихто: тесалска чаробница; Лукан у своме епу *Pharsalia* описује како је Помпеј питао Ерихто за исход битке. Она се сад на годишњицу те битке појављује на Фарсалским пољима. — Као знак прелаза у класични свет Ерихто говори триметром, грчким

- стихом од три стопе по четири слога, дакле дванаестерцем, којем је сваки парни слог наглашен.
7255. — Злобни песници: мисли се на Овидија и Лукана, који су је описивали као одвратну ругобу.
7258. — Ерихто у својој визији гледа како су се некад шатори беласали као морски таласи.
- 7269 — 7273. — Упор. напомену уз стих 7203.
7275. — Ерихто говори истовремено и пре и после битке. — Као и уопште у *Фаусту*, нарочито у II делу, категорије времена и простора су укинуте.
7279. — Легија: личности из грчке митологије које се појављују у *Класичној Валпургиној ноћи*.
7284. — Плавкасто: према Гетеовом *Учењу о бојама*, пламен који је у мраку црвен постаје плавкаст на светлој позадини, као сад под месечином.
7285. — Метеор: Ерихто мисли за Хомункулову блиставу фиолу да је метеор.
7286. — Телесна лопта: Фауст, огрнут у Мефистофелов огртач.
7288. — По Лукану, Ерихто се плашила друштва људи и скривала се по гробовима.
7307. — Она: Хелена, којом је Фауст сав обузет откако је на грчком тлу.
7311. — Мајке: вид. напомену уз стих 6449.
7328. — Антеј: син бога Посејдона; сваки додир са земљом давао му је нову снагу, па је у рвању био непобедив. Тако и Фауст из додира са грчким тлом осећа буђење нових сила.

На горњем Пенеју (стихови 7331 — 7500)

- Сцена је настала у првој половини јануара 1830.
- Пред 7331. — Пенеј: вид. напомену уз стих 7201.
7334. — Сфинге: митолошка бића, у Египту представљана с лављим телом и главом мушкарца, у Грчкој као крилате лавице са женском главом и грудима.
7334. — Грифони: митолошка бића представљана као крилати лавови са главом птице грабљивице.
- 7343 — 7344. — Губони-грифони: непреводљива игра речи; у немачком: Greise (старци) и Greife (грифони). Мефистофелес их назива старцима зато што су сматрани древним чуварима блага. „Етимолошка“ игра речима је, наравно, бесмислица. У преводу је, делом другим речима по смислу, сачувана алитерација са „гр“, а смисао је очуван и у случају речи „грабити“ (нем. greifen).

7354. — Фортуна: код Римљана богиња среће, повољног тренутка.
- Пред 7355. — Мрави: према Херодотовој *Историји* у Индији су живели огромни мрави који су ископавали златну прашину да би себи начинили подземне станове. То ископано благо су чували грифони.
7357. — Аримаси: такође по Херодоту, једнооки припадници скитског народа који је пљачкао злато од грифона.
- Пред 7363. — Сфинге: вид. напомену уз стих 7334.
7370. — Има л' Енглеа ту?: алузија на пословично уживање Енглеа у путовањима по свету.
7375. — Old Iniquity: персонификација порока у старим енглеским драмама, пратилац ђавола.
7383. — Да нешто одгонетам: алузија на чувену тебанску сфингу, која је свима што јој се приближе задавала загонетке. Најпознатија је легенда о краљевићу Едипу, који се, пошто је решио сфингину загонетку, ожењо својом мајком.
- 7386 — 7389. — Одговор на загонетку је: ђаво. Побожнима служи као мета за нападе, злима као другар у задовољавању порока. За Зевса, врховног бога, који је изван добра и зла, то је све само забава.
- Пред 7404. — Сирене: митолошка бића, девојке са телима птица или само са крилима; са острва су песмом мамиле морепловце и убијале их.
7437. — Едип: упор. напомену уз стих 7383.
7438. — Улис: латинско име за Одисеја, који се, по Хомеровом епу, пловећи поред острва сирена везао за катарку да га не би привукла њихова песма.
7448. — Хелена: вид. напомену уз стих 6416.
7449. — Наш сој до њених дана се не проби: то јест, писмо стигле до Хелениног доба, пошто нас је дотле Херкул већ поубијао. — Као и Ерихто, тако и сфинге истовремено говоре из прошлости и будућности.
7450. — Херкул: грчки Херакле, чувени грчки јунак. У митолошкој грађи, како се чини, нема помена о његовом убијању сфинги.
7451. — Хирон: један од кентаура (бића која су горњим делом тела била људског облика, а доњим коњског). Као најмудрији и најученији међу кентаурима, био је васпитач већине легендарних грчких јунака, међу њима и Кастора и Полидеука (Полукса), Хеленине браће.
7471. — Алкид: потомак Алкеја, тј. Херкул.
7472. — Стимфалиде: митске птице-грабљивице са Стимфалског језера у Аркадији. Имале су крила, кљунове и канце од гвозђа, а пера су им служила као стреле. Херкул их је отерао и побио.

7479. — Лернејска змија: отровна змија из мочвари Лерне. Имала је девет глава, од којих је свака поново израстала кад би била посечена. Убио ју је Херкул.
7484. — Вијоглавка: птица која попут детлића вечито извија врат (unx torquilla).
7487. — Ламије: женски демони, вампири, нарочито су волеле да привлаче младиће и да им сисају крв. Упор. и стих 7949 и даље, где се ова сцена наставља.
7489. — Сатирски народ: вид. напомену пред стихом 6061.
7490. — Јарчија нога: Мефистофелес.
7496. — Како ће Месец, како Сунце тећи: у старом Египту су сфинге служиле за астрономско одређивање времена.

На доњем Пенеју (стихови 7501 — 7747)

- Стихови 7501 — 7600 написани су од јануара до марта 1830, а остатак сцене у другој половини априла исте године.
- Пред 7501. — Нимфе: вид. напомену пред стихом 6104.
7502. — Сестре из тршчака: нимфе у тршчаку, рођаке речног божанства које се зове по истоименој реци.
7505. — Начас прекинутом сну: реч је о Фаустовом сну о Леци (стих 7148 и даље), који се наставља од стиха 7527.
7528. — По други пут ту срећу знам: по други пут снивам тај слатки сан (упор. претходну напомену).
7553. — Један: Јупитер (Зевс) у облику лабуда.
7581. — Филира: Океанова кћи, са Кроном је родила Хирона.
7582. — Хирон: вид. напомену уз стих 7451.
7591. — Аргонаути: грчки јунаци који су на броду званом „Арго“ путовали у Колхиду на Црном мору по златно руно. Неким аргонаутима Хирон је био васпитач (вид. напомену уз стих 7617).
7593. — Палада: Палада Атина, грчка богиња мудрости и занатства. Вид. следећу примедбу.
7594. — Ментор: Одисејев пријатељ; у *Одисеји* се Палада Атина у лику Ментора стара о васпитању Одисејевог сина Телемаха, али не успева у томе да овај постигне очеву славу.
- 7597 — 7600. — Кентаури су важали као вични лекарству, нарочито се Хирону приписивало познавање лековитог биља.
7617. — Аргонаутски круг: међу аргонауте (упор. напомену уз стих 7591) спадали су Јазон, Тезеј, Херкул, Кастор и Полидеук, Орфеј, Линкеј, али није и Хирон.
7621. — Диоскури: синови Зевса и Леде, Хеленина браћа Кастор и Полидеук (Полукс).

7624. — Бореади: синови бога ветра Бореје, близанци Калаја и Зета, такође учесници у аргонаутском походу.
7625. — Јазон: предводник аргонаутског похода у Колхиду (вид. горе).
7627. — Орфеј: легендарни певач, један од аргонаута.
7629. — Линкеј: крманош на аргонаутском броду, чувен по оштром виду. Његово име зато носе и чувари куле у III и V чину.
7633. — Херкул: вид. напомену уз стих 7450.
7635. — Арес: грчки бог рата (латински Марс).
7635. — Феб: вид. напомену уз стих 4881.
7636. — Хермес: Јупитеров гласник, заштитник трговаца и лопова, бог проналазака.
7641. — Старији брат: Херкулов брат Еуристеј, који му је наложио да изврши дванаест чувених подвига.
7644. — Геја: грчка богиња Земље.
7645. — Хеба: Зевсова кћи, симбол вечите младости; кад се Херкул уздигао у небо, постала му је жена.
7658. — Хелена: вид. напомену уз стих 6416. — У митолошкој грађи нема података о томе да је Хирон носио Хелену.
7668. — Диоскури: вид. напомену уз стих 7621. Ослободили су Хелену од Тезеја, који ју је био отео из Спарте.
7672. — Елеусинске мочваре: крај града Елеусине у Атици.
7679. — Тек десет лета: у првом издању је Гете ставио „седам“, али је касније то поправио. О томе је Екерман оставио следеће сведочанство (*Разговори*, 17. III 1830): „— Тако је — рекох — писало и у рукопису ваше *Хелене* да је Тезеј отима као десетогодишњу витку срну. На Гетлингове приговоре штампали сте сад: као седмогодишњу витку срну, што је заиста премладо, како за лепу девојку тако и за близанце Кастора и Полукса који њу ослобађају. А све то почива у тако далеким митским временима да нико не може рећи колико јој је стварно било година, и уз то је сва митологија толико неодређена да предмете можемо употребити онако како је најудобније и најлепше.
- У праву сте — рече Гете — и ја сам за то да јој је десет година кад је Тезеј отима и стога сам доцније и написао: од своје десете године није ништа ваљала. У будућем издању можете стога седмогодишњу срну свуда опет претворити у десетогодишњу.“
- У истом стиху и у следећем Гете се подсмева филозоима (у првом издању стоји: „митолози“), који желе да у предањима успоставе тачну хронологију.
7688. — Ахил: грчки јунак; по предању га је после смрти мајка Тетида вратила из Доњег света на острво Леуку

- и оженила Хеленом, којој је такође било дозвољено да се врати из мртвих. Гете за место њиховог венчања ставља Феру, град у Тесалији.
7703. — Манто: пророчица, кћи пророка Тиресије. — Гете је овде узима као кћер Ескулапа (грчки Асклепије), бога лекарске вештине.
7708. — Сибила: пророчица.
7718. — Битка тешка: северно од Пенеја и планине Олимпа, код Пидне, водила се 168. пре н. е. битка у којој је римски конзул Емилије Паул потукао и заробио македонског краља Персеја. Тако је тријумфовао „грађанин“ (римска република) над краљевином.
7723. — Вечни храм: Аполонин храм, чија је првосвештеница Манто.
7743. — Персефона: Персефонеја, латинска Прозерпина, владарка Доњег света.
7745. — Забрањен поздрав: пошто не сме да гледа дневну светлост и поздрав јој се може само кришом упутити.
7746. — Орфеј: вид. напомену уз стих 7627. — Орфеј је силазио у Доњи свет да би од Персефоне измолио да му врати у живот жену Еуридику. Да га је тамо увела Манто, Гетеов је слободан додатак.
7747. — Ти прођи боље: не као Орфеј, јер се он при излажењу осврнуо за Еуридиком па је ова остала у царству мртвих. — Гете није изразио сцену у којој би Фауст измолио од Персефоне да врати Хелену из Доњег света, али је, изгледа, намеравао да је напише. Упор. следеће место из Екерманових *Разговора* (15. I 1827), у којем Гете каже: „Па онда, помислите само, шта све има да се каже у тој безумној ноћи! Фаустова беседа Прозерпини како би ову покренуо да му изда Хелену! Какав само то говор мора бити кад је њиме и сама Прозерпина дирнута до суза! Све то не направиле се лако и врло много зависи од среће, штавише, готово искључиво од тренутног расположења и снаге.“

На горњем Пенеју [2] (стихови 7748—8287)

Сцена је делимично настала јануара 1830. а завршена је вероватно у јуну исте године. — Додатак „као и пре“ односи се на претходну сцену која се исто тако зове (од стиха 7331 надаље).

Пред 7748. — Сирене: вид. напомену пред стихом 7404.

7752. — Без воде нам нема спаса: овај стих је главна тема до краја чина. — Кад је реч о стварању Земљине коре, Гете је био на становишту такозваних непу-

- ниста: да је она настала таложењем из првобитних океана. Супротно гледиште су заступали вулканисти, наиме, да је површина Земље настала деловањем вулкана.
7766. — Луна: вид. напомену уз стих 5177. — Двоструко: то јест, и са неба и одражена у мору.
- Пред 7772. — Сеизмос: грчко име за земљотрес, атрибут бога Посејдона. Код Гетеа персонификација земљотреса, услед којег се дижу нова брда. Следећи текст (до стиха 8062, и од стиха 8104 надаље) треба да покаже разорно деловање тектонских снага и у сликама да предочи вулканистичке идеје, чији је представник Анаксагора.
- 7785 — 7788. — Онај стари: Посејдон, бог мора и земљотреса. По легенди, Посејдон је потресао Земљу и створио острво Дел у Егејском мору да би за своју суложницу Лето нашао погодно место да тамо роди њихову децу, Аполона и Артемиду.
7791. — Атлас: вид. напомену уз стих 6639.
7798. — Каријатида: каријатидама су првобитно називане девојке из Карије у Лаконији, које су на глави имале колут за ношење терета; одатле је појам пренесен на кипове који у архитектури служе као подупирачи.
7811. — Ноћ и Хаос: по Хесиодовој *Теогонији*, првобитне силе, мајка и кћи које су стварале свет.
7813. — Пелион и Оса: планине у Тесалији. За Титане се причало да су у борби бацали планине на планине како би јуришали на Олимп.
7814. — Титани: синови и кћери Урана и Геје. Са олимписким боговима борили су се за власт над светом, али их је Зевс победио.
- 7817 — 7820. — Парнас: планина у средњој Грчкој; има два врха, од којих је један посвећен богу Аполону, музама и Артемиди, други Дионису.
7821. — Јупитер: вид. напомену уз стих 5179.
7822. — Престо: мисли се на планину Олимп, седиште грчких богова.
7826. — Весели бодри становници: биље и животиње, који брзо насељавају новостворену планину.
- Пред 7835. — Грифони: вид. напомену уз стих 7334.
- 7839 и даље. — Мрави, заједно са пигмејима и дактилима, копају и топе метале из издигнутих планина.
- Пред 7859. — Пигмеји: патуљаст народ са обале океана; са њима су у јесен, при сеоби на југ, ратовали ждралови.
- Пред 7875. — Дактили: најмањи патуљци (према грчкој речи која значи „прст“). Боравили су у подножју планине

- Иде и важили за спретне коваче. И они и мрави раде у служби пигмеја.
- 7905 — 7906. — Пигмеји желе да побију чапље да би њиховим перима украсили шлемове.
- Пред 7913. — Ибикови ждрали: ждралови долазе да се освете пигмејима за побијене чапље (упор. касније стихове 8138—8153). Овде су названи према ждраловима из Шилерове баладе, који се свете за смрт песника Ибика.
- 7921 — 7922. — Кривоного-трбушате хуље: пигмеји су тако представљани у ликовној уметности.
7928. — Овде се радња прекида, па се наставља почев од стиха 8138.
7929. — Мефистофелес још трага за ламјама, чиме се наставља радња из стиха 7487 и даље.
7931. — Блоксберг: Брокен, највиши врх планине Харца, где се скупљају вештице.
- 7933 — 7935. — Стена — Илза — врх — Хајнрих — Хркачи — Беда: Мефистофелес прави каламбуре са именима стена и места на Харцу: Илзенштајн (Илзина стена), Хајнрихсхее (Хајнрихов врх), Шнархер (Хркачи) и Еленд (Беда). Упор. *Валпургину ноћ* у I делу.
7946. — Галантни хор: ламije (упор. напомену уз стих 7487).
- 7957 — 7960. — Алузија на Мефистофелово расцепљено копито.
- Пред 7985. — Емпуза: ноћна авет која сиса крв. Има магареће ноге и способна је да мења свој облик.
7996. — Хелада: стара Грчка.
8030. — Тирсов штап: штап који су носили бог Дионис и менаде: обвијен бршљаном и виновим лишћем, на врху је имао борову шишарку.
8037. — Ал' пухара сад прсну: једна од ламија се распрсла попут печурке.
- Пред 8064. — Ореада: планинска нимфа. Стоји на живцу камену, то јест на стени која је природно настала. самоникла, за разлику од стена издигнутих земљотресом.
8067. — Пинд: планински венац у Тесалији.
8069. — Помпеј: упор. напомену уз стих 7203. — Помпеј је, поражен, бежао преко Пинда.
8084. — Да постанем: да од вештачког бића постанем стварно жив; за то Хомункул жели да затражи савет од филозофа.
8089. — Филозофа два: Анаксагору и Талеса (вид. ниже).
- Пред 8104. — Анаксагора: грчки филозоф (око 500—428. пре н. е.). Тврдио је да је ватра покретачка сила света.

- Овде је представник вулканизма (упор. напомену уз стих 7752).
- Пред 8104. — Талес: један од седам грчких мудраца (око 600 — око 550. пре н. е.), учио је да је вода првобитна материја, из које су произишли свет и живот. Овде је представник непутизма (упор. напомену уз стих 7752).
8118. — Плутон: вид. напомену уз стих 6222.
8119. — Еолски: који припада Еолу, богу ветра. Овде се мисли на подземне гасове који стварају експлозије и доводе до образовања нових планина.
8126. — Мирмидони: народ мрава (према грчком „мирмекс“ — мрав).
8128. — Пигмеји: вид. напомену пред стихом 7859.
8138. — Црни облак ждрала: наставак радње прекинуте са стихом 7928.
8139. — Народу: народу мирмидона, односно пигмеја, за чијег би краља Анаксагора хтео да постави Хомункула.
- 8157 — 8158. — Трооблична и троимена: Дијана, Луна и Хеката су три имена за богињу Месеца (на небу се звала Луна — грчка Селена —, на Земљи Дијана — грчка Артемида —, у Доњем свету Хеката или Прозерпина). Трооблична је као Месец о младини, уштапу и последњој четврти.
- 8164 — 8183. — Анаксагора сматра да је призвао Месец и да он сада пада на Земљу, уз помоћ тесалских чаробница (упор. напомену уз стихове 7225—7226). Уистину, на Земљу пада метеор, и то на брег који је настао после земљотреса.
8200. — Све је то било уображено, као што је и вулканистичка теорија пуко уображење.
8202. — Упор. стихове 8133 и 8140. Да је Хомункул пристао да буде краљ, сад би од метеора погинуо заједно са својим народом.
8203. — Морско славље: наговештава прелазак на следећу сцену (стих 8288 и даље), која представља апотеозу непутистичке теорије.
- Пред 8213. — Дријада: нимфа која живи у дрвећу. Упор. и стих 10321 и д.
8221. — Форкиде: три кћери морског божанства Форка, зване и Граје. Старе и ружне, боравиле су на месту које не обасјавају ни Сунце ни Месец. Све три су имале само једно око и један зуб, које су позајмљивале једна другој кад је нека хтела да гледа или да једе.
8226. — Расковник: вид. напомену уз стих 5197.
8243. — Опа и Реа: заправо исто божанство (Опа је латинско име, Реа грчко), Сатурнова жена, Велика мајка бо-

- гова са Олимпа. Овде представница најстаријих бо-гова.
8244. — Парке: вид. напомену пред стихом 5532.
8244. — Хаос: вид. напомену уз стих 7811.
8253. — Венера: вид. напомену уз стих 517⁴.
8253. — Јунона: грчка Хера, највиша богиња, супруга Зевсова и заштитница брака.
8253. — Палада: вид. напомену уз стих 7593.
8280. — Мефисто у лику Форкида. Такав ће се, ружан и стар, упола мушкарац упола жена („двополан“, стих 8283), појавити у III чину у Хелениној палати.
- Стеновити заливи Егејског мора (стихови 8288—8741)
- Први део ове сцене, до стиха 8528, Гете је написао крајем фебруара и у марту 1830. Други део је написан од јуна до децембра исте године.
- Пред 8288. — Сирене: вид. напомену пред стихом 7404. — Сирене током целе ове сцене свирају. Овде се обраћају Месецу.
8289. — Тесалске чаробнице: вид. напомену уз стихове 7225—7226.
- Пред 8298. — Нереиде: вид. напомену уз стих 6253.
- Пред 8298. — Тритони: морска бића, делом у људском облику делом као делфини. Дувају у трубе од шкољки да смире морске таласе.
8308. — Све то створисте нам ви: сирене су песмом примамиле многе бродове, који су се разбили о стење, па су њихова блага покупили Нереиде и тритони.
8317. — Да сте више што од риба: јер сте топлокрвна створења.
8325. — Самотрака: острво у Егејском мору, недалеко од ушћа Пенеја. Ту су се славиле мистерије Кабира (вид. следећу напомену). Нереиде и тритони се убрзо враћају јашући на Кабирима (стих 8422 и д.).
8328. — Кабири: стара грчка божанства феничанског порекла, чије су се мистерије славиле на острву Самотраки. То је био, поред елеусинских мистерија, најважнији култ у хеленистичко-римско доба. Кабири су важили као бића наклоњена људима и заштитници морепловаца; симболи су плодности и преображавања.
- Пред 8336. — Талес: вид. напомену пред стихом 8104.
8337. — Нереј: морско божанство, отац Нереида (упор. напомену уз стих 6253). Као mudar, добар и човекољубив пророк опоменуо је Париса (упор. напомену уз стих

- 6416) да не отима Хелену, али га овај није послушао. Исто је тако без успеха опомињао и Улиса (Одисеја). Нерџ је овде представљен као мудрац скептичан према способности људи да поступају у складу са саветима, али, с друге стране, и као биће које пуна срца ужива у морској свечаности, оличавајући мирну и пријатну страну мора.
8358. — Пламен овај: Хомункул.
8362. — Макар да љуто чин себе пориче: оно што је учињено насупрот Нерџевом савету само је себе осудило.
8370. — Ритмички срочен: пад Троје какав је описан у еповима Хомера и Вергилија.
8373. — Илион: грчко име за Троју.
8375. — Пинд: вид. напомену уз стих 8067.
8376. — Улис: вид. напомену уз стих 7438.
8377. — Кирка: чаробница која је Одисејеве сапутнике претворила у свиње (*Одисеја*, X певање).
8377. — Киклопи: једнооки дивови. Киклоп Полифем појео је неколико Одисејевих сапутника (*Одисеја*, IX певање).
8381. — Гостопримљив жал: земља Феацана, на чију је обалу Одисеј допливао после бродолома (*Одисеја*, VI певање).
- 8382 — 8383. — Дobar човек ће ипак покушати да да савет, иако као мудрац сматра да неће много вредети.
8387. — Мудро настајање: упор. напомену уз стих 8084.
8390. — Дориде: сестре Нерџа, кћери Нерџа и Дориде.
8391. — Грације: вид. напомену пред стихом 5526. — Овде у пренесеном значењу.
8392. — На целом вашем тлу: на тлу Грчке.
8395. — Нептун: латинско име за Посејдона, грчког бога мора. Море се смирује кад се он вози преко њега, а узбуркава се кад по њему удари својим трозупцем.
8398. — Венера: вид. напомену уз стих 5175. — Рођена из пене, возила се у шкољци преко мора.
8399. — Галатеја: једна од Нерџа, представница мирнога мора. Као најлепше божанство после Венере, овде је представља и вози се у њеној шкољци.
8400. — Паф: град на Кипру, где је нарочито био развијен култ Афродите-Венере.
8401. — Кипарка: Афродита-Венера, која је кад се родила из пене изашла на острво Кипар. — Са опадањем моћи старих божанстава опао је и њен култ, па је сад Галатеја заузела њено место.
8406. — Протеј: старац-пророк, божанство које је имало дар да се преображава у најразличитије облике како

- би избегло да одговори кад би га ко замолио за пророчанство.
8424. — Хелона: нимфа коју је Хермес претворио у циновску корњачу. На њеној љуштури Нерџе и тритони доводе Кабире (вид. напомену уз стих 8328) на „мирну свечаност“ (стих 8433).
- 8436 — 8439. — Сирене су слабије од Кабира, јер ови могу да спасу лађаре који су због сирена претрпели бродолом.
- 8440 — 8441, 8448. — Тројица, четврти; седам: иронична алузија на велику, али бесмислену распру Гетеу савремених митолога о броју Кабира.
- 8466 — 8470. — Нерџе и тритони су довели Кабире, па су стога заслужнији од аргонаута, који су донели златно руно.
8469. — Златно руно: вид. напомену уз стих 7591.
8474. — Лонци од лоше глине: по једном тумачењу, Кабире су Феничани радо представљали у облику глиених, понекад златних крчага.
- 8475—8476. — Мисли се на савремене тумаче митологије (вид. напомену уз стих 8440 и даље).
- Пред 8479. — Протеј: вид. напомену уз стих 8406. — Измишљач: јер има дар да измишља најчудније облике у које ће прећи.
8510. — Као чист дух, Хомункул нема пола.
- Пред 8529. — Телхини: митски прастановници острва Рода у Средоземном мору; познати као добре занатлије, нарочито ковачи.
- Пред 8529. — Морски коњи и змајеви: митолошка морска бића. Морски коњи (хипокампи) имају тело коња и реп делфина.
8529. — Нептун: вид. напомену уз стих 8395.
8537. — Свој скиптар нам данас он предаде: Нептун им је препустио свој трозубац којим подиже буру, јер жели мирно море за свечаност.
8539. — Хелије: бог Сунца, латински Сол. Са њим је често изједначаван Феб Аполон, који је имао чувено светилиште на острву Роду.
8544. — Твог брата: Хелија, брата Луниног (вид. претходну напомену).
8554. — Кō велики див: колос са Рода, кип који је представљао Аполона.
8555. — Ми први приказасмо бога свог силног: по предању Телхини су први почели да праве кипове богова у облику људи.
8565. — Земљотреси: колос са Рода је срушен приликом једног земљотреса крајем III века пре наше ере, а метал од кога је изливен био је претопљен.

- 8575 — 8580. — Тој жудњи лепој се одзови: попусти пред својом чежњом да прођеш кроз све ступњеве развитка и све облике кроз које је прошла и природа, све до човека.
- 8581 — 8586. — Уђи у природу у свом претелесном стању, али не тежи до ступња човека, јер ћеш изгубити способност да се преображаваш као Протеј.
- 8593 — 8596. — Круг око Месеца образују беле голубице, пратиље Афродите, овде Галатеје.
8597. — Паф: вид. напомену уз стих 8400.
8606. — Моју кћер: Галатеју (вид. напомену уз стих 8399).
- Пред 8613. — Псили: древни либијски народ. — Марси: стари ратнички народ у средњој Италији. — И један и други народ је био познат по вештини да кроти змије. Гете их овде узима као чуваре Венериних кола који живе на Кипру.
8615. — Сеизмос: вид. напомену пред стихом 7772.
8618. — Киприда: Кипарка, Венера (вид. напомену уз стих 8401).
- 8625 — 8626. — Орао: Рим; крилати лав: Венеција; крст: крсташи; млад месец: Турци. — Ово су хералдички знакови сила које су једна за другом владале Кипром.
8638. — Дориде: вид. напомену уз стих 8390.
8639. — Галатеја: вид. напомену уз стих 8399.
8647. — Мужеве: морнаре које су спасле из мора и за које хоће да се удају.
8665. — Зевс: вид. напомену уз стихове 7386—7389. — Само он може да подари људима бесмртност.
- Пред 8678. — Призор Галатеје на колима од шкољке надахнут је сликама Рафаела (око 1518) и Карачија (око 1600).
8685. — Годину сву: током које ћемо бити раздвојени.
- 8689 — 8698. — Завршна химна којом се велича вода као основни покретач свег живота.
8727. — Разли се, неста: Хомункул вођен Протејем одлази у море, разбија се о Галатејина кола и расплињује се у мору, тако доводећи до симболичног сједињења ватре и воде.
8733. — Ерос: грчки бог љубави, сматран исконском стваралачком силом у природи. Њиме зрачи и Хомункул (стих 8722).
- Пред 8738. — Свеколики пој: не само што певају сви приказани учесници него се и сав антички космос придружује песми.
8741. — Елементи: морска вода, пламен који се шири од Хомункула, ваздух (који је био нарочито чист на Роду — упор. стихове 8552 и 8616) и земља приказана у виду Кипаркиних шпиља (упор. стих 8613).

ТРЕЋИ ЧИН

Гете је још 1800. написао почетак III чина, који обухвата стихове од почетка чина до стиха 9088, али та првобитна верзија се још доста разликује од коначне; ова последња је написана 1825—1827. и засебно је објављена у пролеће 1827. под насловом *Хелена. Класично-романтичка фантазмагорија. Међуигра за Фауста.*

Пред Менелајевом палатом у Спарти (стихови 8742—9436)

Пред 8742. — Менелај: спартански краљ, Хеленин супруг.

Пред 8742. — Хелена: вид. напомену уз стих 6416. — Говор Хеленин и цело збивање до стиха 9503. уобличени су, по форми и структури, по угледању на стил античких трагедија, нарочито Еврипидових. Стих је јампски триметар (вид. напомену пред стихом 7253) или трохејски тетраметар (четири стопе са по четири слога, дакле шеснаестерац, са нагласком на сваком непарном слогу), док је текст хора у слободним кратким стиховима. И представљање сопствене личности било је уобичајено код Еврипида, или у Ескиловим *Еуменидама*.

Пред 8742. — Заробљене Тројанке: сличан хор заробљених Тројанки јавља се у Еврипидовим драмама *Тројанке* и *Хекуба*.

Пред 8742. — Панталида: име потиче из једног описа Полигнотових слика у Делфима који је оставио грчки путописац Паусаније (слике приказују пад Троје). Гете је 1804. писао о том Паусанијевом опису.

8746. — Равни фригијске: равница око Троје, која се налазила у малоазијској области Фригији.

8748. — Посејдон: латински Нептун, бог мора.

8749. — Евар: источни ветар, један од четири главна ветра код Хомера.

8754. — Тиндареј: спартански краљ и муж Ледин, која је са Зевсом зачала Хелену. Кад се вратио из Етолије са Ледом, Тиндареј је сазидао садашњу Менелајеву палату.

8755. — Палада: вид. напомену уз стих 7593. — На Паладином брежуљку се налазио храм који јој је посвећен.

8756. — Клитемнестра: Хеленина сестра, касније Агамемнонова жена.

8757. — Кастор и Полукс: вид. напомену уз стих 7621.
 8771. — Храм китерски: Афродитин храм на острву Китери. Парис је ту уграбио Хелену и одвео је у Троју.
 8772. — Разбојник из Фригије: Парис (вид. претходну напомену).
 8776. — Текст хора, написан по узору на античке трагедије, дели се на строфу (стих 8776 и д.), антистрофу (стих 8824 и д.) и епод (завршну строфу, стих 8860 и д.).
 8801. — Еврот: главна река покрајине Лаконије; четрдесетак километара узводно од њеног ушћа на њој се налази град Спарта.
 8835. — Трнотина: вид. напомену уз стих 6517.
 8839. — Чиније и плитице: обредне посуде за прикупљање крви из жртве и за стављање жртвених дарова.
 8849. — Олимпијани: богови са Олимпа.
 Пред 8912. — Панталида: вид. напомену пред стихом 8742.
 8921. — Кћери Зевсове: Хелена алудира на мит по којем је она Зевсова а не Тиндарејева кћи.
 8929. — Силе стигијске: подземни богови, тако названи по реци Стиги, која тече око Доњег света.
 8977. — Феб: вид. напомену уз стих 4881.
 Пред 8979. — Форкида: вид. напомену уз стих 8280.
 8986 — 8987. — Раздора чух тучани глас: мисли се на богињу Ериду, богињу неслоге, која је у тројанском рату страшном виком подстицала Грке на борбу.
 9011. — Кћери Форкове: вид. напомену уз стих 8221.
 9014. — Граје: вид. напомену уз стих 8221.
 9025. — Никад још сенку не угледа: јер сенка увек пада иза онога што обасја бог Сунца.
 9036 — 9038. — Код Овидија се у *Посланицама* налази стих: „Борба је између узвишеног облика и стида“, а код Јувенала у *Сатирама*: „Заиста је редак пријатељски спој између лепоте облика и невинне скромности“.
 9044. — Оркус: латинско име за Хад, Доњи свет.
 9047 — 9049. — Реминисценција на стихове из *Илијаде*, III, 3—5: „Кд што се под небом знају усиктати јата ждралова / кад од студени јаке и киша непрестаних беже“ (превод Милоша Н. Ђурића).
 9056. — Менаде: екстатичне пратиље Диониса, бога вина.
 9097 и даље. — Гете се овде служи класичним обликом стихомитије, то јест наизменичним говором и одговором у по једном стиху. Стихомитија је у грчкој драми била радо употребљавана кад је требало постићи напетост и жестину дијалога, овде увредљиве препирке.
 9099. — Ереб: најдубље дно Доњег света, где влада најгушћи мрак. По Хесиоду, Хаос је родио Ереба и Ноћ.

9100. — Скила: морско чудовиште са шест глава које је прождирало морепловце. Била је Оркова кћи, па тако и сестра Форкида (вид. напомену уз стих 8221).
 9102. — Оркус (Орк): вид. напомену уз стих 9044.
 9104. — Тиресија: слепи пророк из Тебе, којем је Зевс дао девет живота; отуда пример дуговечности.
 9105. — Орион: прадревни ловац, после смрти пренесен на небо као сазвезђе (смисао стиха је, дакле, да је Форкида старија и од Ориона).
 9106. — Харпије: митска бића, наказе птичјег тела и девојачког лица и груди; загађивале су сву храну коју нису могле појести.
 9139. — Тезеј: син атинског краља Егеја; васпитао га Хирон. Отео је Хелену као десетогодишњу девојчицу и одвео је у Афидну, замак близу Атине, седиште његовог пријатеља Афидна (стих 9142).
 9140. — Херкул: вид. напомену уз стих 7450.
 9143. — Кастор и Полукс: вид. напомену уз стих 7621.
 9146. — Патрокло: грчки јунак, Ахилев друг.
 9146. — Пелеј: вид. напомену уз стих 6258.
 9147. — Менелај: вид. напомену пред стихом 8742.
 9149. — Кад се Менелај оженио Хеленом, Тиндареј му је предао Лакедемонију са главним градом Спартом.
 9150. — Хермиона: кћи Менелаја и Хелене.
 9151 — 9152. — Док је Менелај боравио на Криту ратујући, у Спарту је дошао Парис, отео Хелену и одвео је у Троју.
 9155 — 9156. — Форкида-Мефистофелес се издаје за заробљену Крићанку, објашњавајући тиме зашто је Хелена не познаје.
 9163. — Лика двострука: по једној грчкој легенди Парис је Хелену у ствари одвео у Египат, а у Троју је однео њен кип. Том се грађом користио Еврипид у својој драми *Хелена*.
 9168. — Ахил: вид. напомену уз стих 7688.
 9170. — Идол: сенка, фантом, пошто су се узели после смрти.
 9179. — Упор. *Јеванђеље по Матеју*, 7, 15: „Чувајте се од лажних пророка, који долазе к вама у одијелу овчијему, а унутра су вуци грабљиви“.
 9181. — Троглави пас: Кербер, који чува улаз у Доњи свет.
 9187. — Лета: вид. напомену уз стих 4840.
 9200. — Овде стих прелази у трохејски тетраметар (вид. напомену пред стихом 8742), којим се радо служио Еврипид. Следећа места у трохејском тетраметру су стихови 9253—9257, 9262—9267, 9376—9379, 9432—9436, 9909—9953 и 10321—10368.

- 9220 — 9221. — Мотив је позајмљен из *Одисеје* (XXII певање): тако је Телемах по Одисејевом повратку казнио неверне Пенелопине слушкиње.
- Пред 9222. — Постепено припремана група: по овом Гетеовом режијском упутству лица треба већ раније да постепено заузимају овај завршни положај.
9230. — Чудовиште: збирно име за патуљасте прилике, које су свакако Мефистофелесу подређени паклени духови.
9253. — Парке: вид. напомену пред стихом 5532.
9253. — Сибила: вид. напомену уз стих 7708.
9254. — Маказе не склапај златне: хор се обраћа Форкиди -Мефистофелесу: не узимај нам живот него нам покажи пут ка спасењу.
9266. — Реа: вид. напомену уз стих 8243.
9282. — Менелај: вид. напомену пред стихом 8742.
9288. — Тиндареј: вид. напомену уз стих 8754.
9294. — Тајгет: највиша планина на полуострву Пелопонезу.
9295. — Еврот: вид. напомену уз стих 8801.
9298. — Смели један сој: мисли се на Франке крсташе.
9299. — Кимерски: Кимерци су легендаран народ који је живео северно од Црног мора, према Хомеровој *Одисеји* у вечитој магли и мраку. Овде у општем значењу: са севера.
9303. — Два'естак лета: и овде се, као и иначе, укида историјско време и догађаји се узимају сасвим уопштено, у њиховом симболичном смислу. Уистину, од разарања Троје до крсташког освајања Пелопонеза (1205) протекло је бар две и по хиљаде година, док историјски Фауст припада добу реформације, дакле првој половини XVI века. — Крсташци су доиста саградили један замак близу Спарте (Мистру), а ту франачку државу уништили су Турци средином XV века.
9317. — Људождерски: вероватно алузија на једно место из *Илијаде* (певање XXII, стихови 346—347), где Ахил каже Хектору, који лежи на самрти: „Кад би ме некако срце и срџба могли навести / пресно ти месо да режем и једем — што учини мени!“ (превод Милоша Н. Ђурића).
9323. — Киклопи: вид. напомену уз стих 8377. — Старе грађевине зидане великим блоковима камена (као, на пример, тврђава у Микени) важиле су код Грка за дело киклопа.
9334. — Ајант: краљевић са острва Саламине, после Ахила најјачи грчки јунак пред Тројом. Хомер говори како је Ајант имао штит од седам биковских кожа, а приказиван је и са змијом на штиту.

9336. — Седморица из Тебе: седам јунака из истоимене Есхилове драме, који су опседали град Тебу. Код Есхила се њихови штитови слично описују.
9352. — Парис: вид. напомену уз стих 6416.
9356. — Окружићу те сад тим градом: то јест, увешћу те у њега (и довести пред Фауста).
9360. — Дејфоб: син тројанског краља Пријама. По смрти свог брата Париса оженио се Хеленом. Вергилије у *Енеиди* прича како је по паду Троје Менелај наредио да се Дејфоб сасече.
- Пред 9371. — Трубе: Мефистова чаролија, којом наводи хор и Хелену да поверују како се Менелајева војска заиста приближава.
9396. — Подло лукавство: мисли се на дрвеног коња у којем је Одисеј са дружином ушао у Троју.
9401. — Еврот: вид. напомену уз стих 8801.
9417. — Лабудорођена: Хелена (вид. напомене уз стихове 6416 и 10383).
9426. — Хермес: вид. напомену уз стих 7636. Овде као водич душа које одлазе у Доњи свет: Хермес Психопомпос. — Девојке верују да већ крећу у смрт.
9431. — Хад: Доњи свет, свет мртвих.

Унутрашње двориште замка (стихови 9437—9898)

9446. — Питониса: овде у општем значењу: чаробница, пророчица. Првобитно свештеница-пророчица у Аполоновом храму у Делфима, где је Аполон убио змаја Питона. — Мисли се на Мефистофелеса, који је нестао и појавиће се поново тек од стиха 9742.
- 9475 — 9476. — Асоцијација на такозване содомске јабуке, које се распадају у прах чим се додирну и о којима говори Милтон у *Изгубљеном рају*. Хор се вероватно сећа неког сличног искуства из Доњег света, слутећи да су пажеви такође само авети.
9504. — За разлику од досадашњих, по античком метру грађених, стихови овде прелазе у тзв. бланкверс („бели стих“, несликовани десетерац или једанаестерац са нагласком на парним слоговима), стих енглеске драме XVI века и немачке класике. На тај стих прелази и Хелена (стих 9527 и даље).
- 9508 — 9509. — Омео ме је у мојој дужности домаћина јер је занемарио своју дужност чувара.
- Пред 9532. — Линкеј: вид. напомену уз стих 7629. — Линкеј говори у сликованим трохејским осмерцима, у стилу средњовековне дворске љубавне лирике. Антички и

- класични облик стиха се овде сасвим напуштају. Упор. Хеленино реаговање, стихови 9689—9693.
9539. — С југа: Спарта се налази јужно од Мистре (вид. напомену уз стих 9303).
9544. — Као рис: Линкејево име и значи: рис, то јест оштро-ок као рис.
9564. — 9569. — Упор. напомену о Хелени уз стих 6416. Тезеј ју је отео, Парис завео, Менелај се борио за њу, зло божанство ју је одвело у Египат.
9571. — Двострука: као личност и као привид (упор. стихове 9163—9164), истовремено у Троји и у Египту, у Спарти и у Фаустовом замку.
9575. — 9579. — Песничка слика честа у средњовековној и ренесансној љубавној поезији.
9587. — Да ти предам себе: као вазал, клетвеник.
- 9592 и даље. — Линкејев опис има симболичну вредност описа сусрета и прожимања западноевропске и класичне културе.
9678. — 9680. — Тек кад господар седне биће и господаричино место обезбеђено.
9689. — 9693. — Упор. напомену пред стихом 9532. Слик није био познат у класичном грчком песништву. И овде је посреди прожимање класичне и модерне културе.
9703. — 9707. — Хелена и сама почиње да говори у сликовима, то јест да одговара речима које се сликују са Фаустовим. Упор. претходну напомену. Хелена у сликовима говори и почев од стиха 9734.
9722. — Фауни: вид. напомену пред стихом 6051.
- Пред 9742. — Форкида: вид. напомену уз стих 8280.
9749. — Менелај: вид. напомену пред стихом 8742.
9753. — Дејфоб: вид. напомену уз стих 9360.
- 9771 и даље. — У следећим Фаустовим стиховима — ма колико били неисторијски по своме исказу — алудира се на крсташко освајање Пелопонеза у XIII веку, али се у то преплићу и реминисценције на дорску инвазију микенске Грчке после тројанског рата и на сеобе германских племена са севера и истока преко Европе (стихови 9773 — 9774). Упор. и напомену уз стих 9303.
9779. — Пилос: лучки град у Месенији. близу Спарте.
9780. — Нестор: краљ Пилоса (вид. претходну напомену), као старац учествовао у походу на Троју.
9791. — 9797. — Германи — Готи — Саксонац — Франци — Нормани: поједина германска племена (па и име Германи узето као назив само једног племена).
9792. — Коринтски заливи: заливи источно и западно од града Коринта, који деле Пелопонез од остале Грчке.

9794. — Ахаја: предео на северу Пелопонеза.
9795. — Месена: град у југозападном Пелопонезу.
9796. — Елида: предео на западној обали Пелопонеза.
9798. — Арголида: полуострво на истоку Пелопонеза.
9806. — Мудри сјај: просветљење захваљујући мудрому савету.
9836. — Неострво: Пелопонез је са свих страна окружен морем, али га са грчким копном ипак спаја узана коринтска превлака.
9837. — 9838. — Планински венац у јужној Грчкој, који прелази и на Пелопонез.
9843. — Еврот: вид. напомену уз стих 8801.
9844. — Из љуске: Хелену је зачео Зевс у облику лабуда, па се родила из јајета.
9847. — Сву ову земљу: Аркадију (вид. напомену уз стих 9893).
9851. — Назубљена глава: Тајгет (вид. напомену уз стих 9294).
9851. — 9854. — Иако су на врховима планине Сунчеви зраци слаби да растопе вечити снег, већ се мало ниже на обронцима јавља трава.
9863. — Пан: вид. напомену уз стих 6036.
9864. — Нимфе (вид. напомену пред стихом 6104) су животодавце јер водом подарују живот.
9883. — Аполон: латински Феб, грчки бог мудрости, светлости, музике и песме. По легенди једно време је у људском облику чувао стоку код тесалског краља Адмета.
9893. — Аркадија: средишња област на Пелопонезу. Синоним за крај у којем се срећно и једноставно живи у окриљу природе.

Сеновит луг (стихови 9899 — 10368)

- Пред 9899. — Форкида: вид. напомену уз стих 8280.
9903. — Брадати: по узору на античку комедију, обраћање старијим гледаоцима.
9927. — Дечко скаче: Еуфорион (вид. напомену пред стихом 10023).
9931. — Фаунски: не по изгледу већ по необузданом понашању (упор. напомену пред стихом 6051).
9939. — Антеј: вид. напомену уз стих 7328.
9948. — Феб: вид. напомену уз стихове 4881 и 9883. — Феб је често представљан са лиром у руци.
9951. — Шта му то над главом сија: упор. напомену пред стихом 10231.
- 9957 и даље. — Хор се обраћа Форкиди-Мефистофелесу износећи тезу да ово није чудо него збивање које је

истинито у кругу песничке имажинације, где се све дешава као природно и могућно. Као овде Еуфорион, тако је и Хермес одмах по рођењу одрастао. Гете и у једном свом чланку (*О Филостратовим сликама*) говори о том митском мотиву: „Богови и боголика бића су одмах по рођењу савршени“.

9958. — На Криту рођена: Форкида-Мефистофелес (упор. напомену уз стихове 9155—9156).

9964. — Јонија: покрајина на западној обали Мале Азије, где је живело грчко племе Јонаца. Сматра се колевком грчке културе.

9964. — Хелада: вид. напомену уз стих 7996.

9972. — Мајин син: Хермес, син Зевса и нимфе Маје (упор. напомену уз стих 7636). — Гете се овде дословце држи Хедерихсовог *Митолошког лексикона* (вид. уводну напомену): „Само што се родио, украо је Нептуну трозубац, Марсу мач из канија, Аполону лук и стреле, Вулкану клешта, чак и самом Јупитеру скиптар, а да се није бојао ватре украо би му и муњу. Истог дана кад се родио изазвао је Купидона на двобој у рвању, саплео му је ноге и тако га срећно победио; а кад се Венера обрадовала томе и ставила га на крило, он јој је узео појас“.

9978. — У нерасудној заблуди: то јест мислећи да је он тиме задовољан.

9996. — Владару мора: Нептуну (вид. напомену уз стих 8395).

9997. — Арес: Марс (вид. напомену уз стих 7635).

9999. — Феб: вид. напомену уз стихове 4881 и 9883.

10000. — Хефест: латински Вулкан, бог ватре, чувен ковач.

10003. — Ерос: вид. напомену уз стих 8733.

10005. — Киприда: вид. напомену уз стих 8618.

Пред 10007. — Означена пауза: после стиха 10266. — Одавде до Еуфорионове смрти текст се заправо претвара у оперски либрето, који је Гете писао под утицајем Моцартове *Чаробне фруле*. Гете је желео да Моцарт за овај део напише музику у стилу свог *Дон Жуана*. То се, међутим, није остварило.

10013 — 10014. — На овај начин Форкида-Мефистофелес, заправо, пориче себе и говори у Фаустово, а слободно можемо рећи и у песничково име. Упор. у I делу *Фауста* (стихови 570—571): „Ал' нико срца не може да споји / коме из срца не потече то“ или (стихови 594—595): „Окрепа никад неће те прожети / ако из твоје душе не потече“.

Пред 10023. — Еуфорион: према позној грчкој легенди, син Хелене и Париса, рођен на острву Леуки (упор. напомену уз стих 7688). Зевс га је усмртио муњом. У

„народним“ књигама о Фаусту, опет, говори се о томе како је Фауст добио сина од Хелене. Оба та мита била су спољашњи повод за лик Еуфориона у *Фаусту*. Овде је он оличење духа чисте поезије и не-обузданог стремљења ка висинама и слободи (вид. напомену уз стих 5742), а непосредан узор за стварање симболичне личности Еуфорионове био је енглески песник Бајрон, који је умро 1824. учествујући у грчком ослободилачком покрету. О томе Гете каже Екерману 5. VII 1827: „Као представника најновијега песничког раздобља нисам могао никог другог наћи, осим њега, јер се он ван сваке сумње мора сматрати највећим талентом столећа. Па онда, Бајрон није ни античан а ни романтичан, он је сушти данашњи дан. Такав ми је и био неопходно потребан. А, сем тога, био ми је посве прикладан баш због своје неутољиве нарави и ратничког стремљења које га је и сломило у Мисолунгију [грчки град у којем је Бајрон умро]. [...] Завршетак сам некада хтео сасвим друкчије да направим. Смишљао сам га и преуђешавао, те овако те онако, а једаред и сасвим добро, али то вам нећу одати. А тада ми је само време наметнуло оно с лордом Бајроном и Мисолунгијем, па сам се ја свега оног другог радо отарасио“.

10152. — Пелопс: Зевсов унук, владар Пелопонеза, који је по њему и добио име: Пелопсово острво (мада је, заправо, полуострво).

10165. — Рат је гесло за нас: овде Еуфорион постаје заступник Бајрона (в. горе) и залаже се, као и Бајрон, за ослободилачку борбу народа.

10189. — Амазонке: легендарни народ жена-ратница.

10191. — О, поезије света: вид. напомену уз стих 5742 и пред стихом 10023.

10229. — Икар: син неимара Дедала. Отац је њему и себи направио вештачка крила од перја и воска да би побегли из критског Лавиринта. Међутим, Икар се, упркос очевим опоменама, летећи сувише приближио Сунцу, восак се истопио и крила су се распала, па је Икар погинуо павши у море.

Пред 10231. — Један познат лик: Бајрон (вид. напомену пред стихом 10023).

Пред 10231. — Ореол. — Упор. Гетеово писмо преводиоцу Карлу Јакобу Лудвигу Икену од 27. IX 1827: „Ореол [Aureole] је реч која се употребљава у француском и означава светитељски сјај око глава божанских или обожаваних личности. Ореол се око божанских глава јавља у облику колута већ на старим сли-

кама из Помпеје. Има их и у гробовима старих хришћана; сећам се да сам тако насликане видео и цара Константина и његову мајку. Тиме се у сваком случају указује на неку вишу духовну силу, која тако рећи еманира из главе и постаје видљива; а таквим пламеновима су постала значајна и генијална деца која пружају велике наде. Па се тако и у „Хелени“ [у III чину *Фауста*] каже: „Шта му то над главом сија? Тешко нам је рећи да л' је / златан накит то ил' пламен силне снаге духовне.“ И тако се овај пламен духа, при његовом одласку, враћа у више регионе.“

10235 и даље. — Жалопојка за Еуфорионом се заправо односи на Бајрона. Упор. Гетеове речи у Еккермановим *Разговорима* (5. VII 1827): „А јесте ли приметили: кад настаје нарицање, хор сасвим испада из улоге. Дотле је стално у античком духу, или бар никада не утерује у лаж своју девичанску природу; али ту се одједаред уозбиљи, пада у високе рефлексije и говори ствари на које нит је кад помишљао, нити пак и помислити могао. [...] Само ме занима шта ли ће немачки критичари на то рећи. [...] Кад се не би, помоћу маште, саздавале ствари које разуму остају за сва времена нерешљиви проблем, онда машта и не би била богзна шта и богзна чему. Тиме се баш и разликује поезија од прозе, где је разум вазда код своје куће: ту јесте, може и треба да буде.“ (Ове речи се непосредно надовезују на оне цитиране у напомени пред стихом 10023.)

10265. — Њих: песнике и јунаке као што је био Бајрон.

10267. — На расанку са Фаустом Хелена поново говори у јампском триметру.

10272. — Персефонеја: вид. напомену уз стих 7743.

Пред 10273. — Форкида: вид. напомену уз стих 8280.

10273 и даље. — Као малопре хор, тако сад и Мефистофелес напушта своју улогу и тумачи смисао збивања: Хеленина одећа ће помоћи Фаусту да се узнесе и узвиси над свим просташтвом. Фауста односе облаци и на почетку IV чина га поново спуштају на земљу.

Пред 10290. — Панталида: вид. напомену пред стихом 8742.

10291. — Баба тесалска: Мефистофелес као Форкида.

10294. — Хад: вид. напомену уз стих 9431.

10303. — Асфодел: цвеће које расте у Доњем свету и посвећено је Персефони; како на ливадама где расту асфодели бораве душе мртвих, тај цвет је симбол неплодности.

10309—10310. — О Гетеовим представама о усавршавању и бесмртности упор. следеће његове изјаве:

Писмо Карлу Лудвигу фон Кнебелу од 3. XII 1781: „Потреба моје природе ме гони на разноврсну делатност и ја бих у најмањем селу и на пустом острву морао исто тако да будем активан, само да бих живео. Ако има ствари које ми не леже, ја лако прелазим преко њих, јер један од чланова мога вјерују је и то да постојаношћу и преданошћу у садашњем стању сами постајемо достојни вишег ступња у следећем и оспособљавамо се да пређемо на њега, било на овом свету привремено, било на оном за вечно“ (превод Глигорија Ерњаковића, у Гетеовим *Одабраним делима*, књига VIII: *Писма*, Београд, Рад 1982).

Писмо Карлу Фридриху Целтеру од 19. III 1827: „Делајмо и даље, један испред другог или један за другим, док нас светски дух не позове и не врати у стар! [...] Ентелехијска монада мора се одржавати само у непрекидној делатности; ако јој ова постане друга природа, онда у вечности неће остати залудна“ (превод Глигорија Ерњаковића, нав. дело).

Еккерманови *Разговори*, 4. II 1829: „Човек треба да верује у бесмртност, то је његово право, у складу је са његовом природом и он се може уздати у обећање религије; али ако философија доказ о бесмртности наше душе хоће да изведе из једне легенде, онда је то слабо и не значи много. Убеђење у наше даље постојање извире у мени из појма делања; јер ако ја до краја живота неуморно делама, онда је природа дужна да ми додели неки други облик постојања, кад овај садашњи више не узмогне да издржи мој дух.“

Еккерманови *Разговори*, 1. IX 1829: „Не сумњам у наше даље постојање, јер природа не може да се лиши ентелехије [„оно што има циљ у себи самом“, по Аристотелу облик који се остварује у материји, активни принцип који остварује оно што је могућно]. Али ми нисмо сви на исти начин бесмртни, и да бисмо се у будућности испољили као велика ентелехија, морамо то и бити.“

10317—10320. — Хор тројанских девојака се не враћа у Доњи свет него се расплићава у природи и спаја с њом.

Пред 10321. — Један део хора: овај део хора нестаје у дрвећу, претвара се у нимфе дријаде.

Пред 10328. — Други део хора: овај део нестаје у стењу, претвара се у нимфе ореаде.

10331. — Пан: вид. напомену уз стих 6036.

Пред 10335. — Трећи део хора: прелази у изворе и потоке, претвара се у нимфе најаде.

Пред 10341. — Четврти део хора: улази у винову лозу, што доводи до завршне свечаности бербе.

10347. — Бах: бог вина и виноградарства.

10352. — Хелије: вид. напомену уз стих 8539.

10361. — Дионис: друго име за Баха (вид. напомену уз стих 10347).

10363. — Силен: син Хермеса и нимфе, пратилац Бахов, јаше пијан на магарцу.

После 10368. — Котурне: ципеле веома дебелих ђонова; носили су их глумци у античким трагедијама да би изгледали надљудски високи.

После 10368. — Ако буде потребно: вероватно је Гете намеравао да прошири ову сцену, пуштајући Мефистофелеса да казује епилог.

ЧЕТВРТИ ЧИН

Овај чин је последњи написан у *Фаусту*: 1831. године. О почетку рада на њему Гете говори Екерману 13. II 1831: „Оно што треба да се збива имао сам, као што знате, већ одавно смишљено; али са оним како још нисам био потпуно задовољан, и стога ми је сад мило што су ми дошле добре мисли. Сад ћу сву ону празнину између *Хелене* и већ готовог петог чина домислити и записати у опширној схеми, како бих то онда могао извести са пуним задовољством и поуздањем, а обрадити најпре она места која ме привлаче више од других. Тај чин имаће опет сасвим посебно обележје тако да, као мален свет који постоји за себе, не дотиче остало и тек се овлашном везом са претходним и потоњим збивањима уклапа у целину“. И даље, 17. II 1831: „Он [Фауст] ме више не пушта, сваког дана домишљах и проналазим нешто радећи на њему. Данас сам дао да се повеже и цели рукопис другог дела, како би ми као опипљива хрпа био пред очима. Простор предвиђен за четврти чин испунио сам белом хартијом, и нема сумње да ће ме готови део мамити и дражити да довршим оно што још треба урадити. У таквим опипљивим стварима крије се више него што мислимо и духу треба притећи у помоћ свакојаким мајсторијама.“

Четврти чин, а тиме и цео *Фауст*, био је довршен јула 1831, и Гете записује у свој дневник: „Обављен главни посао. Последњи препис начисто.“

Планина (стихови 10369—10690)

Пред 10369. — Облак: облак који је при крају III чина настао од Хеленине одеће и понео Фауста. Облак се спушта на планину али се не каже на коју — и овде је то само симбол. (Гете у једном напругу каже: „Облак се упола као Хелена пење ка југоистоку, упола као Гретица ка северозападу“.) — Описи облака су у тесној вези са Гетеовим природњачким интересовањем за њих. „Згрудвана поворка“ означава кумулусе, а „нежан прамен магле светао“ — цирусе.

10369 и даље. — Као одјек на збивања у класичном свету, Фауст овде последњи пут употребљава јампски триметар.

10383. — Јунона: вид. напомену уз стих 8253.

10383. — Леда: супруга спартанског краља Тиндареја. Зевс је у облику лабуда с њом зачео Хелену (упор. стих 7148 и даље, као и напомену уз те стихове).

10395—10396. — Алузија на Грету.

10398. — Аурора: грчка Еос, латинска богиња зоре, јутарњег руменила, овде симболизује Грету.

Пред 10407. — Чизме од седам миља: уместо мотива класичне старине наједном се појављује типично северњачки мотив из немачке народне бајке.

10413. — Шашаве бајке: у Мефистофеловим речима Фауст препознаје теорију вулканиста (упор. напомену уз стих 7752).

10415—10416. — Алузија на пад анђела кад су се са Луцифером на челу побунили против Бога.

10434. — Поред овога стиха стоји у загради: *Ефесцима*, 6, 12 (тј. *Ефесцима посланица* апостола Павла); оваквих упућивања на библијске изворе има у IV и V чину још неколико, а уносио их је Гетеов секретар Ример и јављају се у свим штампаним издањима. Ми их нисмо уносили у текст драме, али ћемо на њих скретати пажњу у напоменама. Место на које се упућује гласи: „Јер наш рат није с крвљу и с тијелом, него с поглаварима и властима, и с управитељима таме овога свијета, с духовима пакости испод неба“.

10449. — Молох: у *Старом завету* бог Амонићана којем су приношене људске жртве; јавља се и у Милтоновом *Изгубљеном рају* и у Клопштоковој *Месијади*, где диже планине да би одбранио пакао.

10455. — Обрукасмо се: ми, то јест филозофи природе.

10460—10461. — Баволов мост и Баволов брег су два топонима, два локалитета која је Гете видео приликом свог пу-

- товања у Швајцарску 1775. године. Смисао је: кад човек не уме да нађе природњачко објашњење за неки феномен (овде за геолошке формације), он се ослања на веру и прихвата натприродно тумачење (овде: резултат ђаволовог рада).
10467. — То је знак: место је преузето из *Прве књиге Мојсије*, 9, 12: „ево знак завјета“. Овде значи: Ово је знак ђаволске делатности.
10472. — Уз стих се налази напомена: (Мат. 4), то јест *Јеванђеље по Матеју*, 4 (стих 8). Место гласи: „Опет га узе ђаво и одведе на гору врло високу, и показа му сва царства овога свијета и славу њихову.“
10502. — Упор. Гетеово писмо Карлу Фридриху Целтеру од 18. III 1811: „Само васпитај изврстан број ученика, и васпитао си готово исто толико противника“.
10519. — Сарданапал: грчко име асирског краља Асурбанипала из VII века пре н. е. Важио је за расипног и развратног владара. Овде је његово име вероватно и реминисценција на истоимену Бајронову трагедију, посвећену Гетеу.
- 10541 и даље. — Јавља се мотив покораванња мора, водећи мотив у V чину.
- Пред 10553. — Ad spectatores: вид. напомену пред стихом 7251.
10588. — Цар: са царем се радња надовезује на догађаје из I чина и на мотив несташнице новца. — Упор. напомену пред стихом 4941.
- 10593—10604. — Упор. Гетеове *Максима и рефлексије*, број 966: „Благати и уживати не иде једно с другим. Уживати значи себи и другима припадати у весељу; владати значи себи и другима у најозбиљнијем смислу бити господаринитељ“.
10629. — Алузија на Псалм 85, стих 10: „правда и мир пољубиће се“.
10633. — Црква је дала благослов за устанак против досадашњег цара, јер је за себе очекивала корист од противцара.
- 10647 — 10648. — Мефистова верзија начела „дир оправдава средство“.
10651. — Гете је написао десетак стихова сцене у којој цар даје Фаусту приморје у лено, али их није укључио у коначни текст. Та сцена је требало да дође после стиха 11326. Из стихова 11387—11388 се види да се то већ десило.
10666. — Петер Сквенц: личност из истоимене комедије Андреаса Грифијуса (1616—1664), рађене према Шекспировом *Сну летње ноћи*. Петер Сквенц предводи групу јадних дилетаната који играју комад *Пирам и Тизба*.

10667. — Квинтесенца: суштина, овде: избор свега најгорег.
- Пред 10668. — Три силна јунака: уз стих се налази напомена: (Сам. II, 23, 8), то јест: *II књига Самуилова*, 23, 8. Ту почиње опис три јунака под царем Давидом: Јосева-Васевета, Елеазара и Саме. Имена Брзограб и Хитропленка су начињена према *Књизи пророка Исаије*, 8, 1: „брз на плијен, хитар на грабеж“. — Овде су то, очевидно, Мефистофелове слуге из пакла.
- 10673—10676. — Сатирична алузија на помодне романтичарске романе о средњем веку.

На предгорју (стихови 10691—11134)

10706. — Фаланга: борбени поредак пешадије наоружане копљима, у неколико редова.
- 10721—10722. — Рођаци, брат, ујак: тим именима су владари називали један другог.
10742. — Суседов пожар: стајаћа формула према Хорацијевом стиху „кад гори суседов зид, то се тебе тиче“ (Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet“).
10752. — Лажљиви стегови: заставе војске која је кренула у неправедан поход.
10763. — У царству ватре: упор. стихове 6152 и даље, 6221 и даље.
10771. — Брдски народ: ликови из народног веровања, патуљци и вилењаци који живе у планинама.
10776. — Гасна испарења: по народном веровању метали се таложе из гаса.
10785. — Сабињански чаробњак: чаробњак из града Норције у Сабињанским брдима у средњој Италији. На ову измишљену личност, коју је, наводно, цар после свога крунисања спасао са ломаче, Фауст указује да би оправдао помоћ демонских сила и приказао је као чаробњакову захвалност.
10836. — Алузија на Псалм 110, 1: „Сједи мени с десне стране, док положим непријатеље твоје за подножје ногама твојима“.
- 10845—10846. — Јер се сад могу показати у борби бранећи цара.
10897. — Наоружани људи: војска духова.
- Пред 10902. — Онима који знају: онима у гледалишту који су свесни одакле долази та војска, то јест да је она плод чаролије.
10932. — Магле: мисли се на фатаморгану.
10944. — Пламичи: такозване ватре светог Елма, електричне лопте које се пред непогоду виде око торњева, катарки и сл.

10948. — Диоскури: вид. напомену уз стих 7621. — Диоскури су сматрани заштитницима морнара, а ватре св. Елма као знак да су они присутни.
10954. — Мајстора узвишеног: сабињанског чаробњака (вид. напомену уз стих 10785).
10963. — Седобради: такође се односи на сабињанског чаробњака (вид. претходну напомену).
10970. — Знак: птичије пророчанство.
- 10972—10973. — Орао, грифон: вид. напомену уз стих 7334. — Орао представља цара, грифон противцара.
11012. — Гаврани: атрибути ђавола (упор. стих 2607 у I делу).
11057. — Крстолик украс: реч је о маршалској палици, која на себи има знак крста.
11061. — Ундине: водени духови, виле бродарице.
11069. — Ено, већ поче да ромиња: уз помоћ ундине настаје привид кише и поплаве.
11092. — Мајстор: Сатана као врховни ђаво.
11124. — Гибелин, Гвелф: вид. напомену уз стих 5059.
11132. — Пански: упор. напомену уз стих 6123.

Шатор противцара (стихови 11135—11394)

11201. — Одавде па до краја чина личности говоре у александринцу (јампском дванаестерцу односно тринаестерцу), стиху који својом крутошћу и монотонијом изврсно наглашава дворску атмосферу. То је још потенцирано извесном незграпношћу са којом су ти александринци прављени. — Ова сцена је уједно и последња коју је Гете написао у II делу *Фауста*.
- 11223—11224. — По уставу немачког царства из средине XIV века цара су бирала три духовна и четири световна кнеза изборника. Саксонски кнез врши дужност надмаршала, бранденбуршки наткоморника, пфалачки надтрпезника и чешки натпехарника. Од три духовна кнеза изборника овде се јавља само надбискуп из Мајнца, који је натканцелар и чувар печата.
11247. — Прстење: печатно прстење као знак царске власти; док пере руке пред обед, цар га скида и даје наткоморнику.
- Пред 11283. — Надбискуп (натканцелар): он је истовремено и једно и друго (упор. напомену уз стихове 11223—11224).
11326. — Упор. напомену уз стих 10651.
11340. — Чаробњак: вид. напомену уз стих 10785.
11387. — Извикан човек: Фауст, који је код цркве био на злом гласу.

ПЕТИ ЧИН

Концепција чина потиче још из времена око 1800, према ономе што сведочи Екерман (2. V 1831): „Гете ме обрадова вешћу да му је ових дана пошло за руком да тако рећи заврши почетак петог чина *Фауста* који је досад недостајао. — Замисао тих призора — рече он — такође је стара преко тридесет година; била је тако значајна да ме није престала занимати, али тако тешко изводљива да ме је то испуњавало страхом.“ Из 1825, 1830. и 1831. имамо извештаје да је Гете радио на V чину, завршио га је вероватно почетком 1831; Карлу Фридриху Целтеру пише 4. I 1831: „Пети [чин] до завршетка већ се налази на хартији“. Међутим, радио га је и даље, као што сведочи претходни цитат. Последњу је завршио сцену са Филеконом и Баукидом, априла 1831.

Отворен предео (стихови 11395—11494)

- Пред 11411. — Баукида и Филеон (11421 и д.): Овидије у *Метаморфозама* препричава старо грчко предање по којем су Филеон и Баукида, стари брачни пар, угостили богове Зевса и Хермеса у својој сиромашној колиби, не знајући ко су им гости. Пошто их у другим кућама нису примили, богови пошаљу потоп и униште негостољубиво село, а колибу Филеона и Баукиде претворе у велики храм, чији су чувари они постали. Пошто су умрли, Баукида је претворена у липу, а Филеон у храст. — Међутим, Гете поводом овог мита каже Екерману (6. VI 1831): „Мој Филеон и моја Баукида немају никакве везе са оним славним паром из древних времена ни са легендом која се везује за њих. То су сличне особе у сличним приликама, па слична имена делују сасвим повољно“. — Напоменимо да се мотивски слична сцена налази и у 1. књизи *Мојсијевој*, глава 18; ту Аврам и Сара погосте бога, који наилази у облику три човека. Ову сцену је Гете још од детињства знао приказану у једној илустрованој Библији.
- 11465—11466. — „Ово место, као и стихови 11475—11484 и Мефистове речи почев од стиха 11900, показује да није реч о стварној и трајној колонизацији него да је Мефисто уз помоћ својих слугу створио привидну колонију, која после Фаустове смрти поново тоне у мо-

ре. Хеленино царство је на исти начин било магична стварност. Међутим, то је неважно за радњу и садржину комада. Јер позорница радње није стварни свет него Фаустова душа, и није важно да ли се стварно колонизује или не, него је битно само то да Фауст у свом настојању доживљава пресудан преображај желећи да колонизује за народ и само ради народа“ (Ернст Бојтлер).

11477. — Где се ноћу пламен вио: дневни посао није вредео, него само онај који су ноћу обављали духови.

Палата (стихови 11495—11640)

Пред 11495. — Фауст у дубокој старости: упор. Гетеове речи Екерману од 6. VI 1831: „Фауст, какав се појављује у петом чину, треба по мојој замисли да има тачно сто година“.

Пред 11495. — Линкеј: вид. напомену уз стих 7629.

11501. — У крајњи час: у последњи тренутак, који доноси спас и окриље луке; али исто тако и: пред последњи тренутак твог живота.

11570. — Птичица рој: лаке девојке које ће забављати морнаре.

11575. — Обала с морем склопи мир: то јест, насип је помирио копно и море.

11614—11615. — Племенитог: односи се на ђаволово племство: наравно, ђаволу је мрска звоњава звона.

11619. — Прво купање: крштење.

Пред 11639. — Ad spectatores: вид. напомену пред стихом 7251.

11640. — После овог стиха стоји у загради: Regum, 1, 21, то јест *Прва књига о царевима*, 21. Ту се говори о цару Ахаву, који је желео да присвоји виноград побожног Навутеја. Пошто је то Навутеј одбио, Ахавова жена Језавеља је наредила да га убију. Тако је Ахав, иако формално није био крив, ипак добио виноград. Исто тако Мефистофелес испуњава Фаустове неправедне жеље, за које се по закону Фауст ипак не може окривити.

Дубока ноћ (стихови 11641—11736)

Пред 11641. — Линкеј: вид. напомену уз стих 7629.

11661. — Двострука тмина: пошто иза крошања гори ватра, која их чини још двапут тамнијим.

Пред 11689. — Песма: први део свог текста Линкеј је певао. Други део, опис сагоревања колибе, говорен је. Сад опет пева овај и следећи стих, док га не прекине Фауст.

Поноћ (стихови 11737—11866)

Пред 11737. — Упор. Вергилијеву *Енеиду*, певање шесто: на улазу у Доњи свет налазе се прилике Глади, Бриге, Болести, Старости, Страха, Беде, Смрти итд. — Ова сцена је вероватно и реминисценција на три вештице које сусреће Шекспиров Марбет.

11737. — Кривица: немачка реч Schuld значи и „кривица“ и „дуг“. И једно и друго тумачење је тачно кад је реч о богаташу (упор. стих 11740).

11761—11762. — Упор. I део, стих 1667 и даље.

11776. — Упор. стихове 11757—11760. Фауст одлучује да се одрекне магије.

11807—11808. — Упор. сцену опкладе у I делу, стихови 1784—1791.

11855 — 11856. — Ослепљење (којег Фауст није свестан) доноси унутрашње смиревање и ведрији увид у судбину. Мотив је можда дошао из Софокловог *Краља Едипа*, где слепи пророк Тиресија види истину, или из Милтоновог *Изгубљеног раја*, где слепи песник каже: „Сијај, небеска светлости, утолико јаче у мени“.

Велико предворје палате (стихови 11867 — 11961)

11868. — Лемури: у античкој митологији немирни духови лоших људи који муче живе; представљани као костури превучени кожом. У једном чланку о рељефима из Куме, најстарије грчке колоније у јужној Италији, Гете каже: „жалосни лемури, којима остаје таман још толико мишића и жила да се за невољу могу кретати и да сасвим не изгледају као провидни костури и не сруше се“. И даље: „Хумористички генијалан потез чијом чаробном снагом се између људског позорја и духовне трагедије уграђује лемурска лакрдија, а између лепог и узвишеног карикатура“.

11887 — 11894. — Песма лемура је адаптирана према песми гробара на почетку V чина *Хамлета*:

„Кад бејаш млад, па вољах, вољах, о!
слатки то беху сати!
Ништа ми није лепше него то
досаду могло да скрати.

Ал' старост вучјим ходом стиже, па ме
панџама изроваши,
и мене, ко да ту и не постојаш,
са земље отпердаши.“

(Превод В. Живојиновића)

- 11895 — 11899. — Фауст у трагичној заблуди сматра да радници копају земљу за насип.
11902. — Нептун: вид. напомену уз стих 8395. — Овде га Мефистофелес прибара у своју родбину.
11939 — 11940. — Упор. стихове 1784 — 1787 из I дела *Фауста*:

„Ако тренутку кажем када:
Тако си диван! Стани! Трај! —
ти ме у ланце окуј тада,
тад не марим да дође крај!“

11941. — Еон: веома дуг временски одсек.
11951 — 11952. — Упор. стихове 1790 — 1791 из I дела *Фауста*:

„Нек стане сат, казаљка клоне,
нек прође рок што дат ми бй!“

11952. — Бласфемично понављање последњих Исусових речи:
„А кад прими Исус оца рече: сврши се. И прекло-
нивши главу предаде дух“ (*Јеванђеље по Јовану*, 19, 30).

Полагање у гроб (стихови 11962 — 12202)

- 11962 — 11965. — И овде је за узор послужила песма гробара из V чина *Хамлета*:

„Лопата, будак и још поширока
прекривка покроба проста,
у иловачи рака подубока,
за таквог пристају госта“.

(Превод В. Живојиновића)

Остала четири стиха Гете је додао.

11964. — У руку костретном: у мртвачкој хаљини.
11969. — Повериоци: вероватно они који су још живи и који ће такође ускоро бити сахрањени.
11981. — Вребах је: душу.
12005. — Пламени град: вероватно асоцијација на паклени град Дис из Дантеове *Божанске комедије* (Пакао, VIII певање).
12018. — Психа: душа (грчки); у ликовној уметности често представљана са крилима, као лептирица.
Пред 12034. — Глорија: сјај, ореол; овде светлост коју зраче небеска бића.
12034. — Гласници: дослован превод грчке речи „ангелои“ — анђели, навестиоци.
12045. — Дечачко-девојачко: пошто анђели немају пола.
Пред 12057. — Руже: које су примили од светих покајница (упор. стих 12301 и даље).
12080. — Пали: руже су се запалиле и пеку ђаволе.
12118. — Па и ја: и мене је савладала и привукла небеска сила. — У ствари, Мефистофелес се осећа еротски привучен.
12129. — Луцифер: врховни ђаво.
12145. — Пошто га је целог запалила љубав, једва осећа да му руже пеку потиљак.
12162 — 12163. — Ко је увидео свој грех нека се спасе тим увиђањем, том истином.
12166. — Свесавез: заједница спасених, избављених од греха.
12168. — Јов: према старозаветној *Књизи о Јову* (2, 7) ђаво „удари Јова злијем приштем од пете до тјемена“.
Пред 12184. — Бесмртно биће: бесмртну суштину, душу. Првобитно је Гете написао „Фаустову ентелехију“ (упор. напомену уз стихове 10309 — 10310).

Планински кланци (стихови 12203 — 12473)

Узор за предео дала је једна слика, фреска у Кампо Санту у Пизи. Она приказује пустињаке у Тебаиди, у Египту, са Нилом, дрвећем, стењем, пећинама и лавовима. — Назив сцене је тачан само за њен почетак, а касније се сви окупљени ликови уздижу ка небу. О завршетку сцене Гете је рекао Екерману 6. VI 1831: „Признаћете, уосталом, да је завршетак, где се спасена душа диже у висине, био веома тешко изводљив и да бих се ја, при тако натчулним стварима које се једва могу наслутити, веома лако могао изгубити у магловитом да нисам својим поетским замислима, помоћу оштро оцртаних ликова и представама хриш-

- ханске цркве, дао благотворно ограничавајући облик и чврстину“.
- Пред 12203. — Анахорети: пустињаци, подвижници.
- Пред 12213. — Pater ecstaticus: пустињак који је усхићен и преображен до те мере да је изгубио тежину и лебди. Pater ecstaticus је било и име које је придавано светом Антонију.
- 12217 и даље. — Стреле, копља, нацаци: справе којима су мучени рани хришћани.
- 12221 — 12224. — Нека суштина непролазне љубави блиста да би све безвредно нестало.
- Пред 12225. — Pater profundus: пустињак који вапи из дубина (de profundis). То име је придавано светом Бернару из Клервоа.
- Пред 12249. — Pater Seraphicus: „анђеоски отац“, пустињак који је већ толико преображен да се уздигао до анђела серафима. То име је, иначе, придавано светом Франјом Асизком.
- Пред 12253. — Блажени дечаки: духови деце која су умрла још некрштена.
12257. — У поноћ рођени: па народном веровању, деца рођена у поноћ, у час духова, морају убрзо умрети. Још неразвијена као духови, морају ући у Патера Серафикуса и његовим очима посматрати свет (стихови 12265 — 12268).
12277. — Виша сфера: по црквеном учењу, као и по учењу шведског теозофа Сведенборга (вид. напомену уз стихове 483 и 508 у I делу *Фауста*), небо има кругове, сфере, од којих свака даља и виша представља веће степене блаженства. По Сведенборгу умрла деца не постају одмах анђели него тек постепено долазе до вишег сазнања.
- 12291 — 12292. — Упор. *Јеванђеље по Матеју*, 5, 8: „Благо онима који су чистог срца, јер ће Бога видјети“.
- 12293 — 12296. — Поводом ових стихова Екерман у *Разговори* наводи следеће Гетеове речи: „У овим стиховима садржан је кључ за Фаустово спасење. У самом Фаусту све виша и чистија делатност до краја, а одозго вечна љубав која му долази у помоћ. То је у потпуном складу са нашом религиозном представом, по којој се ми не избављујемо само сопственом снагом већ и божјом милошћу која се њој придружује“.
12303. — Дале руже: упор. стих 12057 и даље.
12317. — Азбест: макар био и од чисте несагориве твари, земаљски остатак се још није очистио од свега што је плотско и ниско.

12323. — Двострука природа: дух и материја, спој који је у човеку толико јак да се ни после смрти потпуно не могу разлучити. То може постићи тек „вечна љубав“.
- 12340 — 12342. — Нек он се... њима придружи: да за почетак расте заједно са блаженим дечацима, који су се већ одвојили од Земље. Упор. *Јеванђеље по Матеју*, 18, 3: „ако се не повратите и не будете као деца, нећете ући у царство небеско“.
- 12343 — 12348. — Личинка је, као код лептира, само претходно стање и залога да ће се постићи виши облик, раван анђеоском.
- Пред 12351. — Doctor Marianus: поклоник култа богородице Марије, овде представник највишег степена духовне савршености.
- 12359 и даље. — Молитва доктора Маријануса подсећа на химну Марију коју у XXXIII певању Дантеовог *Раја* говори Бернар из Клервоа.
- Пред 12394. — Mater gloriosa: Богородица у небеском сјају.
- Пред 12399. — Magna peccatrix: велика грешница из *Јеванђеља по Луци* (после њеног имена у тексту драме стоји ознака: „St. Luciae, VII, 36), о којој се тамо говори: „Мољаше га [Исуса] пак један од фарисеја да би обједовао у њега; и ушавши у кућу фарисејеву сједи за трпезу. И гле, жена у граду која бјеше грешница дознавши да је Исус за трпезом у кући фарисејевој, донесе скленицу мира; и ставши састрг код ногу његовијех плакаше, и стаде прати ноге његове сузама, и косом од своје главе отираше, и пјеливаше ноге његове, и мазаше миром“.
- Пред 12407. — Mulier Samaritana (после њеног имена у тексту драме стоји „St. Joh. IV“): жена Самарјанка (Самарићанка) коју је Исус (*Јеванђеље по Јовану*, 4, 6 и даље) срео крај Јаковљева извора и којој је обећао живу воду која пружа вечни живот: „А ондје бијаше извор Јаковљев; и Исус уморан од пута сјеђаше на извору; а бјеше око шестог сахата. Дође жена Самарјанка да захвати воде; рече јој Исус: дај ми да пијем [...] Рече му жена Самарјанка: како ти, Јеврејин будући, можеш искати од мене жене Самарјанке да пијеш? Јер се Јевреји не мијешају са Самарјанима. Одговори Исус и рече јој: да ти знаш дар Божиј, и ко је тај који ти говори: дај ми да пијем, ти би искала у њега и дао би ти воду живу. Рече му жена: Господе! ни захватити немаш чим, а студенац је дубок; одакле ћеш дакле узети воду живу? [...] Одговори Исус и рече јој: сваки који пије од ове

воде опет ће ожедњети; а који пије од воде коју ћу му ја дати неће ожедњети до вијека; него вода што ћу му ја дати биће у њему извор воде која тече у живот вјечни“.

12408. — Аврам: библијски праотац, Јаковљев дед.

Пред 12415. — Maria Aegyptiaca: Марија из Египта. После њеног имена у тексту стоји: „Acta Sanctorum“, тј. *Дела светаца*. То је збирка биографија светаца и мученика која је објављена од XVII до XIX века. У I тому *Дела светаца* говори се о Марији из Египта, која је водила блудан живот. Кад је хтела да уђе у цркву са Христовим гробом нека невидљива рука јој је запретила улаз. Због тога се преобратила и провела четрдесет осам година као покајница у пустињи. Пред смрт је руком записала у песку да је монах Социније сахрани и моли се за њену душу.

Пред 12431. — Una Poenitentium: једна грешница (лат.).

12431 — 12434. — Упор. Гретине стихове у I делу *Фауста*, у сцени *Градски бедем* (стих 3776 и даље):

„Божанска мати,
ти која искуси како се пати,
с милошћу гледај пут јада мог!“

Пред 12466. — Chorus mysticus: мистични, то јест тајанствени, надземаљски хор. Гете је првобитно ту написао „Chorus in Excelsis“ (небески хор).

12466 — 12473. — Све што је пролазно само је симбол, одраз онога што је вечито (упор. и стих 4940 и напомену уз тај стих). Фауст је непотпун и недовољан, као и свако појединачно биће, али у милости вечног бића догађа се његово спасење. Та неизрецива милост, коју овде симболише „вечна женственост“, оличена у Богородици, али и у Гретици, води нас увис.

Б. Живојиновић

САДРЖАЈ

I ЧИН

Питом предео	5
Царска палата	9
Престона дворана	9
Пространа сала	21
Парк	54
Мрачна галерија	63
Јарко осветљене дворане	69
Витешка дворана	73

II ЧИН

Готска соба	84
Лабораторија	94
Класична Валпургина ноћ	103
Фарсалска поља	103
На горњем Пенеју	106
На доњем Пенеју	114
На горњем Пенеју	124
Стеновити заливи Егејског мора	145

III ЧИН

Пред Менелајевом палатом у Спарти	164
Унутрашње двориште замка	191
Сеновит луг	207

IV ЧИН

Планина	226
На предгорју	239
Шатор противцара	256

V ЧИН

Отворен предео	268
У баштици	270
Палата	272
Дубока ноћ	278
Поноћ	281
Велико предворје палате	287
Полагање у гроб	291
Планински кланци	300

Бранимир Живојиновић: <i>Напомене</i>	311
---	-----